

CANONES SELECTI

EX ANTIQUISSIMA CODICIS HEROVALLIANI CANONUM COLLECTIONE.

DE

DOCTRINA ET DISCIPLINA ECCLESIASTICA,

QUÆ IN SUPERIORIBUS MONUMENTIS PROPOSITA EST.

PRÆFATIO.

Ad exponendam ecclesiasticam disciplinam quæ in superioribus monumentis proponitur, aptissima est canonum collectio, quam una cum pluribus antiquis codicibus mss. de thesauro suo liberaliter mihi suppeditavit vir clarissimus Antonius Vion dominus d'Hérouval. Quæcunque enim ex ea selegimus aperte declarant varios ritus qui in Pœnitentiali Theodori ac ipsius capitulis leguntur, etiam qui videntur maxime singulares, cum Patrum testimoniis et antiquis utriusque Ecclesiæ, tum Orientalis tum Occidentalis, canonibus omnino consentire.

Hujus vero collectionis, quæ divisa est in 92 titulos et quam subsequitur liber Pœnitentialis, apographum tantum se vidisse testatur Joannes Morinus in appendice lib. de Pœnitentia his verbis : « Tres codices Andegavenses citamus, qui Pœnitentiales libelli non abs re dici possunt, etc. Primus Pœnitentialis ex illis tribus quos exhibemus reperitur in fine antiquæ Collectionis canonum, cujus apographum tantum vidimus et habemus : divisa est in 92 titulos. Conciliorum canones, pontificum decreta et Patrum sententiæ ex quibus compilata est, omnia sunt antiqua. » Cum vir doctissimus illud solummodo generatim ac obiter dixerit, nos quæcunque in hac collectione præcipua sunt colligentes, ipsius antiquitatem atque excellentiam quibusdam argumentis validissimis demonstrabimus.

I. Collectio canonum codicis Herovalliani nullis fœdata est Pseudo-Isidori epistolis. Unde cuique erudito facile est intelligere non solum Gratiani, Ivonis, Burchardi collectionibus, sed etiam Reginonis, imo et Isidoriana collectione antiquiorum esse; cum falsis istius collectionis mercibus cæteræ collectiones subsequentes eo turpius deformatæ sint, quo ad posteriora tempora deveniunt. Sed quod ad Pœnitentiale Theodori notavimus, nempe Isidorianæ collectionis auctorem non esse Isidorum Hispalensem, illud idem confirmat antiqua collectio canonum codicis Herovalliani; quod licet epistolas quasdam Isidori Hispalensis integras referat, nusquam tamen Isidorianæ collectionis epistolarum meminerit. Perperam igitur Hincmarus, et qui hujus auctoritatem sequuntur, hanc collectionem Isidoro Hispalensi episcopo tribuunt; quæ tribuenda est Pseudo-Isidoro, quam ab Hispania in Gallias allatas Riculfus Moguntinus episcopus primum evulgavit, ut ipsius Hincmari auctoritate in epistola adversus Hincmarum Laudunensem episcopum discrete probat Christophorus Justellus in præfatione de veteri codice canonum Ecclesiæ universæ, ejusque auctoritate.

II. Non solum nullis fœdata est epistolis a Pseudo-Isidoro confictis collectio canonum codicis Herovalliani, verum etiam genuinas, quæ postmodum innumeris mendis et interpollationibus corruptæ sunt, integras atque illesas exhibet. Cujus rei hæc una ratio esse potest summa antiquitas. Ne autem hoc gratis proferri videatur, observandum est ad emendandas D. Gregorii epistolas etsi Petrus Gussanvilleus quam plurimis codicibus mss. usus fuerit, quia tamen admodum rari sunt vetustissimi, multa superfuisse quæ absque ullius codicis ms. auctoritate, sed sola ingenii perspicacitate Gregorii non esse recte pronuntiavit : atque hæc eadem, duobus tantum exceptis quorum rationem reddimus, abesse ab epistolis Gregorii in collectione codicis Herovalliani relatis, a qua absunt quæcunque et a Gregorio I et a cæteris pontificibus Romanis sunt aliena. Unde quasdam loquendi formulas posterioribus temporibus usitatas ista collectio vetustissima non admittit. Verbi gratia, cum sic Ecclesia describitur : ECCLESIA CATHOLICA, APOSTOLICA ET ROMANA; ubicunque hoc vocabulum, ROMANA, legitur in epistolis pontificum Romanorum quarti et quinti sæculi, illud abest ab iisdem epistolis in collectione codicis Herovalliani citatis : verum non quædam verba aut quasdam lineas, sed multa absona per paginas integras epistolis pontificum Romanorum addita fuisse ex eadem collectione clare ostendimus. Præterea collectio codicis Herovalliani quosdam libros sub nominibus suppositis ab auctoribus posteriorum temporum licet antiquorum laudatos, certis ac genuinis auctoribus vindicat. Verbi gratia, libri de Vita contemplativa ab auctoribus noni sæculi vulgo Prospero tributi, in hac collectione Juliano Pomerio certo ac vero juxta Isidorum Hispalensem auctori recte ascribuntur. Quæ omnia manifestissime probant collectionem codicis Herovalliani antiquissimam esse atque præstantissimam.

III. Collectio codicis Herovalliani utitur canonum Græcorum interpretatione antiquissima, videlicet canonum Nicænorum interpretatione Rufiniana, quæ potius sensum quam ipsa verba breviter sententioseque profert, eodem fere modo quo citantur in antiquis canonibus synodorum Ecclesiæ Gallicanæ. Sic canon 1 Nicænus summam refertur a Patribus synodi Arelatensis II, can. 7. Ita canon 2 Nicænus in eadem synodo Arelatensi, can. 1. Canon 5 Nicænus in eadem synodo Arel., can. 3. Canon 4 Nicænus in eadem synodo Arel. can. 5. Canon Nicænus 9 in eadem synodo Arelat., can. 10, ubi cum interpretatione Rufini adeo convenit, ut licet Græcum, Isidorus et Dionysius dicant *tres annos*, synodus Arelatensis legat, *quinque annos*, ex iisdem prorsus verbis interpretationis Rufinianæ. Quocirca mirari subit quod vir doctus Christophorus Justellus ut probet, in præfatione de veteri codice Ecclesiæ universæ, canones Nicænos et alios in synodis antiquis Ecclesiæ Gallicanæ citari solere ex interpretatione quæ reperitur apud Isidorum Mercatorem, lectorem remittat ad synodum Arelatensem II, quæ interpretationem Rufinianam ubique adeo amplectitur, ut nec ipsius errata omitat. Quod vir eruditissimus Jacobus Sirmondus animadvertit in notis ad canonem 15 ejusdem synodi his verbis : « Hic vero canon totus est ex canone 18 Nicæno : non ut synodus ipsa legitur, sed ut a Rufino interpretatus est canon 20, etc. At synodus Nicæna, ut Græca sunt exemplaria, non prohibet di:conis ne presentibus presbyteris eucharistiam divi Jant, sed ne presbyteris ipsis porrigant. » Et in notis ad can. 16 : « Et hoc rursum editio-

nis est Rufinianæ can. 21 : *Et Paulianistæ, qui sunt Photiniani, rebaptizentur.* Nicæna enim synodus de Photinianis, qui exorti nondum erant, statuere non potuit : solos vero Paulianistas commemorat canone 19, unde hic excerptus est.) Canonum aliorum conciliorum eandem sæpius adhibet interpretationem canonum concilii Nicæni interpretationi Rufinianæ similem, quæ passim legitur in conciliis Valentino, Rhegensi, Andegavensi, Turonico I, Agathensi, Epaonensi et aliis, atque apud Gregorium Turonensem, scilicet de canonibus qui tunc temporis quasi apostolici haberentur. Non diffidendum est veterem interpretationem, quæ habetur in collectione Isidori ab antiquis synodis Ecclesiæ Gallicanæ adhibitam fuisse, necnon Dionysianam : quibus in locis observamus ab huiusmodi interpretatione vetustissimam collectionem codicis Herovalliani cum antiquis Ecclesiæ Gallicanæ canonibus consentientem parum differre. Ex quibus duo colligere licet, primum hanc vetustissimam collectionem ad usum Ecclesiæ Gallicanæ compositam fuisse : deinde quoquomodo accipiat promiscuus ille variarum interpretationum usus quem usurpat collectio canonum codicis Herovalliani, eam saltem temporibus Caroli Magni anteriorem esse, cui cum exemplar Dionysianum delatum esset ab Adriano papa I, deinceps Dionysiana illa Græcorum canonum perpetuo usa est Ecclesia Gallicana : sicque factum ut in Ecclesia Latina canonum ecclesiasticorum non modo sensus idem, sed eadem etiam pene ubique vox fuerit ; quemadmodum id perspicue demonstrarunt viri clarissimi Christophorus Justellus in præfatione de veteri codice canonum Ecclesiæ universæ, Jacobus Sirmondus in præfatione ad Concilia antiqua Galliæ, et nuper vir doctissimus Paschasius Quesnel in egregia hac de re dissertatione, quæ exstat tom. II Operum sancti Leonis.

IV. De titulo canonum Africanorum et de numero sive æra sæpius consentit collectio codicis Herovalliani cum canonum codice ms. Barberino, qui in Conciliis ultimæ editionis et a pluribus viris doctissimis ut antiquissimus laudatur.

V. Postremo omnia esse antiqua in hac collectione declarat index canonum et alter episcoporum qui canones subterfirmaverunt : qui omnes temporibus Caroli Magni superiores sunt.

Ne vero quippiam extraneum aut inutile proferre videamur, pluribus omissis, ut declarat index capitulum collectionis codicis Herovalliani, ea tantum ex hac collectione selegimus quæ et ad disciplinam Pre-nitentialis Theodori exponendam pertinent, et quæ quidem maxime observanda sunt, tum propter varios numeros, quorum quidam indicant, multos canones in editis desiderari, tum quidem ob ipsos canones qui in editis desiderantur, tum denique propter varias lectiones quibus nova Conciliorum editio illustratur. In quibus colligendis sicut et in cæteris rebus notandis, tibi certum sit, lector, si non poterim primas habere sapientiæ, secundas saltem me habiturum molestiæ partes ; ut cum viro sapientissimo modestissimoque Augustino loquar, qui ita de suis operibus in prologo Retractionum : « Neque enim quisquam, nisi imprudens, ideo quia mea errata reprehendo me reprehendere audebit. Sed si dicit non ea debuisse a me dici quæ postea mihi etiam displicerent, verum dicit et mecum facit : eorum quippe reprehensor est quorum et ego. Neque enim ea reprehendere deberem, si dicere debuissim. Sed qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ. »

CAPUT PRIMUM.

DE FIDE CATHOLICA ET SYMBOLO.

Canon Augustodunensis, æra 1.

SI quis presbyter, diaconus, [*Vulg. add.*, subdiaconus] vel clericus Symbolum ^b apostolorum et fidem sancti Athanasii non recensuerit, ab episcopo condemnatur.

Canon Toletanus, æra 2.

Pro reverentia sanctissimæ fidei, et ad corroborandas hominum invalidas mentes ^d, sancta constituitur synodus, ut per omnes ecclesias Hispaniæ, Galliæ, ^e vel Galliæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, Symbolum ^f editum in Constantinopoli a 150 episcopis sanctis omnibus diebus Dominicis recitetur [prædicetur], priusquam oratio Dominica dica-

atur, ab omni populo voce clara decantetur ; quo et fides verum testimonium [manifestum] habeat, et ad Christi corpus et sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata assumantur [accedant].

CAPUT III.

Sententia papæ Leonis ^g de apocrypha scriptura.

Curandum ergo est, et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsi [*Vulg.*, falsati] codices et a sincera veritate discordes in nullo usu lectionis habeantur, quia habent semina falsitatum. Non solum autem hæc ^h interdicenda sunt, sed etiam penitus auferenda atque ignibus concremanda ; quia quamvis sint in illis quædam quæ videntur habere speciem pietatis, nunquam tamen vacua sunt venenis : et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut

^a Hic canon in ultima Conciliorum editione aliis canonibus concilii Augustodunensis vel appendice subiicitur. Vetustissima tamen collectio codicis Herovalliani confirmat id quod refertur ex altera collectione canonum e bibliotheca S. Benigni Divionensis, atque ex aliis in quibus citatur, appellaturque primus canon Augustodunensis.

^b In ult. Conc. ed. al. sic legitur : *Symbolum, quod inspirante sancto Spiritu apostoli tradiderunt.* Quod additum esse videtur expositionis causa juxta Rufini opinionem, quæ majorum auctoritate probari non potest ; maxime si illi majores, de quibus loquitur in præfatione ad hoc symbolum, intelligantur patres qui concilium Nicænum præcesserunt. Nullus enim hac eadem formula usus est, licet sæpius patres Justinus, Irenæus, Tertullianus, Origenes, etc., eundem sensum protulerint, sed ubique aliis verbis Conc. Toletan. III, cap. 2.

^d *Vulg. add.* : *Consultu piissimi et gloriosissimi domini nostri Reccaredis regis.*

^e *Galliæ*, vocabulum hoc deest in ed. At utrumque requiritur vocabulum et Galliæ et Gallaciæ : Galliæ quidem scilicet Narbonensis ex pater duntaxat ; Gallaciæ vero propter Suevos ad fidem conversos V. N. ad m. Conc. ult. ed.

^f Al. : *Concilii Constantinopolitani, hoc est, centum quinquaginta episcoporum symbolum fidei, recitetur, ubi ista verba, omnibus diebus Dominicis, deunt in ed.*

^g Epistola Leonis papæ ad Turibium Asturicensem episcopum, cap. 15.

^h In ed. hæc ita explicantur : *Apocryphæ autem scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdiciendæ, etc.*

mirabilium a narrationum seducti quique admiratione, laqueis cujuscunque erroris implicentur. Unde si quis episcoporum apocrypha haberi [per domos] non prohibuerit, vel eos libros qui ab hæreticis b vitiati sunt in ecclesia permiserit legi, hæreticum se noverit judicandum; quoniam qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. c Tractatus autem sancti Hieronymi Ambrosii, et Augustini, et cæterorum sanctorum Patrum, expositionesque Novi ac Veteris Testamenti quæ a nominatissimis doctorum orthodoxorum Patribus factæ sunt, prout ordo poscit, in ecclesia legantur.

CAPUT IV.

d DECRETALIS DE RECIPIENDIS ET NON RECIPIENDIS LIBRIS.

Hæc scripta sunt a e Gelasio papa cum LXX episcopis eruditiss.

Post propheticas, et evangelicas, atque apostolicas Scripturas, quibus Ecclesia catholica per gratiam Dei fundata est, f has suscipi eadem ecclesia non prohibet. i sanctam synodum Nicœnam, g et Constantinopolitanam, et Ephesinam primam, et Chalcedonensem quæ est quarta synodus.

a Edit., *Mirabilium narratione seductos, etc., involvunt.*

b Edit., c Vel sub canonicorum nomine eos codices in ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani adulterina sunt emendatione corrupti. d Rectius habet coll. cod. Her. cum S. Leo generaliter loquatur de libris ab hæreticis quibuslibet depravatis.

e Quæ sequuntur in edit. desunt.

f In altera collectione cod. Her. hic est titulus: c In Christi nomine incipiunt decreta de recipiendis et non recipiendis libris, quæ scripta sunt a Gelasio papa cum septuaginta eruditissimis viris episcopis. g

h Quidam codices mss. tribuunt Hornsidæ. Verum cum vetustissimis et optimis codicibus mss. utraque collectio cod. Herovall. ascribit Gelasio, sub cujus quoque nomine eadem decreta laudat Nicolaus I in epistola 42 ad omnes Galliæ episcopos.

i Hic in ed. plura fere per paginam integrum interjecta sunt, quæ ad rem nullomodo pertinent. Quorsum enim tot ac tanta de primatu Ecclesiæ, et quidem contra hæreticos, cum agatur quæstio de recipiendis et non recipiendis libris? Præterea nomen illæ sunt a re prorsus aliena, quæ interponuntur his verbis: c Illud etiam intinandum putamus, quod quamvis universæ per orbem catholicæ Ecclesiæ unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana, Catholica et Apostolica Ecclesia nullis synodice constitutis cæteris ecclesiis prælata est, sed Evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit. d Eadem verba Silvestro papæ in præfatione Nicœni concilii falso quoque ascribuntur a quibusdam auctoribus, ut ab Aenea Parisiensi episcopo libr. adversus Græcos, quæst. 6. Vid. tom. VII Spicileg. L. Ach. Et sic de cæteris usque ad ista verba: has suscipi. Quod quidem indicat in suis notis Binius: c Hoc decretum, inquit, exstat distinct. 15, can. 15. Lectio ejus ab originali tantopere discrepat, ut satis certo statui non possit quæ sit vera et pura Gelasii, nec magno opere mirandum sit, si nonnulla sint quæ difficultatem faciunt.

e In ed. Notatur quænam fuerit harumce synodorum convocandarum causa; quo tempore, et adversus quos hæreticos habitæ sint, et quis fuerit episcoporum numerus. Quæ omnia cum absint a vetustissima canonum collectione cod. Her. verisimile est explicationis gratia posthac adjuncta fuisse.

CONTINUATIO DECRETALIS.

Item opuscula h sancti Cypriani martyris Carthaginiensis. Opuscula beati Gregorii Nazianzeni. Opuscula sancti Basilii Cappadoceni. Opuscula sancti Joannis Constantinopolitani. Opuscula beati Theophili Alexandrini. Opuscula sancti Athanasii Alexandrini. Opuscula sancti Hilarii Pictaviensis. Opuscula sancti Augustini Hipponiensis Opuscula Prosperi. Opuscula beati Leonis papæ. i Opuscula atque tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a sancta Ecclesia Romana deviarunt j. Item decretales epistolas, quas beatissimi papæ diversis temporibus de urbe Roma pro diversorum consultatione k dederunt, venerabiliter suscipiendas decernimus. Gesta sanctorum martyrum, quæ l mirabilibus cruciatibus et triumphis irradiant, et a catholicis viris conscriptæ sunt, omnimodis veneramur. m Ea vero quæ ab hæreticis vel idiotis compositæ vel adulteratæ sunt, nullatenus recipiantur, quæ in ipsis eorum dictis ab ecclesiasticis viris sine mora deprehendi possunt. n Vitas Patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis, et omnium eremitarum quas vir beatissimus Hieronymus descripsit, vel alii orthodoxi Patres, cum omni honore suscipimus.

b In altera coll. cod. Her. alio or' ine recensentur hoc modo: c Opuscula B. Athanasii S. Basilii, etc. Joannis Const., etc. Cecillii Cypriani, etc. Gregorii Nazanensis, etc. Theophili Alex., etc. Hilarii Pictaviensis, etc. Ambrosii Mediolan., etc. Augustini Hipponensis, etc. Jeronymi presbyteri. Prosperii viri religiosissimi, etc. Item epist. B. Leonis papæ, etc. d

e Add. altera collectio cod. Her. eadem fere quæ leguntur in ed.: c Item epistolam beati Leonis papæ ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum destinatam: cujus textum quispiam si usque ad unum iota disputaverit, et non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit. f

g In Ed., qui in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deviarunt. Post hæc verba ista redundant: c Nec ab ejus fide vel prædicatione sejuncti sunt, sed ipsius communionis per gratiam Dei usque in ultimum diem vite suæ fuere participes. h

i Altera coll. cod. Her. leg., consolatione.

j Altera coll. cod. Her.: *multiplicibus tormentorum cruciatibus et mirabilibus confessionum triumphis irradiant.* Post hæc in ed. sequuntur verba quæ nullo modo inter se coherent: c Quis ita esse catholicorum dubitet, et majora eos in agonibus fuisse perpassos, nec suis viribus, sed gratia Dei et adjutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non leguntur. k Mirum quanta in his verbis appareat contradictio. Gelasius censet primum legenda esse gesta sanctorum martyrum: deinde illud idem confirmat ipsorum elogiis. Ex quibus concluditur, ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non legi. Hæc igitur inepta verborum constructio prorsus repugnat genuino sensui, quem plane perfecteque, ac paucissimis verbis exhibet optima collectio cod. Her.

l Ab his alia sequuntur in ed. quæ cum ad eadem quæ supra dicta sunt exponenda, adjuncta fuerint, idcirco absunt a coll. accuratissima.

m In ed., *Et omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus; male omittuntur ista verba prorsus necessaria: vel alii orthodoxi Patres.* Paucorum enim eremitarum Vitas descripsit Hieronymus.

nis est Rufinianæ can. 21 : *Et Paulianistæ, qui sunt Photiniani, rebaptizentur.* Nicæna enim synodus de Photinianis, qui exorti nondum erant, statuere non potuit : solos vero Paulianistas commemorat canone 19, unde hic excerptus est. » Canonum aliorum conciliorum eandem sæpius adhibet interpretationem canonum concilii Nicæni interpretationi Rufinianæ similem, quæ passim legitur in conciliis Valentino, Rhegensi, Andegavensi, Turonico I, Agathensi, Epæonensi et aliis, atque apud Gregorium Turonensem, scilicet de canonibus qui tunc temporis quasi apostolici haberentur. Non disitendum est veterem interpretationem, quæ habetur in collectione Isidori ab antiquis synodis Ecclesiæ Gallicanæ adhibitam fuisse, necnon Dionysianam : quibus in locis observamus ab huiusmodi interpretatione vetustissimam collectionem codicis Herovalliani cum antiquis Ecclesiæ Gallicanæ canonibus consentientem parum differre. Ex quibus duo colligere licet, primum hæc vetustissimam collectionem ad usum Ecclesiæ Gallicanæ compositam fuisse : deinde quoquomodo accipiat promiscuus ille variarum interpretationum usus quem usurpat collectio canonum codicis Herovalliani, eam saltem temporibus Caroli Magni anteriorem esse, cui cum exemplar Dionysianum delatum esset ab Adriano papa I, deinceps Dionysiana illa Græcorum canonum perpetuo usa est Ecclesia Gallicana : sicut factum ut in Ecclesia Latina canonum ecclesiasticorum non modo sensus idem, sed eadem etiam pene ubique vox fuerit ; quemadmodum id perspicue demonstrarunt viri clarissimi Christophorus Justellus in præfatione de veteri codice canonum Ecclesiæ universæ, Jacobus Sirmondus in præfatione ad Concilia antiqua Galliæ, et nuper vir doctissimus Paschasius Quesnel in egregia hac de re dissertatione, quæ exstat tom. II Operum sancti Leonis.

IV. De titulo canonum Africanorum et de numero sive æra sæpius consentit collectio codicis Herovalliani cum canonum codice ms. Barberino, qui in Conciliis ultimæ editionis et a pluribus viris doctissimis ut antiquissimus laudatur.

V. Postremo omnia esse antiqua in hac collectione declarat index canonum et alter episcoporum qui canones subterflmaverunt : qui omnes temporibus Caroli Magni superiores sunt.

Ne vero quippiam extraneum aut inutile proferre videamur, pluribus omissis, ut declarat index capitulum collectionis codicis Herovalliani, ea tantum ex hac collectione selegimus quæ et ad disciplinam Pænitentialis Theodori exponendam pertinent, et quæ quidem maxime observanda sunt, tum propter varios numeros, quorum quidam iudicant, multos canones in editis desiderari, tum quidem ob ipsos canones qui in editis desiderantur, tum denique propter varias lectiones quibus nova Conciliorum editio illustratur. In quibus colligendis sicut et in cæteris rebus notandis, tibi certum sit, lector, si non poterim primas habere sapientiæ, secundas saltem me habiturum modestiæ partes ; ut cum viro sapientissimo modestissimoque Augustino loquar, qui ita de suis operibus in prologo Retractionum : « Neque enim quisquam, nisi imprudens, ideo quia mea errata reprehendo me reprehendere audebit. Sed si dicit non ea debuisse a me dici quæ postea mihi etiam displicerent, verum dicit et mecum facit : eorum quippe reprehensor est quorum et ego. Neque enim ea reprehendere deberem, si dicere debuissim. Sed qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ. »

CAPUT PRIMUM.

DE FIDE CATHOLICA ET SYMBOLO.

Canon Augustodunensis, æra 1.

Si quis presbyter, diaconus, [Vulg. add., subdiaconus] vel clericus Symbolum ^b apostolorum et fidem sancti Athanasii non recensuerit, ab episcopo condemnatur.

Canon Toletanus, æra 2.

Pro reverentia sanctissimæ fidei, et ad corroborandas hominum invalidas mentes ^d, sancta constituit synodus, ut per omnes ecclesias Hispaniæ, Galliæ, ^e vel Gallitiæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, Symbolum ^f editum in Constantinopoli a 150 episcopis sanctis omnibus diebus Dominicis recitetur [prædicetur], priusquam oratio Dominica dica-

atur, ab omni populo voce clara decantetur ; quo et fides verum testimonium [manifestum] habeat, et ad Christi corpus et sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata assumantur [accedant].

CAPUT III.

Sententia papæ Leonis ^g de apocrypha scriptura.

Curandum ergo est, et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsi [Vulg., falsati] codices et a sincera veritate discordes in nullo usu lectionis habeantur, quia habent semina falsitatum. Non solum autem hæc ^h interdicenda sunt, sed etiam penitus auferenda atque ignibus concremanda ; quia quamvis sint in illis quædam quæ v. deantur habere speciem pietatis, nunquam tamen vacua sunt venenis : et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut

^a Hic canon in ultima Conciliorum editione aliis canonicis concilii Augustodunensis velut appendice subiicitur. Vetustissima tamen collectio codicis Herovalliani confirmat id quod refertur ex altera collectione canonum et bibliotheca S. Benigni Divionensis, atque ex aliis in quibus citatur, appellaturque primus canon Augustodunensis.

^b In ult. Conc. ed. al. sic legitur : *Symbolum, quod inspirante sancto Spiritu apostoli tradiderunt.* Quod additum esse videtur expositionis causa juxta Rufini opinionem, quæ majorum auctoritate probari non potest ; maxime si illi majores, de quibus loquitur in præfatione ad hoc symbolum, intelligantur patres qui concilium Nicænum præcesserunt. Nullus enim hac eadem formula usus est, licet sæpius patres Justinus, Irenæus, Tertullianus, Origenes, etc., eundem sensum protulerint, sed ubique aliis verbis Conc. Toletan. III, cap. 2.

^d Vulg. add. : *Consultu piissimi et gloriosissimi domini nostri Reccaredis regis.*

^e *Galliæ*, vocabulum hoc deest in ed. At utrumque requiritur vocabulum et Galliæ et Gallitiæ : Galliæ quidem scilicet Narbonensis ex pater duntaxat ; Gallitiæ vero propter Suevos ad fidem conversos V. N. ad m. Conc. ult. ed.

^f Al. : *Concilii Constantinopolitani, hoc est, centum quinquaginta episcoporum symbolum fidei, recitetur, ubi ista verba, omnibus diebus Dominicis, de sunt in ed.*

^g Epistola Leonis papæ ad Turibium Asturicensem episcopum, cap. 15.

^h In ed. hæc ita explicantur : « Apocryphæ autem scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdiciendæ, etc. »

mirabilium • narrationum seducti quique admira-
 tione, laqueis cujuscumque erroris implicentur. Unde
 si quis episcoporum apocrypha haberi [per domos]
 non prohibuerit, vel eos libros qui ab hæreticis ^b vi-
 tiati sunt in ecclesia permiserit legi, hæreticum se
 noverit judicandum; quoniam qui alios ab errore non
 revocat, seipsum errare demonstrat. ^c Tractatus au-
 tem sancti Hieronymi Ambrosii, et Augustini, et cæ-
 terorum sanctorum Patrum, expositionesque Novi ac
 Veteris Testamenti quæ a nominatissimis doctorum
 orthodoxorum Patribus factæ sunt, prout ordo po-
 scit, in ecclesia legantur.

CAPUT IV.

d DECRETALIS DE RECIPIENDIS ET NON RECIPIENDIS
 LIBRIS.

Hæc scripta sunt a • Gelasio papa cum LXX episcopis R
eruditiss.

Post propheticas, et evangelicas, atque apostolicas
 Scripturas, quibus Ecclesia catholica per gratiam Dei
 fundata est, ^f has suscipi eadem ecclesia non prohi-
 bet. ¹ sanctam synodum Nicænam, ² et Constanti-
 nopolitanam, et Ephesinam primam, et Chalcedo-
 nensem quæ est quarta synodus.

^a Edit., *Mirabilium narratione seductos, etc., invol-
 vant.*

^b Edit., *• Vel sub canonicorum nomine eos codi-
 ces in ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani adul-
 terina sunt emendatione corrupti.* ¹ Rectius habet coll.
 cod. Her. cum S. Leo generaliter loquatur de libris
 ab hæreticis quibuslibet depravatis.

^c Quæ sequuntur in edit. desunt.

^d In altera collectione cod. Her. hic est titulus :
*• In Christi nomine incipiunt decreta de recipiendis et
 non recipiendis libris, quæ scripta sunt a Gelasio papa
 cum septuaginta eruditissimis viris episcopis.*

^e Quidam codices mss. tribuunt Horsmidæ. Ver-
 um cum vetustissimis et optimis codicibus mss.
 utraque collectio cod. Herovall. ascribit Gelasio, sub
 cujus quoque nomine eadem decreta laudat Nico-
 laus I in epistola 42 ad omnes Galliæ episcopos.

^f Hic in ed. plura fere per paginam integram in-
 terjecta sunt, quæ ad rem nullomodo pertinent.
 Quorsum enim tot ac tanta de primatu Ecclesiæ, et
 quidem contra hæreticos, cum agatur questio de re-
 cipiendis et non recipiendis libris? Præterea nonne
 illæ sunt a re prorsus aliena, quæ interponuntur his
 verbis : *• Illud etiam intinandum putamus, quod
 quamvis universæ per orbem catholicæ Ecclesiæ
 unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana,
 Catholica et Apostolica Ecclesia nullis synodiceis
 constitutis cæteris ecclesiis prælata est, sed Evan-
 gelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum
 obtinuit.* Eadem verba Silvestro papæ in præfatione
 Nicæni concilii falso quoque ascribuntur a qui-
 busdam auctoribus, ut ab Aenea Parisiensi episcopo
 libr. adversus Græcos, quæst. 6. Vid. tom. VII Spicileg.
 L. Ach. Et sic de cæteris usque ad ista verba : *has
 suscipi.* Quod quidem indicat in suis notis Binius :
*• Hoc decretum, inquit, exstat distinct. 15, can. 15.
 Lectio ejus ab originali tantopere discrepat, ut satis
 certo statui non possit quæ sit vera et pura Gelasii,
 nec magnopere mirandum sit, si nonnulla sint quæ
 difficultatem faciunt.*

^g In ed. Notatur quænam fuerit harumce synodo-
 rum convocandarum causa; quo tempore, et adver-
 sus quos hæreticos habitæ sint, et quis fuerit episco-
 porum numerus. Quæ omnia cum absint a vetustis-
 sima canonum collectione cod. Her. verisimile est ex-
 plicationis gratia posthac adjuncta fuisse.

CONTINUATIO DECRETALIS.

Item opuscula ^b sancti Cypriani martyris Cartha-
 ginensis. Opuscula beati Gregorii Nazianzeni. Opus-
 cula sancti Basilii Cappadoceni. Opuscula sancti
 Joannis Constantinopolitani. Opuscula beati Theo-
 phili Alexandrini. Opuscula sancti Athanasii Alexan-
 drini. Opuscula sancti Hilarii Pictaviensis. Opuscu-
 la sancti Augustini Hipponiensis Opuscula Prosperi.
 Opuscula beati Leonis pape. ⁱ Opuscula atque tracta-
 tus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a san-
 cta Ecclesia Romana deviarunt ^j. Item decretales epi-
 stolas, quas beatissimi papæ diversis temporibus de
 urbe Roma pro diversorum consultatione ^k dederunt,
 venerabiliter suscipiendas decernimus. Gesta sancto-
 rum martyrum, quæ ^l mirabilibus cruciatibus et trium-
 phis irradiant, et a catholicis viris conscriptæ sunt,
 omnimodis veneramur. ^m Ea vero quæ ab hæreticis vel
 idiotis compositæ vel adulteratæ sunt, nullatenus reci-
 piantur, quæ in ipsis eorum dietis ab ecclesiasticis vi-
 ris sine mora deprehendi possunt. ⁿ Vitas Patrum,
 Pauli, Antonii, Hilarionis, et omnium eremitarum
 quas vir beatissimus Hieronymus descripsit, vel alii
 orthodoxi Patres, cum omni honore suscipimus.

^b In altera coll. cod. Her. alio ordine recensentur
 hoc modo : *• Opuscula B. Athanasii S. Basilii, etc.
 Joannis Const., etc. Cecillii Cypriani, etc. Gregorii
 Nazanensis, etc. Theophili Alex., etc. Hilarii Picta-
 viensis, etc. Ambrosii Mediolan., etc. Augustini Hip-
 pone Regiensis, etc. Jronymi pres' yteri. Prosperii
 viri religiosissimi, etc. Item epist. B. Leonis pape,
 etc.*

ⁱ Add. altera collectio cod. Her. eadem fere quæ
 leguntur in ed. : *• Item epistolam beati Leonis pape
 ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum des-
 tinatam : cujus textum quispiam si usque ad unum
 iota disputaverit, et non eam in omnibus venerabiliter
 receperit, anathema sit.*

^j In Ed., *qui in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ
 consortio deviarunt.* Post hæc verba ista redundat :
*• Nec ab ejus fide vel prædicatione sejuncti sunt, sed
 ipsius communionis per gratiam Dei usque in ultim-
 um diem vite suæ fuere participes.*

^k Altera coll. cod. Her. leg., *consolatione.*

^l Altera coll. cod. Her. : *multiplicibus tormento-
 rum cruciatibus et mirabilibus confessionum triumphis
 irradiant.* Post hæc in ed. sequuntur verba quæ nullo
 modo inter se coherent : *• Quis ita esse catholico-
 rum dubitet, et majora eos in agonibus fuisse per-
 pessos, nec suis viribus, sed gratia Dei et adjutorio
 universa tolerasse? Sed ideo secundum antiquam
 consuetudinem singulari cautela in sancta Romana
 Ecclesia non leguntur.* ¹ Mirum quanta in his verbis
 appareat contradictio. Gelasius censet primum le-
 genda esse gesta sanctorum martyrum : deinde illud
 idem confirmat ipsorum elogiis. Ex quibus concludi-
 tur, ideo secundum antiquam consuetudinem singu-
 lari cautela in sancta Romana Ecclesia non legi. Hæc
 igitur inepta verborum constructio prorsus repugnat
 genuino sensui, quem plane perfecteque, ac paucis-
 simis verbis exhibet optima collectio cod. Her.

^m Ab his alia sequuntur in ed. quæ cum ad eam
 quæ supra dicta sunt exponenda, adjecta fue-
 rint, idcirco absunt a coll. accuratissima.

ⁿ In ed., *Et omnium eremitarum, quas tamen vir
 beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore sus-
 cipimus; male omittuntur ista verba prorsus neces-
 saria : vel alii orthodozi Patres. Paucorum enim
 eremitarum Vitas descripsit Hieronymus.*

CONTINUATIO DECRETALIS.

Actus beati Silvestri papæ ^a pro antiquo usu multæ imitantur et venerantur Ecclesiæ. Scripturas ^b de inventione sanctæ crucis, et de inventione capitis Joannis Baptistæ ^c Nonnulli eas catholici legunt. Sed cum hæc ad catholicorum manus advenerint, beati Pauli præcedat sententia, *Omnia autem probate, quod bonum est tenete*. De Rufino qui plurima (In ed. add. expositio) edidit, S. Hieronymus eum in aliquibus de arbitrii libertate notavit; illa sentimus, quæ prædictum Hieronymum sentire cognovimus: et non solum de Rufino, sed etiam de omnibus quos ipse (Hic quoque ut supra) zelo Dei et fidei religione reprehendit.

Canon Carthaginensis, d æra 24.

^e Liceat etiam legere passiones martyrum, cum **B** anniversarii dies eorum celebrantur.

CAPUT V.

UT PER SINGULOS ANNOS SYNODUS BIS FIAT: ET QUALITER DENUNTIETUR.

^f *Canon Nicæni concilii.*

^g Per singulos annos, in singulis provinciis, [Add. secundo] ab omnibus episcopis bis concilia agi debere: et a comprovincialibus de hujusmodi negotiis judicari; ut si forte ab uno inique gestum est, a cæteris emendetur: si recte, ab omnibus confirmetur.

Canon Chalcedonensis, h æra 20.

ⁱ Ut per singulas provincias, episcoporum concilia

^a In ed. add. expositio quæ forsitan in marg. tantum erat scripta.

^b In ed. istæ scripturæ vocantur *novellæ relationes*. In altera collect. cod. Her., *religiones novellæ de inventione crucis Dominicæ*, quarum scilicet nullo modo meminit Eusebius: licet ex relationibus dubiis paulo post emeris auctores rem diversimode retulerint.

^c Porro de inventione capitis Joannis Baptistæ legitur in operibus S. Cypriani tractatus, quem quicumque legerit non esse Cypriani statim atque fatebitur. Vide in hanc rem Prosperum in Chronico, auctorem Chronicis Alexandrini, Marcellinum comitem in Chronico. Sed inter cæteros Sozomenum lib. vii, cap. 21, una cum notis viri cl. H. Valesii, et miraberis, ut ipse admonet, tantam scriptorum discrepantiam. De cæteris quæ supersunt in decretali tria tantum animadvertam: 1° Ubicumque in editis dicitur *Ecclesia Catholica, Apostolica et Romana*, hoc vocabulum *Romana* abesse ab antiquissima canonum collectione. 2° Librum qui in ed. vocatur apocryph. sub titulo *Canonum apostolorum* in utraque collectione inter apocryphas scripturas non recenseri, sicut in cod. viri cl. Justelli. Nec suo tempore recensitum fuisse ita testatur Hinemarum Opusc. c. 24: « Sed et beatus Gelasius in catalogo, qui libri ab Ecclesia recipiantur, de his apostolorum Canonibus tacuit, sed nec inter apocrypha eos misit. » 3° Neque opuscula Tertulliani inter apocrypha rejici: rectius sane quam in editis, cum Hieronymus, cujus judicium mire laudantur a Gelasio, de ipsis ita scripserit in catalogo scriptorum ecclesiasticorum. « Vidi ego quemdam Paulum Concordiæ, quod oppidum Italiæ est, senem qui se beati Cypriani jam grandis ætatis notarium, cum ipse admodum esset adolescens Romæ vidisse diceret, referreque sibi solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unam diem præterisse: ac sibi crebro dicere: *Damagistrum*, Tertullianum videlicet significans. »

^d Conc. Carth. iii, c. 47.

A semel per tertiam hebdomadam festi paschalis: secundo xv die mensis Octobris per singulos annos celebrentur.

Canon Aurelianensis, i æra 1.

Quod si intra biennium, divinitus [Ad., temporum] tranquillitate concessa, admonitis comprovincialibus a metropolitano synodus indicta non fuerit, metropolitanus ipse pro evocationis tarditate anno integro missas facere non præsumat. Quod si evocati nulla corporali infirmitate detenti adesse neglexerint [sua abusione despexerint], simili sententiæ subjacebunt. ^k In synodali conventu primum definiri quæ Dei sunt, postmodum humana.

Canon Aurasicorum, l æra 28.

Ut nullus conventus synodalis [Deest synodalis in editis] sine alterius conventus denuntiatione solvatur.

Canon Arvernensis 1.

Quoties sancta synodus congregatur, nullus episcoporum alia ^m gerere audeat, quam ea quæ ad emendationem vitæ, et severitatem regulæ vel animæ remedium pertinent, finiatur ⁿ.

EX CAPITE VI.

QUALES AD SACROS ORDINES VENIRE NON POSSUNT.

Canon Nicænus, æra 1.

^p Ne quis ex his, qui semetipsos impatientia libidinis abscederunt, veniat ad clerum.

^o Hic canon vulgo subjungitur in ed. velut appendix **C** ad can. 44, conc. Carthag. iii; sed collectio antiqua cod. Her. confirmat id quod jam a viris doctis notatum est, in certis conciliorum libris dici Carthag. concilii capitulum vigesimum quartum.

^f Canon 5 conc. Nic. ex interpretatione Rufini.

^g Iste canon interpretationis est Rufini lib. ii eccles. Historiæ cap. 6; cujus canonis eandem interpretationem adhibet concilium Regense can. 8. Unde colligi debet collectionis cod. Her. antiquitas, sicut in præfatione ostendimus.

^h Can. 19 in aliis interp. conc. Chalcedon. nec Dionys. nec Isid.

ⁱ Singularis est illa interpretatio, si spectentur vulg. et Dionysii Exigui et Isidori interpret. a quibus multum differt. Similis vero est interpretationi canonum conc. Nic. quam Rufinus dedit, id est, quæ sensum potiusquam ipsa verba representat. Porro his et similibus interpretationibus utelantur concilia Gallicana, ante tempora Caroli Magni, quibus interpretatio Dionysiana apud Gallos recepta est.

^j Conc. Aurel. iii, c. 7.

^k In synodali. Et cætera desiderantur in editis. Verum pro his substituuntur alia quæ ita habentur: « Qui tamen et hanc excusationem sibi noverit esse sublatam, si absentiam suam divisione sortis crediderint excusandam. » Sed cum vir cl. J. Sirmondus qui in alios canones minimam verborum discrepantiam diligentissime notavit, nihil ad hunc animadverterit, liquet istam collectionem antiquissimam ab ipso non fuisse examinatam.

^l Conc. Aurasicani i can. 29.

^m Concil. celeb. anno Christi 803 titulus docet.

ⁿ In ed., *aliquam prius causam suggerere audeat.*

^o *Fiant. Leg. Ivo, p. viii, cap. 168.*

^p Ea est Rufini interpretatio, quæ a cæteris sua brevitate discrepat: qua eadem uti solebant synodi Gallicanæ. Unde synodus Arelatensis ii, can. 7, hunc canonem similiter refert ex magna synodo Nicæna.

Æra 2.

Ut neque nuper assumptus ex gentilitate ^a, accepto baptismo, antequam cautius examinetur, clericus fiat ^b.

Canon Cæsariensis, ^c æra 8.

Si cuius uxor adulterium commisit, iste ad ministerium ecclesiasticum penitus admitti non debet.

Canon Epaunensis ^d, æra 26 °.

Ne laicus, nisi religione præmissa, clericus ordinetur.

Canon Aurelianensis ^e, æra 6.

^g Omnimodis observetur, ne ullus ex laicis ante annualem conversionem, vel ætatem legitimam, id est, 25 annorum diaconus, et 30 presbyter ordinetur: ita ut ^h ipsi qui ordinandi sunt clerici, regulare custodiant studium, ne aut duarum uxoribus, aut reuuptæ maritus, aut pœnitentiam professus, aut semi [semus in ed.; alias, senius] corpore, vel qui publice aliquando arreptus est, ad supradictos gradus promoveatur. Quod si sciens episcopus contra hæc statuta agendum esse crediderit, is qui ordinatus est ⁱ priuetur officio: et ille episcopus pro ordinationis temeritate sex mensibus a celebrandis officiis sequestretur. Quod si missas intra statutum tempus facere præsumserit, per annum integrum ab omnium fratrum charitate priuetur. De quorum promotionibus si quis clericus aut civis testis extiterit ^j anno uno [Ed., anno integro] communione pel-

^a De vita vel conversatione gentili.

^b Eadem cum breuitate exhibet hunc canonem synodus in Arelat. can. 1. Quare licet minus accuratè videantur huiusmodi interpretationes non tamen sunt contemnendæ, imo magna cum veneratione suscipiendæ sunt: quippe cum propter suam vetustatem ab antiquis conciliis Gallicanis auctoritatem accipiant.

^c Neocæsariensis. Prisca interp. nec Dionys. nec Isidori.

^d Epaunensis concilii c. 37.

^e Hic numerus ab ed. tam diversus indicat diversum quoque esse aliorum canonum ordinem. Quod vir cl. J. Sirmondus in aliis conciliis sæpius observat, et maxime observandum esse docet, ut alia maioris momenti detegantur.

^f Concil. Aurel. III, c. 7.

^g In ed. expositionis causa quædam adduntur.

^h In ed.: De ipsis quoque qui ordinandi sunt clericis, regulari custodiatur studio.

ⁱ Suscepto juxta anteriores canones priuetur, etc.

^j Hic in ed. aliqua inserta sunt.

^k V. cl. J. Sirmondus: Qui tamen si periculosam. Ita Lugdunensis et collectiones antiquæ; at Pithœanus et Rhemensis ut vulgati: Qui si in infirmitatem deciderint.

^l Ex epistola Innocentii I ad Victricium episcopum Rothomag., cap. 5 et 6.

^m Quæ citantur ex epistola Zosimi, non amplius leguntur. Quocirca licet conijcere hanc epistolam, cujus fragmentum refert collectio cod. H., desiderari: nisi quis forsitan dixerit ista pertinere ad epistolas Innocentii I, ac præsertim epist. ad Victricium episcopum Rothomagensem, ubi sic cap. 5: « Ut si quis mulie-

latur. Qui tamen si periculosam infirmitatem ⁿ incurrerint, viaticum [Ed., viatica communio] illis non negetur.

Scriptum in epistola Zosimi papæ, æra 7.

Qui aliam quam virginem, sive post baptismum sive ante baptismum, duxit uxorem, non admittatur ad clerum. In baptismo ^o enim crimina dimittuntur, non acceptæ uxoris consortium relaxatur.

Æra 8.

Satis enim absurdum est uxorem ante baptismum acceptam, post baptismum non imputari: cum nec tamen in secundis nuptiis etiam post baptismum factis a sacerdote benedictio tribuatur ^p.

Canon ^q Arelatensis 5 °.

^r De his quos clericatu alligare [Al., clericatui alligari] ipsa vitæ gratia suggerit, si forte internupta et duplicata matrimonia inciderint, non ultra subdiaconatum ecclesiasticas capiant dignitates. Quod si facti forsitan sunt, ab ecclesiastico removeantur officio.

^s Canon apostolorum.

Si quis ancillæ se miscuerit, non potest accedere ad eos ordines qui cognominantur in clero.

Neocæsariensis, cap. 12.

^t Si quis in ægritudine fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius est voluntaria, sed ex necessitate: nisi forte raritas hominum cogat, aut pro ejus bono studio et fide.

^u rem, licet laicus, duxit uxorem, sive ante baptismum, sive post baptismum, non admittatur ad clerum, quia eodem vitio videtur exclusus. In baptismo enim, ^v cætera ut supra. Et ex cap. 6, post alia: « Satis enim absurdum est, aliquem credere uxorem ante baptismum acceptam, post baptismum non computari: cum benedictio quæ per sacerdotem super nubentes imponitur, non materiam delinquendi dedisse, sed formam tenuisse legis a Deo antiquitus institutæ doceatur. »

^w Hic canon desumptus est ex concilio Arausicano, can. 25, sicut plures alii.

^x V. cl. J. Sirmondus in hunc locum observat, in vetusta collectione cod. Pithœani dici canonem 45 concilii Arelatensis II.

^y Huic canoni non inscribitur numerus, et deest in ed., nisi quis maluerit eum referre ad can. 48, qui ita ex interpretatione Dionysii: « Si quis viduam aut ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de iis quæ publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ex eorum numero qui ministerio sacro deserviunt. » Sed si is ipse est canon, manifestum est sicut ex cæteris aliis, Dionysianam interpretationem collectori vix fuisse notam; ac proinde Caroli Magni tempora præcedere, cui cum ejus exemplar oblatum fuisset ab Adriano papa I, deinceps Dionysiana illa Græcorum interpretacione perpetuo usi sunt Galli: sicut de conciliis Gallicanis, sub Ludovico Pio imperatore, cæterisque subsequentibus observat vir doctissimus Christophorus Justellus in præfatione de vetere codice Canonum Ecclesiæ universæ, ejusque auctoritate.

^z Prisca interp. nec Dionys. nec Isidori.

Canon a Romanorum, æra 5^b.

^e Hos præterea qui sæcularem adepti potestatem, hujus [Ed., jus] sæculi exercuerunt negotia, immunes a peccato esse non posse perspicuum est. Dum enim gladius exertitur, aut iudicium [Ed. add., confertur] injustum, aut tormenta exercentur [Ed. add., pro necessitate causarum], aut sæcularibus se [Ed., curam] exhibent voluptatibus. [Ed. add., Propter hæc omnia] Hi tales multum sibi præstant, si episcopatum non affectent, sed ^d agentes prænitentiam mercantur certo tempore [Ed. add., impleto] altaribus sociari.

Canon Aurasicorum, æra 24^e.

De idoneis et probatoribus viris ^f si forte incidant duplicata matrimonia, non ultra subdiaconatum ecclesiasticas capiant dignitates.

Canon Taurinensis.

Neque qui post baptismum causas egerunt aut administraverunt, neque ex curialibus, neque qui post baptismum coronati fuerunt, vel sacerdotium quod dicitur substinuerunt, nec qui editiones publicas celebrarunt, modis omnibus caveatur ne ex his ad ordinem ecclesiasticum aliquis provehatur.

In^b epistola Leonis papæ.

Nec eos passim ad ordinem sacrum quis admittat [Ed., admittuntur passim], quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur: et qui a dominis

^a Vir cl. J. Sirmondus: « In codice Fossatensi dicitur: *Synodus Romanorum ad Gallos episcopos et epistola Synodi*, quia epistolæ in morem scripta est. In antiquissima vero collectione codicis Pithœani *Canones Romanorum* simpliciter appellantur. Sic in quibusdam codex Pithœanus consentit cum codice Herovalliano, in quibusdam vero aliis dissentire, ex his quæ jam supra citata sunt, dignosci potest. »

^b Qui vulgo inscribitur canon 10 vocatur 5 in coll. cod. H. ac similiter in codice Fossatensi, ut testatur vir cl. J. Sirmondus. In ed. c. 10 Can. Rom. qui subjiciuntur epistolis Innocentii in ult. Conc. ed.

^c Constat antiquissimos esse hos canones. Sed quo tempore et a quo conditi sint, non exploratum esse indicat caput 70 coll. cod. H., ubi catalogus episcoporum qui supradictos canones confecerunt aut confirmarunt, nullum istorum auctorem recenset. Vir cl. J. Sirmondus putat non inane fortasse opinionem esse, si quis Innocentium I horum auctorem fuisse conjiciat. Verum si non Innocentii, saltem cujusdam est synodi Romanæ, quæ decreta Innocentii attenderit. Etenim canon supracitatus convenit cum cap. 40 ep. Innocentii ad Victricium. Canon I. C. R. cum cap. 12; ejusdem epistolæ canon 2 cum cap. 13. Quod idem de quibusdam aliis dici potest.

^d Quædam alia inserta sunt in ed.

^e Conc. Aurasicani, c. 15.

^f Ed., add.: « Quos clericatui alligari ipsa vitæ gratia suggerit. » Vide supra canonem 45 conc. Areat. II.

^g Hic canon in edd. desideratur.

^h Epist. Leonis I ad episcopos per Campaniam et Picenum.

ⁱ Add. in ed.: *tanquam servilis vilitas hunc honorem jure capiat*. Illud superfluum est quod antiquissima collectio cod. Her. admittit nequit. Præterea, *jure*, deest in epistolis S. Leonis novæ edit., in secunda coll. can. cod. Her. et aliis cod. mss., quo tamen sublato vocabulo, ex his verbis vix ullus sensus elici potest.

^A suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii ⁱ provehi non audeant [Ed., provehuntur]. Et quomodo se probare posse Deo creduntur, qui dominis suis necdum probari [Ed., se probare] potuerunt? Duplex itaque in hac parte reatus est, quod et sacrum ministerium consortii vilitate polluitur, et dominorum ⁱ jura solvuntur. Ab his itaque, fratres, omnes vestræ provinciæ abstineant sacerdotes; ^k sed et ab aliis, qui originali aut aliqua conditione obligati sunt ^l, nisi forte eorum petitio [Al. add. aut voluntas] accesserit, qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse ab aliis ^o immunis, qui divinæ militiæ fuerit aggregandus. ^m Et ⁿ cum unicuique constiterit natalis honestas et morum, esse debet sacri altaris ministerio sociandus.

In^o epistola Innocentii papæ, cap. 2.

Catechumenus qui ante baptismum uxorem duxit, et post baptismum aliam, ad gradum venire non potest. Quod si quis objiciat quod in baptismo cum criminibus omnibus et hoc sit absolutum: interrogetur si hoc in baptismo abluitur quod peccatum non est, dum ducere uxorem Dominus permisit, etiam Salomone testante qui ait: *A Deo paratur viro uxor, et maritus uxori*. Et si tres habuerit in veteri homine, erit ei quæ in baptismo est quarta. Quis, oro, istud non dicat contra Apostoli sententiam, qui ait: *Unius uxoris virum* ^p?

ⁱ Add. in ed. *quantum ad illicitæ usurpationis temeritate pertinet*.

^k Ed.: *Et non tantum ab his, sed ab illis etiam*. Apud Grat., dist. 54, c. 31: *Sed etiam ab aliis originariis vel qui alicui conditioni*.

^l Add. in ed.: *Voluntatem temperari*.

^m Add. in ed.: *Ut a castris dominicis, quibus ejus nomen ascribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur*.

ⁿ *Et cum unicuique et cætera* id ed. desiderantur, quamvis omnino requirantur ad sensum complendum, cum initio dixerit ad ordinem sacrum eos non esse admittendos, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur. Sic optima collect. Cod. H. quæ superflua sunt non admittit, nec quæ necessaria sunt omittit.

^o Epist. Innocent. I ad episcopos Macedoniæ, cap. 11.

^p Tot add. in editis, tamque diversus ordo verborum, ut nisi omnia exhibeantur, quanta sit discrepantia, perspicui non possit. Sic igitur ista in ed. leguntur: « Deinde ponitur, non dici oportere bigamum, eum qui catechumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum fuerit aliam sortitus, eamque primam videri, quæ novo homini copulata sit: quia illud conjugium, per baptismi sacramentum, cum cæteris criminibus sit ablutum. Quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit, in veteri positus homine, uxores, erit ei, quæ post baptismum quarta est, sic interpretantibus prima: virginis æque nomen accipiet, quæ quarto ducta est loco. Quis (oro) istud non videat contra Apostoli esse præceptum, qui ait: *unius uxoris virum oportere fieri sacerdotem*? Sed objicitur quod in baptismo totam, quidquid in veteri homine gestum est, sit solutum. Dicite mihi, cum pace vestra loquor, crimina tantum dimituntur in baptismo, an et illa quæ secundum legis præcepta ac Dei instituta complentur? Uxorem ducere, crimen est, an non est crimen? Si crimen est

CAPUT IV ^a.

Interrogo. Qui filios, cum esset catechumenus, suscepit, non essent illius filii, sicut et illi quos post baptismum generavit ^b? Aut ipsi priores filii et sequentes erunt fratres? An et hæc baptismus delet, et regeneratio spiritalis filiorum et patrum nomina abstulisse credatur ^c? Quod enim ita sentire absurdum sit; quæ, malum, hæc ratio est absque ulla auctoritate inter peccata matrimonia deputari, quæ lex præcipit, et Deus jungit ^d

CAPUT V ^e.

Quod si quis catechumenus virtutibus studuerit; ^f auferetur ei per baptismum, quod ante baptismum fideliter gessit? Cornelii orationes et eleemosynæ per baptismum ablatae sunt? Nam quia quod peccatum non est, solvi inter peccata non debet, erit integrum æstimare aboleri non posse prioris nomen uxoris, cum non dimissum sit pro peccato.

CAPUT VI [EDD. III].

DE EO QUI AB HÆRETICIS FUERIT ORDINATUS.

Ab hæreticis ordinatum, vulneratum per illam manus impositionem dicimus habere caput: et post medicinæ sanitatem, (Edd. var.) sine cicatrice esse non posse: et ubi poenitentia necessaria, illic ordinationis locum habere non posse; quia quod non habuit hæreticus, habere non potuit; (Edd. alia add.) sed damnationem quam habuit, per pravæ manus impositionem dedit. Et cum particeps factus sit (Edd. var.) damnationis, quomodo honorem debeat ecclesiasticum accipere, invenire non possum. Sed ^g dicitur vera ac justa legitimi sacerdotis benedictio, quod ^C (Edd. var.) auferat omne vitium quod a vitioso fuerat iniustum.

CAPUT VII [EDD. IV].

Ergo si ita est, applicentur ad (Edd. var.) ordinem sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei. (Edd. alia add.) Et nullus sit poenitentiae locus, quia potest præstare ordinatio quod longa satisfactio præstare consuevit.

ergo præfata venia dixerim, erit auctor in culpa, qui ut crimina committeret, in paradiso, cum ipse eos jungeret, benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus junxit, nefas sit crimen appellari, et Salomon addidit: *Etenim a Deo præparatur viro uxor: quomodo creditur inter crimina esse dimissum, quod auctore Deo legitur consummatum?* Quoquo modo accipiatur istud discrimen, hoc tamen expedit notasse, ut compertum sit qua ratione ante collectionem Isidorianam receptam epistolæ pontif. Roman. legerentur in vetustissimis Gallicanæ Ecclesiæ collectionibus.

^a In ed. non distinguitur a præcedenti.

^b Al. in ed.: *Quæro et sollicitus quæro, si una eademque sit uxor ejus, qui ante catechumenus, postea sit fidelis, filiosque ex ea, cum esset catechumenus, suscepit, ac postea alios, cum fidelis.*

^c Al.: *Utrum sint appellandi fratres, an non habeant postea, defuncto patre, exciscundæ hæreditatis consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritalis creditur abstulisse?*

^d Al.: *Quod cum ita sentire atque judicare absurdum est, quæ, malum, ratio est, hoc defendi, et vacua magis opinione jactari, quam aliqua auctoritate roborari; cum non possit inter peccata deputari quod*

A

CAPUT VIII ^b.

Nostra vero lex est, qui (Edd. var.) ab hæreticis baptizati sunt, per manus impositionem licentiam tantum tribuere communicandi, nec (Edd. var.) tamen in clericatus honorem vel exiguum subrogari: ⁱ at vero qui a catholica ad hæresim transierunt, (Edd. alia add.) non nisi per publicam poenitentiam suscipi.

CAPUT XI ⁱ.

Qui (Edd. alia add.) de catholica ad hæresim transierunt, nunquam ^k poterunt ad clerum admitti, quorum commissum non nisi longa poenitentia poterit aboleri.

Canon Africanorum ^l, *æra* 42 ^m.

Clericus invidens fratrum profectibus, donec in ^B vitio est, non promoveatur.

Æra 45 ⁿ.

Seditionarios, (Edd. var.) usurarios, injuriarum suorum ultores, nunquam ordinandos clericos.

Æra 84 ^o.

Ex poenitentibus, quamvis bonus, nunquam ordinetur clericus. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur ^p.

CAPUT VII.

QUALES VEL QUALITER AD SACROS ORDINES ACCEDANT, ET UBI ORDINENTUR.

In epistola Symmachi papæ ad Cæsarium episcopum.

^r In electione episcopi, decretum sive (Edd. var. hic et infra) visitoris præsentiam nemo consteatur, cujus testimonium clericorum et civium potest unanimitas declarare. Hortamur itaque, ut pro catholice religionis intuitu, et Ecclesiarum pace, hæc universi fideliter ac devota mente custodiant: quia non est dubium prævaricatores Interdictorum talium juxta venerandos canones propriæ communionis subire jacturam. Hæc tamen ad omnium episcoporum volumus venire notitiam.

^s *Canon Nicænus, æra* 11.

^t Sane si communi omnium consensu rationabiliter

lex præcepit, et Deus junxit. Hucusque verba collectionis sufficiat cum editis comparasse. Etenim tanta apparet varietas, ut de cæteris quæ sequuntur, singula fere verba necesse esset describere. Si igitur loca in quibus exstat varietas indicentur, ea cum ed. studiosus lector ipsemet facile comparabit.

^u In ed. non distinguitur a præcedenti.

^v Hic et infra plura add.

^w Hic incipit cap. 4 in edd.

^x In edd. non distinguitur a præcedenti.

^y Illic incipit cap. 5 in edd.

^z In edd. non distinguitur a præcedenti.

^{aa} In edd. varia per modum interrogationis dicuntur.

^{ab} *Concil. iv Carth. in vulg.; sed in Gemblac. canob. codice, et S. Bavonis in Gandavo, Statuta Ecclesiæ antiqua. Cod. Barb. add. Orientis.*

^{ac} In vulg. c. 54, ut in cod. Barb. et Palat. 42.

^{ad} In vulg. 67, in cod. Barb. et Pal. 55.

^{ae} In vulg. 67, in cod. Barb. et Pal. 84.

^{af} Ratio subjicitur in edd.

^{ag} Epist. 5, cap. 6.

^{ah} In edd. desiderantur hæc priora verba.

^{ai} Ex interpr. Ruf. c. 7; Dionys. et Isid. c. 6.

^{aj} Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

habito, et secundum Ecclesiasticam regulam factum **A** decretum duo aliqui aut tres contradixerint: illa obtineat sententia, in qua plures numero fuerint sacerdotes.

Canon Carthaginensis, æra 4^a.

Et illud statuendum est, ut quando ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contradictio fuerit oborta, (*Nonnulla add. in edd.*) non præsumant ad purgandum eum qui ordinandus est tres: sed postulentur super [*Edd. add. super*] tres, unus vel duo: et in eadem Ecclesia [*Edd., plebe*] cui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium: postremo etiam illa quæ obijciuntur, pertractentur; et cum purgatus fuerit sub conspectu plebis, ordinetur.

Canon Arelatensis, æra 21^b.

In ordinatione (*Var. edd.*) episcopi hic ordo servetur, ut primo loco venalitate vel ambitione submota, tres episcopi [ab episcopis] nominentur, de quibus clerici vel cives erga unum eligendi habeant potestatem.

Canon Aurelianensis 2^c, æra 5.

Episcopus in civitate, in qua per decretum eligitur, ordinetur: (*Var. edd.*) et in ecclesia cui præfuturus est consecratur. Si vero necessitas hoc implere non patitur, (*Nonnulla add. in edd.*) aut in præsentia metropolitani, aut cum ejus auctoritate intra provinciam omnino a comprovincialibus ordinetur.

Canon apostolorum, æra 21.

d Eunuchus per invidiam, vel in persecutione factus, vel si sic natus est, si dignus est, efficiatur episcopus.

Canon Nicænus, æra 4.

e Ut episcopus, si fieri potest, a totius provinciæ episcopis ordinetur. Si vero hoc difficile est, non minus [quam] a tribus: ita tamen ut metropolitani episcopi vel præsentia, auctoritas [vel præsentia vel auctoritas] habeatur. Absque eo ordinationem irritam volumus [esse voluerunt].

Æra 7.

f Si forte in ordinando episcopo duo vel tres dissentiant [pro aliqua contentione], reliquorum auctoritas, et præcipue metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

Canon^g Laodicensis, æra 12.

h Ut episcopi metropolitanorum iudicio, et eorum **D** episcoporum qui circa sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem; hi videlicet qui plurimo tempore, tam in verbo fidei quam rectæ conversationis exemplo, probati fuerint.

^a Conc. Carthag., c. 40.

^b Conc. Arelat. II, c. 54.

^c Conc. Aurel. IV; in edd. c. 5.

^d Non est Dionys. interpret.

^e Interp. Rufini. Vid. synodum Arel. I, c. 5.

^f Interp. Ruf.

^g Laodiceni, c. 12.

^h Non multum differt ab interp. Dionys.

ⁱ Statut. Eccl. antiq. Vide supra.

^j In cod. Barb. primum hoc caput fungitur vice præfationis sequentium cap.

Canon^k Africanus, æra 1.

Qui episcopus ordinandus est, ante examinetur, si natura prudens est, si docibilis, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper sui negotii vacans [suis negotiis cavens], si hominibus affabilis [si humilis, si affabilis], si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scriptura:um sensibus cantus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est Patrem, Filium et Spiritum sanctum unum Deum esse confirmans, totamque in Trinitate [Trinitatis] deitatem coessentialem, et consubstantialem, et cœternalem, et coomnipotentem prædicans: si singulas unamquamque [singularem quamque] personam in Trinitate plenum Deum, et totas tres personas unum Deum **k**: si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum [*In edd. add. credat*]; ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in humanitate [*Edd., homine, rectius Coll.*] hominis matris filius, Deus verus ex Patre, et homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens et animam rationabilem; simul in eo ambæ naturæ, id est homo et Deus, unus Filius, unus Christus, unus Dominus, omnium quæ sunt et auctor et Dominus et creator cum Patre et Spiritu sancto: qui passus sit vera passione carnis et mortuus [vera corporis sui morte], resurrexitque vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua venit iudicare vivos et **C** mortuos. Quærendum est etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est legis et prophetarum et apostolorum, unum eundemque creat auctorem et Deum. Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo si credat hujus quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem: si credat iudicium futurum, et recepturos singulos pro his quæ in carne gesserunt, vel pœnam vel gloriam: si nuptias non prohibet [improbet]. *Et cætera, cum quibus omnino conveniunt ed. 1.*

Canon Aurelianensis, æra 4^m.

m Metropolitanus omnibus, si fieri potest, præsentibus comprovincialibus episcopis ordinetur; ita ut ipsi metropolitanis **o** privilegium ordinandi maneat de ipso, quem ordinationis consuetudo requirit. Ipse tamen metropolitanus a comprovincialibus episcopis, sicut decreta sedis apostolicæ continent, cum consensu clericorum et civium eligatur: quia æquum

^k In edd. desiderantur verba *totas . . . Deum.*

^l Ex his sicut ex aliis perspicuum fit, Patrum Africanorum decreta, seu statuta Ecclesiæ antiquæ, non fuisse interpolata; sed exceptis tantum quibusdam variis lectionibus, quæ quidem sensum nullo modo mutant, integra permansisse.

^m Concilii III Aurelian., c. 5.

ⁿ Quæd. in ed. præcedunt expositionis causa add. *Metropolitani a metropolitans. Pith. et Lugd. ut vulgati, a metropolitano. Vid. notas v. cl. J. Sirmondi.*

est, sicut ipsa sedes apostolica dixit, ut qui omnibus præponendus est, ab omnibus eligatur.

Canon ^a Aurelianensis 4, æra 9.

Ut vivente episcopo alter non ordinetur episcopus. — Nullus vivente episcopo alius supponatur [Nulli viventi ep. superponatur], aut superordinetur episcopus, nisi forte in ejus loco quem capitalis culpa dejecerit.

In epistola ^b Zozimi papæ.

Hæc in singulis gradibus observanda sunt tempora. Si ab infantia ecclesiasticis (*Deest*) mysteriis vel ministeriis nomen dederit, inter lectores usque in xx ætatis suæ annum continuata observatione perduret. Si majore ætate jam [major jam et grandævus] accesserit, ita ut post baptismum statim se divinæ militiæ desideret mancipari, sic [sive] inter lectores vel exorcistas quinquennio teneatur : et exinde acolythus vel subdiaconus quatuor annos stet [*Ed. om. stet*] : et sic ad diaconatus benedictionem, si meretur, accedat. In quo ordine quinque annos si inculpate se gesserit ; (*Quædam add. in edd.*) suffragantibus meritis [stipendiis] per tot gradus propriæ fidei documentis, presbyterii sacerdotium poterit [*Edd. om. poterit*] promereri. De quo loco, si illam exactior vita ad bonos mores perduxerit, summum pontificatum sperare debet : hac tamen lege servata, ut neque bigamus, neque pœnitens [*Al. add., neque viduæ maritus*] ad hos gradus possit admitti. Sane, ut etiam defensores Ecclesiæ, qui ex laicis fuerint, supradicta observatione teneantur, si meruerint esse in ordine clericatus.

^c CAPUT ORDINATIONIS MINISTERIORUM OFFICIALIUM ECCLESIE.

De ordinatione episcopi, presbyteri et reliquorum graduum.

^d Episcopus cum ordinatur, duo episcopi teneant Evangeliorum librum super cervicem ejus, et unus fundat super eum [uno super eum fundente] benedictionem : reliqui omnes qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant. ^e Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente, et manum super caput ejus tenente, [etiam] omnes presbyteri qui præsentibus sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput

^a Conc. Aurel. v, c. 12.

^b Ep. Zozimi papæ ad Hesychium Salonitanum **D** episcopum, cap. 3.

^c In cod. Barb. ante Statuta Eccl. antiq. c. 90, tanquam sequentium canonum titulus præfigitur : *Recapitulatio ordinationis officialium Ecclesiæ.*

^d Est can. 90 in cod. Barb., et conc. iv Carth., c. 4.

^e Can. 91 in c. Barb. et conc. iv Carth., c. 2, et sic cæteri can. distinguuntur.

^f Statut. Eccl. antiq., sive conc. iv Carth., c. 22. Sed in cod. Barb. c. 10.

^g Add. in nova ed. Conc. hoc loco quæ desunt in codice Teleriano sicut in coll. cod. H.

^h Hic canon in Stat. Eccl. antiq. sive in conc. iv Carth. desideratur. Vide conc. iii Carth., c. 4.

ⁱ Desideratur in conc. Aurel. Sed vide conc. Aurel. n, c. 54, et supra citatum. æra 31.

^j Sic olim Gallic. Ecclesia canones Græcorum summam interpretabatur. Quod licet observare in

A ejus teneant. *Cætera prætermittimus, a quibus non discrepant edita præter distinctionem numerorum, quam nullam hic habet coll. cod. Her.*

^f Canon Africanorum æra. 10.

Ut episcopus absque consilio presbyterorum [clericorum] suorum, clericos non ordinet, ita ut civium conniventiam et testimonia acquirat [querat] s.

Æra. 13.

^h Ut in sacerdotibus ordinandis etiam ætas requiratur.

Canon Aurelianensis, æra 33.

ⁱ Placuit in ordinatione episcopi hunc ordinem custodiri, ut in primo loco venalitate vel ambitione submota, tres ab episcopis nominentur, de quibus clerici vel cives erga unum eligendi habeant potestatem.

Canon Chalcedonensis, æra 12.

^j Ut nequaquam in duos metropolitano provinciæ dividatur.

CAPUT VIII.

NE IN UNA CIVITATE DUO SINT EPISCOPI, ET DE VICARIIS EPISCOPORUM.

Canon Nicænus, æra 10.

^k Ne in una civitate duo sint episcopi.

Canon Aurelianensis, æra 18.

^l Vicarii episcoporum, quos Græci chorepiscopos dicunt, constituti sunt ad exemplum lxx seniorum. Sed tanquam sacerdotes propter sollicitudinem et studium in pauperes offerant, et honorabiles fiant m.

CAPUT IX

DE ORDINANDO EPISCOPO INTRA MENSES TRES.

Canon Chalcedonensis, æra 25.

ⁿ Placuit sanctæ synodo, intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari.

CAPUT X.

DE ORDINATIS EPISCOPIS, NEC RECEPTIS.

^o Si quis episcopus non susceperit officium, et curam populi sibi commissi, communionem privetur, usquequo consentiat obedire. Similiter presbyter, vel diaconus. Si vero pro malitia populi receptus non fuerit, ipse quidem maneat episcopus. Clerici vero civitatis communionem priventur, eo quod eruditores inobedientis populi non fuerint.

synod. Gall. et Rufini interp.

^k Ex interp. Rufini, qua simili de aliis concil. Ecclesia Gall. utebatur.

^l Desideratur in edd.

^m Iste canon in conciliis Aurelian. desideratur, desumptusque esse videtur ex concilio Neocæsariensi, can. 13, cujus interpretatio, quæ legitur apud Isidorum Mercatorem, verbis præcedentibus multo similior est quam Dionysiana. Sic igitur ex interpretatione Isidori : « Vicarii autem episcoporum, quos Græci chorepiscopos vocant, constituti sunt quidem ad exemplum septuaginta seniorum ; sed tanquam consacerdotales propter sollicitudinem et studium quod in pauperes agunt, offerant et honorabiles habeantur. »

ⁿ Interpr. Dionys.

^o Nec auctor nec numerus inscribitur. Vide concilium Antioch., c. 17, 18 ; Can. sub nomine apostol., c. 55. Prisca interpret.

CAPUT XI.

DE EPISCOPO INVITO ORDINATO.

Canon Aurasicorum, æra 20^a.

(*Quædam add. in edd.*) Sicubi contigerit, ut duo episcopi unum episcopum invitum faciant, actoribus damnatis: ^b unus eorum ecclesiæ ipsius qui vim passus est, substituatur; si tamen vita respondet, et alter in alterius dejecti loco [*Edd. add. nihilominus*] ordinetur.

CAPUT XII.

QUOD NON OPORTEAT ABSOLUTE ORDINARE QUEMQUAM.

Canon Chalcedonensis, æra 6.

^e Ne quis ordinetur in gradu ecclesiastico, nisi specialiter titulus ecclesiæ, ubi serviturus est, pronuntietur. Qui vero absolute ordinatus fuerit, decrevit sancta synodus irritam habere hujuscemodi manus impositionem, et non posse ministrare ad ordinantis injuriam.

CAPUT XIII.

DE SERVO AUT LIBERTO ORDINATO.

Canon Aurelianensis 1, æra 5^d.

Si episcopus (*Var. in edd.*) servum [*Edd. add. absente aut*] nesciente domino et episcopo sciente quod servus esset, diaconum (*Var. edd.*) aut presbyterum ordinaverit, ipso in clericatus officio permanente, episcopus eum duplici satisfactione ^e compenset. Si vero episcopus eum servum nescierit, illi qui testimonium perhibent, et eum supplicaverint ordinari, [simili] redhibitione teneantur [obnoxii].

Canon Aurelianensis, 1, æra 5.

Si vero (*Add. aliqua in edd.*) libertum ordinaverit absque ejus voluntate, cujus libertus factus est, ille qui ordinatus est a domino revocetur: ordinator vero ejus [et ille qui collator est ordinis], si sciens fecisse probatur, sex mensibus missam [*Edd., tantum*] facere non præsumat. Si vero sæcularium servus (*Add. in edd.*) est, benedictione ei conservata, honesto ordine (*Var. edd.*) domino suo impendat obsequium. Quod si dominus [sæcularis] ejus ita voluerit eum inclinare, ut sacro ordini inferat [inferre videatur] injuriam, duos servos, secundum (*Var. edd.*) antiquos canones, episcopus qui eum ordinavit, [domino sæculari restituat] pro eo exsolvat et eum ad ecclesiam suam revocandi habeat potestatem.

^a Conc. Aurasicani 1, c. 21.^b Contrarium legitur in edd. his verbis: «Unius eorum Ecclesiæ ipse qui vim passus est substituatur.» At lectioni coll. cod. Her. favet Ivo, p. v, c. 181, qui hunc canonem sic legit. «De abjectione ejus, quem duo præsumpserint ordinare episcopi, in nostris provinciis placuit de præsumptoribus, ut sicubi contigerit duos episcopos, etc.» Idem apud Gratian., dist. 64. «De abjectione,» etc.^c Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.^d Conc. Aurel. 1, c. 8.

A

EX CAPITE XIV.

DE PRESBYTERIS QUI DIVERSIS ECCLESIIS MINISTRANT: ET QUOD NON OPORTET CLERICUM QUEMQUAM IN DUAS CIVITATES MINISTRARE: NEC ABBATEM, PLURA MONASTERIA HABERE.

Canon Chalcedonensis, æra 10.

^e Non liceat clericum conscribi simul duabus ecclesiis, et in qua in initio ordinatus est, et ad quam profugit quasi ad potiorem, inanis gloriæ cupiditate: hoc autem facientes revocari debere ad Ecclesiam, in qua prius ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare. Si vero tanquam translatus est ex alia in aliam ecclesiam, prioris ecclesiæ, vel martyrum qui sub ea sunt, aut ptochiorum, aut synodochiorum rebus in nullo communicet. Eos vero qui ausi fuerint, ex his quæ prohibita sunt, perpetrare, a proprio gradu procidendos.

Canon Agathensis, æra 36 [can. 38]

Abbatibus quoque divisas [singulis diversas] cellas, aut plura monasteria habere non licet, nisi tamen [tantum] propter incursum hostilem [hostilitatis] intra muros receptacula collocare.

CAPUT XV.

UT DE UNO LOCO AD ALIUM NON TRANSEAT EPISCOPI, VEL CLERICI SINE JUSSIONE EPISCOPI.

^b *Canon Africanus, æra 11.*

Ut nequaquam episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem transeat, et ne quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si id utilitas Ecclesiæ fiendum poposcit, (*Quædam add. in edd.*) per sententiam synodi fiat [*Edd. in præsentia synodi transferatur*], et in loco ejus alius episcopus (*Var. edd.*) subrogetur. Inferiores (*Add. aliqua in edd.*) gradus, concessione sui episcopi possunt ad has [alias] ecclesias transmigrae.

Canon Arelatensis, æra 1 35 i.

Si quis sæcularium, amore religionis, se ad quencunque sacerdotum crediderit conferendum, ipse sibi eum, quem erudendi gratia susceperit, vindicabit.

Canon Nicænus, æra 16.

^k Ut ne de civitate inferiore ad majorem ecclesiam quis ambiat, sive episcopus, sive alius [*Edd., etiam*] clericus.

Æra 17.

Ut ne quis clericus, qui derelicta ecclesia sua, nulla existente causa probabili vagatur [et oberrat] per alias ecclesias, suscipiatur in communionem.

Æra 18.

^l Ut nemo eum, qui ad alium pertinet, subripiens, in sua ecclesia ordinet clericum absque consensu illius ad quem pertinet.

^e Dupli satisfactione Corbeiensis, Tilianus et collectio S. Benigni. Vide notas v. cl. J. Sirmondi.^f Conc. Aurel. v, c. 6.^g Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.^h Concil. iv Carth., c. 27, seu potius Statuta Ecclesiæ antiqua. In cod. Barb. c. 11.ⁱ Conc. Aurel. 11, c. 54.^j De hoc concilio iste numerus maxime observandus est. Vide notas v. cl. J. Sirmondi.^k Ex interp. Ruf.^l Ex ead. interp.

Canon Epainensis, æra 55 a.

Ut episcopus ille qui plures habet clericos, alteri episcopo unum, si necesse est, largiatur ordinandum.

Canon Antiochenus, æra 21.

^b Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insitians, nec vi coactus a populis, nec ab episcopis necessitate compulsus. Maneat in Ecclesia, quam primitus a Deo sortitus est.

Canon Chalcedonensis, æra 8.

^c Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur monasteriis et basilicis, sub episcopi secundum traditiones Patrum potestate permaneant: nec per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui vero audire renuerint hujuscemodi formam, si clerici sunt, canonum correptionibus subiacebunt; si autem laici vel monachi fuerint, communione priventur.

Æra 20.

^d Clericos in ecclesia ministrantes, si in alterius civitatis ecclesia statuti fuerint, oportet contentos esse, in quibus ab initio ministrare debuerunt; exceptis illis qui, proprias amittentes provincias, ex necessitate ad aliam ecclesiam transierunt. Si quis autem episcopus post hanc definitionem susceperit clericum ad alium episcopum pertinentem, placuit, et susceptum et suscipientem communione privari, donec is qui migraverat, revertatur.

Canon Aurelianensis; æra 2.

^e Ministri in quibuscumque locis ordinati fuerint, in ipsis perseverent ^f.

Æra 20.

^g Quod si ad alium locum se transferre voluerint, deponantur.

Canon Nicænus, æra 21 b.

Si episcopus de civitate sua ambitionis causa ad aliam migraverit, nec laica ei communio concedatur.

Æra 22.

^h Ut episcopus ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeat, nisi forte a fratribus invitetur.

^a In ed. numerus non prætergreditur can. 40; unde iste canon et alii desiderantur.

^b Parum differt ab interp. Dionys.

^c Interp. nec Dionys. nec Isid.

^d Parum differt ab interp. Dionys.

^e Iste canon in conc. Aurel. ed. desideratur.

^f Eadem verba citantur ex Arelatensi concilio, in libris decretorum ex Gandavo habitis, et vetustis cod. monasterii S. Bavonis.

^g Ex conc. Arelat. 1, c. 21.

^h Canon est in conc. Sardicensis; cur ita citetur vide præfationem v. cl. Justelli de veteri codice canonum Ecclesiæ universæ.

ⁱ Canon est in conc. Sardicensis. Prisca interpret. nec Dionys., nec Isidori.

^j Tribus locis hic canon legitur: in conc. Carth. v, c. 8; conc. vulgo dicto Africano, c. 41, et in codice Eccl. Afric. c. 74.

^k Vir cl. J. Sirmondus in suis notis ad hoc concilium: « Regense, inquit, in veteribus libris, non Regiense. In quibusdam, synodus habita in civitate. Sic et Faustus, qui episcopus Regiensis dici vulgo solet, ab antiquis scriptoribus Regensis nuncupatur, et territorium Regense a Gregorio Turonensi lib. IV, cap.

A

Canon Hipponiensis, æra 71 i.

Ne interventor [Edd., intercessor] episcopus in cathedra, (Var. edd.) ubi interventor est, sedeat: (Add. aliq. in edd.) sed dare operam oportet, ut intra annum episcopus populo detur. Quod si neglectum fuerit, anno exempto interventor ille discedat, (multum var. edd.) et alius interventor populo tribuatur, qui ei episcopum provideat.

Canon Regensis, k æra . . . 1.

(In edd. can. 7.) ^m Si episcopus alium episcopum venerit sepelire, usque ad septimanam defuncti liceat ejus exsequias celebrare; aliter, nisi per mandatum metropolitani. Ne quis episcoporum ad ecclesiam, quæ suum amiserit sacerdotem, accedat, ne a plebe decipiatur.

B

Canon Arelatensis n, æra 20.

Presbyteri vel diaconi [de presbyteris vel diaconis], qui loca sua, in quibus ordinati sunt, [solent dimittere et ad alia loca se transferunt] absque jussione (Desid. in edd.) episcopi sui dimiserint, deponantur.

CAPUT XVI.

DE PEREGRINIS EPISCOPIS, VEL CLERICIS, SEU AD COMITATUM PERGENTIBUS.

^o *Canon Aurelianensis, æra 19.*

Peregrinis episcopis, cum in urbe veniunt, placuit locum dare, ut offerant.

^p *Canon Nicænus, æra 10.*

^q Episcopus qui in canali constitutus est, cum progredientem episcopum viderit, inquirat transitum ejus, causasque videat, quo tendat agnoscat. Et si per ambitionem pergit, neque in litteris ejus subscribat, neque in communione eum recipiat.

Æra 19 r.

^s Liceat episcopum accedere ad possessiones suas, ut disponat fructum laboris sui. Et si per tres hebdomadas morari necesse est, in suis potius ecclesiis moretur: aut si qua proxima est civitas, tamen ne sine ecclesia videatur diem facere Dominicam [Supp. illuc accedat]. Ita tamen ad possessionem episcopus accedat, ut neque res domesticæ per absentiam ejus

34. » Itaque veterem lectionem confirmat antiquissima canonum collectio cod. Her., quæ ulique cum veteribus cod. consentit.

¹ Æra sive numerus legi non potuit.

^m Varie idem canon legitur in ed., his scilicet verbis: « hæc autem omnia exsequiarum tempore, usque ad septimam defuncti diem aget. Exiit se ecclesiæ referens, mandatum metropolitani simul cum omnibus sanctis episcopis opperietur. Nec quisquam ad ecclesiam, quæ summum amiserat sacerdotem, nisi metropolitani litteris invitatus, accedat; ne a plebe decipiatur et vim pati voluisse videatur. » Si nostra collectio a J. Sirmondo fuisset examinata, tantam in eodem canone discrepantiam profecto non omisisset vir diligentissimus, qui in alios canones minimas varietates observavit.

ⁿ Conc. Arel. 1, c. 21.

^o Ex concilio Arelat. 1, c. 19.

^p Conc. Sard., c. 11, in interp. Dionys. et Isid.; sed in Gr. c. 20.

^q Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

^r Conc. Sardic., c. 12 in Græc.; c. 15 in interp. Dionys et Isid.

^s Prisca interpret. nec Dionys. nec Isid.

detrimentum sustineant; et ne frequenter veniendo ad civitatem alterius, suspicionem jactantiae vel ambitionis incurrat.

CAPUT XVII.

DE FORMATIS PEREGRINORUM, ET CLERICIS SINE LITTERIS AMBULANTIBUS.

Canon Antiochenus, æra 8.

• Nullum peregrinorum absque formata suscipi oportet.

Æra 9 [can. 8].

Neque presbyteros ad regiones longinquas canonicas epistolas dare, nisi ad episcopos finitimos simplices epistolas mittere.

b Æra 10.

Vicariis vera episcoporum formatas facere liceat.

Canon Chalcedonensis, æra 11.

• Omnes inopes vel indigentes subsidium cum probatione petant apostolicum, vel cum pacificis ecclesiasticis tantummodo proficiantur, et non commendatiis, quia commendatiis honestioribus personis.

Canon Laodicensis, æra 28 [can. 41].

d Non oportet ministros altarum, vel etiam laicum sine canonicis litteris, id est formata, aliquo proficisci.

Canon Chalcedonensis, æra 13.

• Peregrinos clericos in aliam civitatem præter commendatiis litteras sui episcopi, nusquam penitus ministrare debere.

Canon Agathensis, æra 26 [can. 38].

Clerici vel etiam monachi, [*Edd. om. monachi*] sive commendatiis litteris sui episcopi licentiam [*Var. edd.*] non patiantur evagandi. *f* Quod si eos verborum correctio non emendaverit, etiam verberibus coerceantur [statuimus coercredi].

Canon Epauensis, æra 5 ^g.

Presbytero vel diacono, sine antistitis sui *h* litteris ambulanti, communionem nullus impendat.

Canon Aurelianensis, æra 18.

Clericos in aliorum civitatibus vel territoriis commorantes, ad nullum clericatus honorem absque sui consensu episcopi debent promoveri *i*.

CAPUT XVIII.

QUALITER VEL PRO QUIBUSLIBET CULPIS QUISQUE DEGRADATUR.

Canon Nycænus, æra 11.

i Et si forte indiscrete ad sacerdotium proveci,

a Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

b Non distinguitur a præced. in edd.

c Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

d Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

e Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

f Vide conc. Veneticum 1, c. 5, 6.

g Conc. Epau, c. 6.

h *Var. edd.* Sed vide concil. Aurel. III, c. 15, ubi iste canon perinde citatur ut legitur in coll.

i Iste canon pertinet ad concilium Aurelianense III, c. 15, aut ad v conc., c. 5, ubi idem sensus refertur paucis verbis mutatis. Sic vero in concilio Aurel., c. 15, habetur: « De his vero clericis qui sub qualibet occasione aut conditione in aliorum civitatibus vel territoriis crediderint immorandum, ne ad ullum clericatus honorem absque sui episcopi

postmodum vel ipsi de se aliquid criminis confessi sunt, vel ab aliis revicti [id] abjiciantur.

Canon Epauensis, æra 19.

Abbas si in culpa reperiat [aut fraude], et innocentem se asserens ab episcopo suo accipere noluerit successorem, ad metropolitani iudicium deducatur.

Æra 22.

k Si diaconus aut [*Var. edd.*] presbyter crimen capitale commiserit, depositus [ab officii honore], in monasterio retrudatur, ibi tantummodo, quando vixerit communione sumenda.

Canon Aurelianensis, æra 6 ^l.

Si diaconus aut presbyter crimen capitale commiserit, simul et officio et communione privetur.

Æra 8 ^m.

[*Add. in edd.*] Si quis clericus aduherasse aut confessus vel revictus fuerit, depositus ab officio et communione concessa, [in monasterio] toto tempore vitæ suæ retrudatur.

Æra 9 ⁿ.

Si quis clericus furtum aut falsitatem commiserit, quia capitalia sunt [ipsa crimina], communione concessa, ab ordine degradetur.

Æra 2 ^o.

Nullus clericorum a subdiacono, et supra, [*In edd. add. quædam*] cum uxore quam ante [*Var. edd.*] habuit misceatur. Quod si fecerit, laica communione concessa [*contentus*], [*Add. quædam in edd.*] ab officio deponatur. Quod si sciens [*Var. edd.*] episcopus suus taliter egisse, et eum postea ad officium admiserit, tribus mensibus cum poenitentia [ad agenda poenitentiam] sit a suo officio sequestratus.

Æra 7 ^p.

Clerici [*Edd. add. qui cum uxores non haberent*] benedictione suscepta si conjugia crederint eligenda, qui volentes absque ulla reclamazione in ætate legitima fuerunt ordinati, cum ipsis mulieribus [quas acceperint] communione pellantur. Quod si invitus aut reclamans fuerit ordinatus, deponatur ab officio, sed non communione pellatur. Episcopus qui invitum aut reclamantem ordinaverit [præsumpsit ordinare], annuali poenitentiae subditus missas facere non præsumat.

Æra 17 ^q.

De his qui in aliena diœcesi clericos ordinant. —

scripto atque consensu debeant promoveri. » Ita quoque in conc. Aurel. v, c. 5: « Ut nullus clericum seu lectorem alienum, sine sui cessione pontificis vel promovere, vel sibi quibuslibet conditionibus audeat vindicare. »

j Interp. Rufini. Vid. epist. 6 Joannis papæ II.

k Vid. titulos canonum Gallicanorum post epist. Joannis papæ II.

l Conc. Aurel. I, c. 9. Vid. titulos canonum Gallicanorum, dist. 81, ex conc. Arelat. I, c. 11.

m Conc. Aurel. III, c. 8. Vid. eosd. titulos.

n Ejusdem conc. III, c. 8.

o Ejusd. conc., c. 2.

p Ejusd. conc. III, c. 7.

q Ejusd. conc. Aurel. III, c. 15.

Episcopus ^a si in alterius diœcesi alienos clericos **A** ordinaverit, vel altaria consecraverit, remotis his quos ordinavit, altaris tamen consecratione manente, transgressor canonum annum a missarum celebratione cessabit.

Canon Cæsariensis, æra 1.

De presbyteris fornicantibus. — ^b Presbyter qui uxorem duxerit, deponatur. Si fornicatus fuerit, aut adulterium commiserit, ab ecclesia abjiciatur inter laicos ad pœnitentiam agendam.

Canon Ancyritanus, æra 20.

^c Si quis adulterium commiserit, vii annis pœnitentia completis, presbyteri vel diaconi in laicorum communione reddantur.

Canon Valentinensis, æra 3^d.

(Quædam add. in edd. Diaconus (Var. edd.) presbyter, vel episcopus si mortali crimine dixerint se esse pollutos, deponantur [a supradictis ordinationibus submoveantur], (Var. edd.) sive veræ confessionis, vel mendacii. Neque enim absolvi in his potest, (Deest in edd.) si in seipos dixerint, quod dictum in alios puniretur, cum omnis qui sibi fuerit mortis causa, major homicida sit.

Canon Africanus, æra 44°.

Clericus maledicus, maximeque in sacerdotibus, cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

Æra 43^t.

Clericus qui adulationibus et proditiionibus vagari **C** deprehenditur, ab officio deponatur [degradetur].

Æra 84^s.

Si pœnitentem sciens episcopus ordinaverit, ambo degradentur et ordinator et ordinatus [Al., etiam ab episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate privetur].

Æra 85^h.

Similiter [Simili sententiæ subiacebit] si episcopus sciens ordinaverit [clericum] eum qui viduam, aut repudiatam, aut secundam habuit uxorem.

Canon Arelatensis, æra 7ⁱ.

Si episcopus alterius clericum sine consensu [epistola] sui episcopi *(Quæd. add. in edd.)* ordinaverit, ordinatus deponatur, et ordinator tribus mensibus **D** communione privetur.

^a Edd. : c in diœceses alienas ad alienos clericos ordinandos, vel consecranda altaria irruere non debet : quod si fecerit. ^b Cætera ut in coll.

^b Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

^c Prisca interp. nec Dionys. nec Isid.

^d Conc. Valentini c. 4. Vid. titulos Canonum Gallianorum ep. Joannis II subjectos.

^e Conc. Carth. nomine IV, c. 57, seu potius Statut. Eccl. antiq.; in cod. Barb. c. 44.

^f Idem est num. in cod. Barb.; conc. Carth. IV, c. 56.

^g Id. num. in cod. Barb.; conc. Carth. IV, c. 68.

^h Id. n. in cod. B.; conc. IV Carth. c. 69.

ⁱ Conc. Arel. V, c. 7.

^j C. 19 in Gr., c. 31 apud Dionys.

^k Interp. non Dionys.

Canon Apostolorum, æra 30ⁱ.

^k Si quis episcopus sæculi potestate usus, et per hanc, ecclesiam obtineat, deponatur : et segregetur omnes illi qui communicant.

Æra 45.

Clericus ebrietate serviens, aut desinat, aut deponatur.

Canon Maticensis¹.

Si [Item decernimus ut nullus, etc.] presbyter confertus cibo, aut crapulatus vino, sacrificia contrectare, aut missas facere [privatis festisque diebus concelebrare] præsumpserit, *(Var. et alia add. in ed.)* juxta canones Africanos dignitatem amittat honoris.

Canon apostolorum, æra 40^m.

Episcopus, presbyter, diaconus, alex, hoc est tabulis, aut ebrietati serviens, aut desinat, aut certe damnetur.

Canon Nicænus, æra 18ⁿ.

^o Clerici fenerantes, et qui centesimas exigunt vel usuras ex quolibet negotio, dejiciantur de clero.

Canon Apostolorum, æra... p.

Episcopus, presbyter, diaconus ne unquam sæculares curas assumant. Sin aliter, deponantur.

Canon Cæsariensis, æra 8 [can. 9].

^q Si quis presbyter confessus fuerit, quod ante ordinationem suam corporali peccato lapsus est, non quidem offerat, maneat tamen in aliis officiis propter utilitatem ejus.

Epistola Hormisdæ papæ per universas provincias^r.

Si ^s quis diaconus, vel presbyter, post acceptam benedictionem leviticam cum uxore sua incontinens invenitur, ab officio abjiciatur. Ecce manifestissime constat quod secundum ^t titulos antiquorum Patrum [sancto Spiritu suggerente conscriptos] a sancto Joanne papa transmissos, et cccxviii episcoporum sententias canones Gallicani continere videntur, quod clerici in adulterium deprehensi, et aut ipsi confessi, aut ab aliis relictis ad honorem redire non possunt. Et quia fortasse non desunt, quibus pro nimia pietate supra scripta, sanctorum Patrum severitas minime placeat, sciant se et cccxviii episcoporum ^u, et qui reliquos canones constituerunt, vel statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed fortasse major est in illis pietas quam in supradictis cccxviii episcopis, major in illis misericordia quam in sancto

¹ Concil. Matisconensis II, c. 5.

^m 41 in Gr., c. 42 apud Dionys. Paululum differt ab interp. Dionys.

ⁿ C. 19 interp. Rufini.

^o Sing. interp.

^p Can. 6 in Græco, can. 7 interp. Dionys.

^q Interp. nec Dionys. nec Isid.

^r Hic titulus posterius videtur scriptus in cod. ms. Quidquid sit, ut ipsamet demonstrat epistola, perpetram tribuitur Hormisdæ.

^s Conc. Araus. I, c. 23; conc. Aurelianense V, c. 4.

^t Var. in edd. et ap. Grat. dist. 50.

^u Add. in ed.; ^v Præcepta et sancti papæ auctoritatem, et illorum pontificum qui, etc. ^v

[apostolico] Joanne papa, major charitas quam in reliquis sanctis sacerdotibus qui hæc exempla vel remedia [hoc pro exemplo vel remedio] ecclesiarum suis definitionibus deliberaverunt? Et ideo aut prona [plena] voluntate præceptis illorum consentiant, (Var. edd.) aut omnibus illis contrarios se et inimicos esse cognoscant. Quæ est justitiæ inimica benignitas, palpare criminosos, et vulnera eorum usque in diem judicii incurata servare? Quod si eos durissimam pœnitentiam per plures annos agere videremus, sic ^a et idipsum et salutem eorum consulere, ut et canonum deberemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctio humilitatis, nec instantia orandi vel plangendi appareat, nec beatum David imitentur, qui dixit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rixabo.* Et illud: *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam,* nec eos jejuniis vel lectionibus vacare videamus; possumus agnoscere, si ad honorem pristinum redirent, cum quanta negligentia, et cum quanto tepore [torpore], et inimica animæ securitate permanerent, credentes quod sic eis non acta digne pœnitentia dimiserit Deus, quomodo et sacerdotes indulgisse videntur. Vere dico, quia illi ipsi quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi advenerint, contra nos ipsos causas dicturi sunt, dicentes: quod dum asperitatem linguæ eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosas adulationes libenter accepimus, nos eos, (Var. ap. Grat.) dum illis inutiliter indulgeremus in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus, non recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est, quia *uno peccante contra omnes ira Dei deserviet* ^b. O pietas! o misericordia! uni parcere, et omnes (Var.) exemplo malo in discrimen adducere. Non ita suadet S. (Var.) Cyprianus (Lib. de Lapsis) dicens: « Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat, nec premit [reprimat] delicta, sed fovet. » Et iterum: « Imperitus est medicus qui ante dejectam putredinem superducit vulneri cicatricem (Multum var. in edd.). » Et ideo diligenter perpendite, si aut potest, aut debet fieri, ut tantorum ac talium, quos supra memoravimus, sacerdotum canones contemnentes, aliter quam illi statuerunt, observare vel agere præsumamus; præcipue cum si illorum cccxviii episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri (Var.) statuerunt, tam sancta decreta neglexerimus, non solum illos despiciemus (Add. quad. in edd.) sed et Africanos [pontifices], et omnes reliquos, qui ipsis ordinantibus per totum mundum pro ecclesiastica disciplina aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnemus. Ego me

A in hoc periculo mittere omnino non audeo: quia nec talia sunt merita mea, ut aliorum peccata in me excipere præsumam: nec tantam eloquentiam habeo, ut ante tribunal Christi contra tantos ac tales sanctos sacerdotes, qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque, qui aliter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die judicii reddere rationem. Ego in quantum vires dignatur dare Deus, volo eorum præceptionibus obedire [studere]; quia cum illis non rixas, sed pacem, et qualemcunque partem habere desidero. Et hoc diligenter attendendum est, ut illi [Quod si secundum quod scriptum est, illi, etc.] clerici qui ad uxores proprias redeunt, ad integrum ab officio suspendantur. Et sic etiam digami et internuptarum mariti, qui utique rem licitam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt, et si ordinati fuerint, dejiciantur, de quibus etiam sanctus Faustus in epistola sua dixit: « Perdit gratiam consecrati, qui adhuc officium vult ^c excitare [exercere] mariti. » Cum hæc a tantis ac talibus viris statuta sint, qua conscientia quisquam dicere poterit, quod ille qui adulterium commiserit, iterum ad honorem redire possit? Quod si aliquis dicat: Ergo negas misericordiam Dei, qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.* Et illud: *Nunquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? Et peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur.* (Var.) Ad hanc objectionem libera voce respondere et possumus et debemus. Absit a nobis, ut de istis sententiis videamur vel leviter dubitare. Definitissime enim credimus quod is qui usque ad finem vitæ suæ pœnitentiam digne egerit, non solum indulgentiam accipiet, sed etiam ad vitam æternam [præmia æterna] perveniet. Propter regulam tamen ecclesiasticam, et propter antiquorum Patrum statuta, quæ absit a nobis ut aut reprehendere aut discutere audeamus, cum credamus [eum quem credimus] ad vitam æternam post peractam pœnitentiam venire, ad honorem clericatus secundum tantorum Patrum præcepta novimus non debere reverti; in tantum ut in canonibus scriptum sit: ^d « Ne ullus unquam clericus pœnitens ordinetur. » Et si ille qui ultro pœnitentiam, quamvis eam perfecte agat, non potest episcopus aut presbyter ordinari, ita ut etiam si per ignorantiam ordinatus fuerit, dejiciatur: ille qui invitatus ad pœnitentiam agentem in monasterium mittitur (^e et utique quid aliud, quam pœnitens, dicendus est?), qua conscientia ad sacerdotium redire permittitur? Nemo mihi alia qualibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, vel contra cccxviii episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat: quia quicquid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum esse locutum cred-

^a Hic locus varie et in ed. apud. Grat. legitur.

^b Huc usque Grat.

^c Hieronymus lib. 1. adversus Jovinianum: « Quando impleo mariti officium, non impleo Christiani. » Et in apologia pro libris adversus Jovin.: « Quando

impleo mariti officium, non impleo continentia. » Vid. not. ad Pœn. Theod.

^d Conc. Rom. sub Hilario pp., can. 5; conc. Agathens., can. 45.

^e Locus in ed. corruptus.

mus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem, quam Heli sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit, qui pro eo quod filios suos negligenter castigavit, et eos nec caedere nec excommunicare voluit, ipsi filii uno die occisi sunt, et xxx millia de populo interfecta sunt. Et arcta testamenti capta est, et ipse retro caderis fractis cervicibus mortuus est, et nomen ipsius de libro vitæ deletum est et e contra Phinees, qui pro eo quod zelo Dei commotus duos adulteros [pariter] interfecit, totum populum de Dei (Var.) ira liberavit. Nec hoc ideo dico, ut sicut ille fecit, etiam nunc per mortem corporis sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est, ut unusquisque parvo tempore in hoc mundo [donec vivit verecundiam et] confusionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat: et multum ei utilius est propter aliorum exemplum, quandiu vivit, remotus ab honore pœnitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quicumque parvitati meæ in hac causa voluerit esse onerosus, aliud responsum ei non dare delibero, nisi quod supradicti canones continere videntur ^a.

In epistola ^b Siricii papæ ad Genesium episcopum, æra 15.

^c Presbyter qui dicit se nescire, si episcopus fuit qui eum ordinavit, et aliquanto tempore missas fecit, et postea dimisso officio uxorem duxit, hunc pseudopresbyterum quis ambigat esse detestabilem? Pro quo omnino abjiciendus est, et in monasterio ad pœnitentiam omni tempore vitæ suæ retrudendus. ^a

CAPUT XIX.

DE EXPULSO AB ECCLESIA, ET DE EXCOMMUNICATO VEL DAMNATO AB OFFICIO.

Canon Antiochensis, æra 2.

^d Quicumque ex clero deprehensus fuerit excommunicatis communicare, iste privetur communione.

Canon Aurelianensis, æra 3 ^e.

Si quis [ab] episcopo, vel de Ecclesiæ vel de proprio jure crediderit aliquid repetendum, si nihil cõvicii aut criminationis objecerit, eum pro sola conventionione a communione [Ecclesiæ] non liceat submo-
D veri

Æra 9 ^f.

Si diaconus aut presbyter, pro reatu suo se ab altaris communione sub pœnitentis professione submoverit; si [sic quoque] alii defuerint, et causa

^a Nihil amplius habere cod. Cortheiensem et Pith., cætera vero ex unico Rhemensi descripta esse animadvertit v. cl. J. Sirmondus.

^b Hæc epistola desideratur.

^c Vide epistolam ad Himerium, n qua sensus, non ipsa verba deprehenduntur. Sed Stephanus pap. II, in resp. ad varia consulta Brit. monachorum, cap. 10 ex epist. Siricii refert, ut legitur in hac coll.

^d Interpret. nec Dionys. nec Isid.

^e Conc. Aurel. 1, c. 6.

A certæ necessitatis exoritur, [poscentem baptismum] liceat baptizare.

Æra 22 ^g.

Si clericus [Quis clericorum circa se] districtionem [aut tractationem] sui episcopi putat injustam, (Add. quædam. in edd.) recurrat ad synodum.

Canon Epauensis, æra 28.

Si episcopus ante damnati absolutionem obierit [obitu rapiatur], correctum aut pœnitentem successori licebit absolvere.

Canon Arelatensis, æra 4 ^h.

Ut presbyter, presbyterum [Edd. om. presbyterum], diaconum, aut subdiaconum de ordine deponere nescio suo episcopo non præsumat. Quod si fecerit, ille in officio vel communione recipiatur, et B ille anno integro communione (Var. et quæd. add.) et officio privetur.

Æra 29 ⁱ.

(Quædam var. et add. in edd.) A communione suspensus, non solum a clericorum, sed etiam a totius populi colloquio et convictu placuit excludi

Canon apostolorum, æra 9 ^j.

Episcopus, presbyter, aut diaconus si pro criminibus damnati fuerint, minime communione priventur.

Canon Nicænus, æra 26 ^k.

^l Degradatus episcopus si appellare voluerit, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et ipse pro eo rescripserit episcopis qui in finitima provincia sunt, ipsi diligenter omnia inquirent, et juxta fidem C veritatis definiant. Quod si episcopus Romanus pro accusato presbyterum de latere suo miserit, habeat ejus auctoritatem a quo missus est.

DE INTERDICTIS.

Canon Apostolorum, æra 28 ^m.

Si quis depositus pro certis criminibus ausus fuerit attricare ministerium sibi interdictum, ab ecclesia abjiciatur

Canon Antiochensis, æra....

ⁿ Si quis depositus de clero præsumpserit gradum sibi interdictum, tam ipsum, quam ei communicantes, qui ejus cognoverunt sententiam, ab Ecclesia abjici oportet.

Canon Arelatensis, æra 16.

Qui pro delicto suo a communione separantur, D [placuit ut] in quibus locis fuerint exclusi, in eisdem [eodem loco] communionem consequantur.

CAPUT XX.

DE ORDINE ECCLESIASTICO ET OFFICIO MISSÆ.

Canon Epauensis, æra 27.

Ad celebranda divina officia ordinem quem metro-

^f Ejusdem conc., c. 12.

^g Conc. Aurel. III, c. 20.

^h Conc. Arel. v, c. 4.

ⁱ Conc. Arelat. II, c. 49.

^j C. 25 interp. Dionys., a qua discrepat hæc interp.

^k Concil. Sardicensis c. 5 juxta Gr.

^l Interp. nec Dionys. nec Isid.

^m C. 29 interp. Dionys., a qua differt ista interp.

ⁿ Interp. nec Dionys. nec Isid

politani tenent, a provinciales eorum observare debent.

Epistola Innocentii pape ad Decentium episcopum Capuanum b.

Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis apostolis tradita, integra vellent servare sacerdotes Domini, nulla diversitas, nulla varietas in ipsis ordinibus ac consecrationibus haberetur. Sed quod [dum] unusquisque, non quod traditum est, sed quod sibi visum fuerit, hoc aestimat esse tenendum; inde diversa in diversis locis [vel ecclesiis] teneri [aut celebrari] videantur: (*Var. edd.*) hinc fit scandalum populis, qui dum nesciunt traditiones antiquas humana presumptione corruptas, putant sibi aut ecclesias non convenire, aut apostolos vel apostolicos viros contraria sensisse [aut ab apostolis vel apostolicis viris contrarietatem inductam]. Quis ergo [enim] nesciat [aut non advertat] id quod a principe apostolorum Petro traditum est, et hoc nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari, nec superduci aut introduci aliquid quod (*Var.*) ejus auctoritatem non habeat, c præsertim cum sit manifestum, per omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam et insulas interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes? Aut legant, si in his provinciis alius d episcopus invenitur docuisse? Et (*Var.*) cum nunquam invenient, oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, ex qua eos principium accepisse non dubium est: ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur amittere [omittere]. Sæpe dilectionem tuam ad urbem venisse, ac nobiscum (*Var.*) ad ecclesiam convenisse non dubium est, et quem morem vel in consecrandis mysteriis, vel in ceteris agendis [arcanis] teneat, cognovisse. e Quod sufficere arbitraretur ad informationem ecclesie tuæ vel reformationem, nisi prædecessores tui minus aliquid aut aliter tenuerint sacerdotes. Vel certe sunt aliqui, qui aliter quam Romana Ecclesia observat, hæc observanda dicant. Quorum nos notitiam non haberemus, nisi de aliquibus nos consulendos esse dixisses. Quibus idcirco respondemus, non quod te aliquid ignorare credamus; sed ut majori auctoritate vel tuos instituas, vel si qui a Romanis [Romanæ Ecclesie] institutionibus errant, aut commoneas, aut indicare non differas; ut scire valeamus qui sint qui aut novitates inducunt, aut alterius Ecclesie quam Romanæ existimant consuetudines (*Var.*) esse servandas. f Pacem igitur asseris ante confecta mysteria quosdam populis imperare, vel sibi inter se [Deest se] sacerdotes tradere: cum post omnia, quæ aperire

Fere omnes cod. sic legunt: quidam vero *comprovinciales*. Vid. not. v. cl. J. Sirmondi.

b Al., Innocentius Decentio episcopo... Eugubino.

c Quædam in edd. add. superflua.

d Male in ed., *alius apostolorum*, cum non loquatur de apostolis, sed de iis quos successores apostolorum constituerunt sacerdotes.

e Ab his usque ad illa verba: *Quibus idcirco*, locus

A non debeo, pax sit necessaria iudicanda [indicenda], per quam constet populum ad omnia quæ in mysteriis aguntur atque in Ecclesia celebrantur, præbuisse consensum, ac finita esse pacis concludentis signaculo demonstrantur. (*Cap. 2.*) De nominibus vero recitandis, antequam pacem [preces] sacerdos atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, sua oratione commendet, quam superfluum sit, ipse per tuam prudentiam recognoscis: ut, cujus hostiam necdum Deo offeras, ejus nomen ante insinues, (*Var.*) cum illi incognitum nihil sit. Prius (*Var.*) enim oblationes sunt commendandæ, ac tunc eorum nomina quorum sunt, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia quæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus.

B (*Cap. 3.*) De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint secundi [Deest secundi] sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem pontificium solis debetur episcopis [Hæc autem pontificibus solis deberi], ut consignent, vel paraclætum Spiritum tradant. (*Var.*) Non solum consuetudo ecclesiastica hoc demonstrat, verum etiam illa lectio apostolorum quæ asserit Petrum et Joannem esse directos, qui tantum [jam] baptizati tradunt Spiritum sanctum. Nam presbyteris, seu extra episcopum, seu præsentem episcopo, cum baptizant [Edd. om. cum baptizant], chrismate ungere (*Var.*) licet baptizatos, sed quod ab episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum paraclætum. Verba vero dicere non possum, ne magis proderet providear, quam consolationi [ad consultationem] respondere.

Canon Nicænus, æra 19 5.

b Illi qui offerendi sacrificium potestatem habent, corpus Christi porrigant. Maneant diaconi in sua mensura, et accipiant eucharistiam secundum ordinem post presbyteros. Quod si quis non vult esse subjectus, cesset esse diaconus. Quod si non fuerit præsentem episcopus aut presbyter, tunc diaconi dent eucharistiam in populum.

Canon Carthaginensis, æra 59 1

D Ut diaconus, præsentem episcopo [presbytero], eucharistiam [corporis Christi] populo, (*Var.*) si necesse sit, jussus erogat.

Æra 61.

Chrisimatis consecratio [confectio] et reconciliatio poenitentium absque periculo mortis [Edd. om. abs. per. m.], (*Var.*) vel consecratio virginum a presbyteris non fiat.

iste ita depravatus legitur in ed. ut nullo modo intelligi possit.

f Hic incipit in ed. cap. 1.

g In G. 18 et interpret. Dionys.; Ruf. 20; Isid. 14.

h Singularis interpret.

i Statuta Eccl. antiqua in cod. Barb. 18; conc. Carth. iv, c. 38.

j Conc. Carth. ii, c. 3; in cod. Eccles. African. c. 6.

• *De reconciliatione pœnitentium non fienda a presbyteris.* — Presbyteri et diaconi præter episcopum nihil prætentent. Nam Domini populus ipsi commissus est, et pro animabus eorum ipse redditurus est rationem.

Canon Carthaginensis, æra 2^b.

Nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet. Et cum altari assistunt [assistitur], semper ad Patrem dirigatur oratio.

Æra 3^c.

Quicumque preces sibi aliunde (*Var.*) scribit, non eis utatur, nisi prius eas cum structioribus [instructioribus] fratribus contulerit.

Canon Maticensis de oblatione populi offerenda, æra 6

(*Quædam add. in edd.*) Decernimus, ut omnibus diebus Dominicis, [altaris] sacra oblatio ab omnibus viris et mulieribus offeratur tam panis quam vini: ut per has oblationes [inmolationes], (*Quædam add. in edd.*) peccatorum fascibus careant, et cum Abel vel cæteris justis [offerentibus] mereantur esse consortes. Omnes autem qui (*Var.*) definitionem nostram per inobedientiam evacuare contendunt, anathemate percillantur.

Æra 8^c.

(*In edd. quædam præcedunt.*) Reliquiæ sacrificiorum, quæ post missas [post peractam missam] in sacrario supersederint; quarta et sexta feria innocentibus [innocentes ab illo cuius interest ad ecclesiam adducantur] indicatur jejuniū [et indicto eis jejuniū], et conspersas vino easdem reliquias omnes accipiant.

Canon Aurelianensis 2, æra 14^f.

(*In edd. quædam præced.*) Missarum celebritas [celebratio] (*Multum var. edd.*) in præcipuis festiuitatibus, hora tertia inchoetur: quo facilius ipso officio expedito, ⁵ horis competentibus alia officia persolvantur.

Canon apostolorum, æra 51^b.

Qui non perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiæ commouentes communionem priuentur.

Canon Agathensis, æra 44.

Benedictionem super plebem in ecclesia dare, [fun-tere], aut pœnitentem in ecclesia benedicere presbytero non licet [penitus non licebit]

CAPUT XXI.

DE RELIQUIIS SANCTORUM ET ORATORIIS.

Canon Epauensis, æra 26 [can. 25].

Sanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus non

^a Superioris canonis ratio, quæ in ed. desideratur.

^b Conc. Carthaginensis III, c. 23.

^c In ed. distinguitur a præcedenti.

^d Conc. Maticensis II, c. 4.

^e Ejusd. conc. c. 6.

^f Aurel. III, c. 14.

^g Fusius expon. in edd.

^h Can. 9 in Græco, c. 10 interp. Dionys., a qua paululum differt ista interp.

ⁱ De appendice ista, quæ non exstat apud Burch. et Ivonem, Vid. not. v. cl. J. Sirm.

ponantur, nisi clericos cujuscunque parœchiæ vicinos esse contingat, qui sacris pignoribus [cineribus] psallendi frequentia famulentur. ⁱ Quod si illi defuerint, non ante proprie [proprii] clerici [*In edd. deest clerici*] ordinentur, quam eis competens victus et vestitus substantia deputetur.

CAPUT XXII.

ALTARIA NON SACRANDA NISI LAPIDEA.

Canon Epauensis, æra 25 [can. 26].

Altaria nisi lapidea chris-matis i unctione non sacrentur.

CAPUT XXIII.

DE BAPTISMO.

Canon Maticensis, æra 3^b.

Relatione quorundam comperimus quosdam [*Edd. om. quosdam*] Christianos non observare legitimum baptisma, qui pene per singulos dies ac (*Var.*) natalitia martyrum filios suos baptizant, ita ut vix duo vel tres reperiantur in sancto Pascha, qui per aquam et Spiritum sanctum regenerentur. Idcirco censuimus ut ex hoc tempore nullus permittatur talia perpetrare, præter illos quos infirmitas nimia, aut dies extremus compellit [*Add., filiis suis baptismum percipere*]. Ideoque præsentibus admonitionibus a suis erroribus vel ignorantia revocati, omnes omnino a die quadragesima cum infantibus suis ad ecclesiam observare præcipimus, ut impositionem manuum certis diebus adepti, et sacri olei liquore peruncti, legitimi diei festiuitate fruantur, et sacro baptismate regenerentur; quo possint, si vita comes fuerit, et honoribus sacerdotalibus fungi, et singularis celebratione festiuitatis [celebrationis solemnitate frui].

Canon Laodicensis, æra 45.

¹ Quod non oportet quemquam ad baptisma post duas quadragesimæ hebdomadas admitti

Æra 46.

² Quod oporteat eos qui ad baptisma veniunt, fidem discere, et quinta feria hebdomadæ majoris episcopo aut presbytero memoriter reddere.

Æra 47.

³ Oportet eos qui in ægritudine percipiunt baptismum, fidem perdiscere, et scire cujus muneris participes facti sunt.

Canon Africanus, æra 23°.

Baptizandi nomen suum dent, et diu sub [*Ed. om. sub*] abstinentia vini et carniū, ac manus impositione crebro examinati percipiant baptismum.

Æra 24^p.

Neophyti aliquandiu et [*Edd. om. et*] a lautioribus epulis et spectaculis et conjugibus abstineant.

ⁱ Lugdunensis, *anguine*, quomodo et apud Ivonem, p. III, cap. 30. Vide not. v. cl. J. Sirm.

^k Conc. Maticensis II, c. 3.

^l Paululum differt ab interp. Dionys.

^m Interpret. nec Dionys. nec Isid.

ⁿ Interp. nec Dionys. nec Isid.

^o Statuta Eccl. antiqua; in cod. Barb. c. 23; conc. Carthag. IV, c. 84.

^p Stat. Eccl. ant.; in cod. Barb. c. 24; c. Carth. IV, c. 86.

Æra 41 a.

Mulier baptizare non præsumat.

Canon Aurasiorum, æra 2 b.

Nullum ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine chrismate usquam debere progredi, quia inter nos placuit e semel chrismari. De eo autem qui in baptismo necessitate faciente (*Var.*) sine chrismate fuerit, in confirmatione sacerdos eum commoneat ^d.

Canon Neocæsariensis, æra 6.

• Prægnantes, si necesse sit, oportet baptizari. Nihil autem in hoc sacramento commune est illi, qui editur: quia voluntas et liberum arbitrium in confessione declaratur.

Canon apostolorum, æra 48 f.

• Si quis iuxta præceptum Domini non baptizaverit ^B in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, deponatur.

Æra 49 h.

† Si quis non trinam mersionem unius mysterii celebrat, deponatur.

Canon Aurasiorum, æra 41 i.

Subito obtumescens [prout status ejus est] baptizari aut pœnitentiam accipere potest; si voluntatis præteritæ testimonia (*Var. et add. in edd.*) justa fuerint.

Æra 42 [can. 13].

Amentibus quæcunque pietatis sunt, conferantur [conferenda].

In epistola sancti Siricii papæ, æra 14.

• Presbyter qui in vino baptizat proxima necessitate, ut æger non periclitetur, pro tali re nulla ei culpa ascribitur. Si vero aqua aderat, et necessitas talis non urgebat, hic communionem privetur, et pœnitentiæ submittatur. Infans vero ille, si in sancta Trinitate baptizatus est, in eo baptismo permaneat ^l.

Æra 15.

• Si infantem in periculo constitutum proxima

^a Stat. Eccl. ant.; in cod. Barb. c. 41; conc. Carth. iv, c. 100.

^b V. cl. Fronto Ducæus: « In codice Tiliano hic canon secundus est: primus autem qui sequitur. »

^c V. cl. J. Sirm.: « *semel chrismari*; vulgati codices, et Gratianus, alique collectores, *semel in baptismo chrismari*. Et vero certum est de baptismo agi. Sed cum hæc verba in antiquis exemplaribus non sint, et glossema sapiant, religio fuit ea retinere. » Ex quo patet ubique cum antiquis exemplaribus consentire collectionem cod. Herovall.

^d Apud Burch. et Ivon.: in *confirmatione sacerdotis perficietur*.

^e Interp. nec Dionys. nec Isid.

^f In Gr. 48.

^g Can. 49 in interp. Dionys., a qua discrepat.

^h In Gr. 49.

ⁱ Interpret. Dionys., a quo discrepat.

^j C. 12 conc. Aurasiani.

^k Desideratur in ed. ep. Siricii.

^l Eadem paucis verbis mutatis citantur ex epistola Siricii ad episcopum Himerium Tarraconensem a Stephano papa II in suis ad varia consulta Brit. monachorum responsis cap. 11, hoc modo: « Si in vino quis, propterea quod aquam non inveniebat, omnino peri-

clitans cum vase aut cum manibus aqua in nomine sanctæ Trinitatis baptizaverit, firmiter permanebit, præsertim cum necessitas hoc exposcat ^a.

Æra 16.

De presbytero qui ignorat orationem Dominicam.
— • Presbyter qui orationem Dominicam non tenet, nec symbolum, neque psalmos, si episcopus fuit qui eum benedixit, hic primum omnium dignitatem, quam illicite præsumpsit, amittat: et sub districta pœnitentia omni tempore vitæ suæ in monasterio degat. Infantes vero, quos in sancta Trinitate baptizavit, baptizati permaneant.

Æra 17.

• Qui vero ita baptizant, ut dicant: In nomine Patris mergo, in nomine Filii mergo, et Spiritus sancti mergo. Hi qui ita sunt baptizati, etsi rustice, tamen in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sunt

DE ITERATO BAPTISMO.

Æra 24.

(*Desideratur in edd.*) Qui ad iteratum baptismum suscipiendum, vel metu coacti, vel errore decepti sunt, et non se extra catholicæ fidei sacramentum egisse cognoscunt, non societatis nostræ, nisi per manus impositionem episcopi, communionem recipiant, tempora vero episcopi constituente judicio, prout conversorum animos viderit vel perspexerit esse devotos, habentes etiam seniles ætates, intuitus et periculum ægritudines. In quibus si quis ita graviter urgetur, ut de salute ejus desperetur, communionis gratia subveniatur.

Canon apostolorum, æra 46.

• Si quis eum qui recte baptizatus est, sciens rebaptizaverit, deponatur.

CAPUT XXV.

DE CONFIRMATIONE: ET PRANDIA IN ECCLESIA NON FIANE: ET QUOD DIE DOMINICO GENU NON FLECTATUR.

In epistola Innocentii papæ.

• Liber [Verum et illa lectio] Actuum apostolorum asserit Petrum et Joannem esse directos, qui tan-

clitans infantem baptizavit, nulla ei exinde ascribitur culpa. Infantes sic permaneant in ipso baptismo. Nam si aqua adfuit præsens, ille presbyter communicetur, et pœnitentiæ submittatur, quia contra canonum sententiam agere præsumpsit. Recte ad marginem Conc. novæ edit. notatur ista verba: *Infantes sic permaneant in ipso baptismo*, esse glossema aut e margine in textum a librario temere intrusum, aut ex proximis canonibus per incuriam translatum. Quare hic locus emendari debet lectione accuratissima cod. Herovalliani.

^m Desid. in ed. ep. Siric.

ⁿ Eadem sic leguntur in eisdem responsis Stephani II, cap. 12: « Si licet per necessitatem cum concha, aut cum manibus, infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, et sic baptizare. Hoc baptisma, si in nomine sanctæ Trinitatis peractum fuerit, firmiter permanebit: præsertim cum necessitas hoc exposcat. »

^o Desid. in ed. ep. Sir. Vid. Resp. Steph. papæ II, cap. 13.

^p Desider. in ed. ep. Siric. Resp. Steph. papæ II, cap. 14.

^q Interp. non Dionys.

^r Cap. 3. Vidé supra.

tum [jam] baptizatis Spiritum darent. Nam presbyteris, seu extra episcopum, sive præsente episcopo cum [Edd. om. cum] baptizant, chrismate ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem [oleo] signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum paraclatum.

Canon Aurasicorum, æra 2^a.

Cum chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est, non præjudicans quidquam, sed ut ^b non necessaria habeatur repetita chrismatio.

Canon Arelatensis, æra 26^a.

Hæreticum [Hæreticos] in mortis discrimine constitutum, si catholicum esse desiderat, et [si] episcopus desit, a presbytero cum chrismatis benedictione consignari placuit.

Canon Epauensis, æra 16.

[Add. in edd. : presbyteros propter salutem animarum quam in cunctis optamus.] Desperatis et decumbentibus hæreticis, si conversionem subitam petant, a presbytero [Var. edd.] chrismate permittimus subveniri. Quod omnes conversi, si sani sunt, ab episcopo noverint expetendum.

^d Pœnitentibus autem chrismatis unctio infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo hoc genus [unum] putatur posse et credi [concedi]?

Canon Laodicensis, æra 28.

De prandiis ecclesiarum. — ^e In ecclesia prandia fieri non debere.

^f *Canon Nicænus, æra 20.*

^e In die Dominico, et in diebus Pentecostes, ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio stantes Domino vota persolvere.

CAPUT XXVI.

DE PASCHA, ET DIE DOMINICO, ET RELIQUIS FESTIVITATIBUS.

Canon Arelatensis, æra 1.

[Var. edd.] Censuimus igitur Pascha Domini, per totum orbem uno die observari.

Canon Aurelianensis, æra 22^a.

Ut nulli civium [Var.] Pascha, Natale Domini, vel Quinquagesimæ solemnitates in villa liceat celebrare; nisi quæ infirmitas probabitur tenuisse.

^a In vulgatis 1, sed in codice Tiliano et omnibus antiquis, 2.

^b Ista lectio hujus canonis, de qua acris admodum agitata fuit inter eruditos viros contentio, confirmat veriorum esse sententiam v. cl. ac doctissimi J. Sirmondi, cujus vide notas posthumas.

^c Conc. Arausic. 1, c. 1; conc. Arelat. 11, c. 26.

^d Innocentii I ep. ad Recentium, cap. 8.

^e Interpr. nec Dionys. nec Isid.

^f Hic canon omittitur a Rufino, et desideratur in cod. Eccl. Rom. Vide not. v. cl. Sirm. ad hunc codicem.

^g Interp. nec Dionys. nec Isid.

^h Conc. Aurel. 1, c. 25.

ⁱ Conc. Matisconensis 11, c. 2.

^j Concil. Matisconensis. 11, c. 1.

^k Multa præcedunt in can.

Canon Maticensis, æra 2^a.

Pascha itaque nostrum, in quo summus Sacerdos ac Pontifex pro nostris delictis immolatus est [Al. add. nullam habens obnoxietatem peccati], debemus omnes festive [festivissime] colere, et sedulam observationis sinceritate in omnibus venerari: ut in illis sanctissimis septem diebus, nullus servile opus audeat facere; sed omnes [simul] coadunati, hymnis paschalibus indulgentes [Var.] perseveranter nostræ præsentis devotionem quotidianis sacrificiis ostentemus, laudantes creatorem ac regeneratorem nostrum vespere, mane et meridie.

Canon Maticensis, æra 1^a.

^k Custodite diem Dominicum, qui nos denuo peperit, et a peccatis omnibus liberavit. Nullus nostrum [vestrum] litium fomitibus vacet, nullus causarum actiones exerceat, nemo sibi talem necessitatem exhibeat, quæ jugum cervicibus juvenorum imponere cogat. Estote omnes in hymnis et laudibus Dei, animo, corporeque intenti

Canon Aurelianensis, æra 21^a.

Quia persuasum est [populis] die Dominico cum caballis, et bubus, aut vehiculis itinera agi non debere: neque ullam rem ad victum præparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere, (quæ res magis ad Judaicam quam ad Christianam observantiam pertinet [pertinere probatur]) id statuimus ut die Dominico, quod ante fieri licuit, liceat. De opere tamen rurali, id est arata vinea, sectione, excussione, exarto, vel sepe censuimus abstinendum; quo facilius ad ecclesiam venientes, orationis gratiæ vacent. Quod si inventus fuerit quis in operibus supra scriptis, quæ interdicta sunt, [se] exercere; qualiter emendari debeat non in Laici districtione, sed in sacerdotis castigatione consistat.

Canon Aurelianensis de missæ excoactione, æra 24^a.

Cum ad celebrandas missas [in Dei nomine] convenit populus, non ante discedat quam missæ compleantur [missæ solemnitas compleatur]. Et ubi episcopus ^o fuerit, benedictionem accipiant sacerdotis.

Æra 28^a.

^D Episcopus si infirmitate non fuerit impeditus, ec-

¹ Concil. Aurel. 111, c. 28.

^m Mult. var. Vid. not. v. cl. J. Sirmondi.

ⁿ Conc. Aurel. 1, c. 26.

^o Vir cl. J. Sirmondus: « Librorum omnium consensu expuncta est negatio, quæ in vulgatis erat, manetque nunc etiam apud Gratianum, Si episcopus non fuerit, pro quo Burchardus lib. 111, cap. 29, et Ivo part. 111, cap. 34, legunt, Si episcopus defuerit. Error inde natus, quia sacerdotem hoc loco diversum esse putarunt ab episcopo, cum idem sit. » Quod vir doctissimus animadvertit, id quoque manifestissime declaratur canone prorsus simili concilii Aurelianensis 111, can. 29: « De missis nullus laicorum ante discedat, quam Dominica dicatur oratio; et si episcopus præsens fuerit, ejus benedictio expectetur. »

^p Conc. Aurel. 1, c. 31.

Æra 41 a.

Mulier baptizare non præsumat.

Canon Aurasicorum, æra 2 b.

Nulium ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine chrismate usquam debere progredi, quia inter nos placuit c semel chrismari. De eo autem qui in baptismo necessitate faciente (*Var.*) sine chrismate fuerit, in confirmatione sacerdos eum commoneat d.

Canon Neocæsariensis, æra 6.

• Prægnantes, si necesse sit, oportet baptizari. Nichil autem in hoc sacramento commune est illi, qui editur: quia voluntas et liberum arbitrium in confessione declaratur.

Canon apostolorum, æra 48 f.

• Si quis juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, deponatur.

Æra 49 h.

• Si quis non trinam mersionem unius mysterii celebrat, deponatur.

Canon Aurasicorum, æra 41 i.

Subito obtumescens [prout status ejus est] baptizari aut pœnitentiam accipere potest; si voluntatis præteritæ testimonia (*Var. et add. in edd.*) justa fuerint.

Æra 42 [can. 13].

Amentibus quæcunque pietatis sunt, conferantur [conferenda].

In epistola sancti Siricii papæ, æra 14.

k Presbyter qui in vino baptizatus proxima necessitate, ut æger non periclitetur, pro tali re nulla ei culpa ascribitur. Si vero aqua aderat, et necessitas talis non urgebat, hic communione privetur, et pœnitentiæ submittatur. Infans vero ille, si in sancta Trinitate baptizatus est, in eo baptismo permaneat l.

Æra 15.

m Si infantem in periculo constitutum proxima

a Stat. Eccl. ant.; in cod. Barb. c. 41; conc. Carth. iv, c. 100.

b V. cl. Fronto Ducæus: « In codice Tiliano hic canon secundus est: primus autem qui sequitur. »

c V. cl. J. Sirm.: « *semel chrismari*; vulgati codices, et Gratianus, aliique collectores, *semel in baptismo chrismari*. Et vero certum est de baptismo agi. Sed cum hæc verba in antiquis exemplaribus non sint, et glossema sapiant, religio fuit ea retinere. » Ex quo patet ubique cum antiquis exemplaribus consentire collectionem cod. Herovall.

d Apud Burch. et Ivon.: in *confirmatione sacerdotis perficietur*.

e Interp. nec Dionys. nec Isid.

f In Gr. 48.

g Can. 49 in interp. Dionys., a qua discrepat.

h In Gr. 49.

i Interpret. Dionys., a quo discrepat.

j C. 12 conc. Aurasicani.

k Desiderat in ed. ep. Siricii.

l Eadem paucis verbis mutatis citantur ex epistola Siricii ad episcopum Himerium Tarraconensem a Stephano papa II in suis ad varia consulta Brit. monachorum responsis cap. 11, hoc modo: « Si in vino quis, propterea quod aquam non inveniebat, omnino peri-

clitans cum vase aut cum manibus aqua in nomine sanctæ Trinitatis baptizaverit, firmiter permanebit, præsertim cum necessitas hoc exposcat. »

Æra 16.

De presbytero qui ignorat orationem Dominicam.

— • Presbyter qui orationem Dominicam non tenet, nec symbolum, neque psalmos, si episcopus fuit qui eum benedixit, hic primum omnium dignitatem, quam illicite præsumpsit, amittat: et sub districta pœnitentia omni tempore vitæ suæ in monasterio degat. Infantes vero, quos in sancta Trinitate baptizavit, baptizati permaneant.

Æra 17.

p Qui vero ita baptizant, ut dicant: In nomine Patris mergo, in nomine Filii mergo, et Spiritus sancti mergo. Hi qui ita sunt baptizati, etsi rustice, tamen in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sunt

DE ITERATO BAPTISMO.

Æra 24.

(*Desideratur in edd.*) Qui ad iteratum baptismum auscipiendū, vel metu coacti, vel errore decepti sunt, et non se extra catholicæ fidei sacramentum egisse cognoscunt, non societatis nostræ, nisi per manus impositionem episcopi, communionem recipiant, tempora vero episcopi constituente judicio, prout conversorum animos viderit vel perspexerit esse devotos, habentes etiam seniles ætates, intuitus et periculorum ægritudines. In quibus si quis ita graviter urgetur, ut de salute ejus desperetur, communionis gratia subveniatur.

Canon apostolorum, æra 46.

r Si quis eum qui recte baptizatus est, sciens rebaptizaverit, deponatur.

CAPUT XXV.

DE CONFIRMATIONE: ET PRANDIA IN ECCLESIA NON FIANE: ET QUOD DIE DOMINICO GENU NON FLECTATUR.

In epistola I Innocentii papæ.

• Liber [Verum et illa lectio] Actuum apostolorum asserit Petrum et Joannem esse directos, qui tan-

clitans infantem baptizavit, nulla ei exinde ascribitur culpa. Infantes sic permaneant in ipso baptismo. Nam si aqua adfuit præsens, ille presbyter excommunicetur, et pœnitentiæ submittatur, quia contra canonum sententiam agere præsumpsit. Recte ad marginem Conc. novæ edit. notatur ista verba: *Infantes sic permaneant in ipso baptismo*, esse glossema aut e margine in textum a librario temere intrusum, aut ex proximis canonibus per incuriam translatum. Quare hic locus emendari debet lectione accuratissima cod. Herovalliani.

m Desid. in ed. ep. Siric.

n Eadem sic leguntur in eisdem responsis Stephani II, cap. 12: « Si licet per necessitatem cum concha, aut cum manibus, infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, et sic baptizare. Hoc baptisma, si in nomine sanctæ Trinitatis peractum fuerit, firmiter permanebit: præsertim cum necessitas hoc exposcat. »

o Desid. in ed. ep. Sir. Vid. Resp. Steph. papæ II, cap. 13.

p Desider. in ed. ep. Siric. Resp. Steph. papæ II, cap. 14.

q Interp. non Dionys.

r Cap. 3. Vidé supra.

tum [jam] baptizatis Spiritum darent. Nam presbyteris, seu extra episcopum, sive præsente episcopo cum [Edd. om. cum] baptizant, chrismate ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem [oleo] signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum paracletum.

Canon Aurasiorum, æra 2^a.

Cum chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est, non præjudicium quidquam, sed ut ^b non necessaria habeatur repetita chrismatio.

Canon Arelatensis, æra 26^a.

Hæreticum [Hæreticos] in mortis discrimine constitutum, si catholicus esse desiderat, et [si] episcopus desit, a presbytero cum chrismatis benedictione consignari placuit.

Canon Epauensis, æra 16.

[Add. in edd.: presbyteros propter salutem animarum quam in cunctis optamus.] Desperatis et decumbentibus hæreticis, si conversionem subitam petant, a presbytero [Var. edd.] chrismate permittimus subveniri. Quod omnes conversi, si sani sunt, ab episcopo noverint expellendum.

^d Pœnitentibus autem chrismatis unctio infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo hoc genus [unum] putatur posse et credi [concedi]?

Canon Laodicensis, æra 28.

De prandii ecclesiarum. — ^e In ecclesia prandia fieri non debere.

Canon Nicænus, æra 20.

^f In die Dominico, et in diebus Pentecostes, ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio stantes Domino vota persolvere.

CAPUT XXVI.

DE PASCHA, ET DIE DOMINICO, ET RELIQUIS FESTIVITATIBUS.

Canon Arelatensis, æra 1.

[Var. edd.] Censuimus igitur Pascha Domini, per totum orbem uno die observari.

Canon Aurelianensis, æra 22^b.

Ut nulli civium [Var.] Pascha, Natale Domini, vel Quinquagesimæ solemnitates in villa liceat celebrare; nisi quæ in infirmitas probabitur tenuisse.

^a In vulgatis 1, sed in codice Tiliano et omnibus antiquis, 2.

^b Ista lectio hujus canonis, de qua acris admodum agitata fuit inter eruditos viros contentio, confirmat veriolem esse sententiam v. cl. ac doctissimi J. Sirmondi, cujus vide notas posthumas.

^c Conc. Aurasic. 1, c. 1; conc. Arelat. 11, c. 26.

^d Innocentii I ep. ad Recentium, cap. 8.

^e Interpr. nec Dionys. nec Isid.

^f Hic canon omittitur a Rufino, et desideratur in cod. Eccl. Rom. Vide not. v. cl. Sirm. ad hunc codicem.

^g Interpr. nec Dionys. nec Isid.

^h Conc. Aurel. 1, c. 25.

ⁱ Conc. Matisconensis 11, c. 2.

^j Concil. Matisconensis. 11, c. 1.

^k Multa præcedunt in can.

Canon Maticensis, æra 2ⁱ.

Pascha itaque nostrum, in quo summus Sacerdos ac Pontifex pro nostris delictis immolatus est [Al. add. nullam habens obnoxietatem peccati], debemus omnes festive [festivissime] colere, et sedulæ observationis sinceritate in omnibus venerari: ut in illis sanctissimis septem diebus, nullus servile opus audeat facere; sed omnes [simul] coadunati, hymnis paschalibus indulgentes [Var.] perseveranter nostræ presentis devotionem quotidianis sacrificiis ostentemus, laudantes creatorem ac regeneratorem nostrum vespere, mane et meridie.

Canon Maticensis, æra 1ⁱ.

^k Custodite diem Dominicum, qui nos denuo peperit, et a peccatis omnibus liberavit. Nullus nostrum [vestrum] litium fomitibus vacet, nullus causarum actiones exerceat, nemo sibi talem necessitatem exhibeat, quæ jugum cervicibus juvenorum imponere cogat. Estote omnes in hymnis et laudibus Dei, animo, corporeque intenti

Canon Aurelianensis, æra 21ⁱ.

Quia persuasum est [populis] die Dominico cum caballis, et bubus, aut vehiculis itinera agi non debere: neque ullam rem ad victum præparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere, (quæ res magis ad Judaicam quam ad Christianam observantiam pertinet [pertinere probatur]) id statuimus ut die Dominico, quod ante fieri licuit, liceat. De opere tamen rurali, id est arata ^m vinea, sectione, excussione, exarto, vel sepe censuimus abstinendum; quo facilius ad ecclesiam venientes, orationis gratiæ vacent. Quod si inventus fuerit quis in operibus supra scriptis, quæ interdicta sunt, [se] exercere; qualiter emendari debeat non in Laici districtione, sed in sacerdotis castigatione consistat.

Canon Aurelianensis de missæ expectatione, æra 24ⁿ.

Cum ad celebrandas missas [in Dei nomine] convenit populus, non ante discedat quam missæ compleantur [missæ solemnitas compleatur]. Et ubi episcopus ^o fuerit, benedictionem accipiant sacerdotis.

Æra 28^p

Episcopus si infirmitate non fuerit impeditus, ec-

¹ Concil. Aurel. 111, c. 28.

^m Mult. var. Vid. not. v. cl. J. Sirmondi.

ⁿ Conc. Aurel. 1, c. 26.

^o Vir cl. J. Sirmondus: « Librorum omnium consensu expuncta est negatio, quæ in vulgatis erat, manetque nunc etiam apud Gratianum, Si episcopus non fuerit, pro quo Burchardus lib. 111, cap. 29, et Ivo part. 111, cap. 34, legunt, Si episcopus defuerit. Error inde natus, quia sacerdotem hoc loco diversum esse putarunt ab episcopo, cum idem sit. » Quod vir doctissimus animadvertit, id quoque manifestissime declaratur canone prorsus simili concilii Aurelianensis 111, can. 29: « De missis nullus laicorum ante discedat, quam Dominica dicatur oratio; et si episcopus presens fuerit, ejus benedictio expectetur. »

^p Conc. Aurel. 1, c. 31.

clesiæ cui proximus fuerit, die Dominico deesse non **A**
(*Var.*) licebit.

Canon Africanus, æra 77 a.

Qui Dominico die studiose jejunat, non credatur catholicus.

Æra 78 b.

Paschæ solemnitas uno die et tempore celebranda.

CAPUT XXVII.

DE JEJUNIO QUADRAGESIMÆ VEL LETANIA.

Canon Aurelianensis, æra 21 c.

[*Edd. add.* : Id a sacerdotibus omnibus decretum est.] Ante Paschæ solemnitatem non quinquagesima, sed quadragesima teneatur.

Canon Agathensis, æra 12.

Placuit ut omnes ecclesiæ filii, exceptis diebus **B**
Dominicis, in Quadragesima, [etiam die sabbato] sacerdotali ordinatione et districtiois comminatione jejunent.

Canon Maticensis, æra 9.

De canone legendo a missa sancti Martini, usque ad Natale Domini ^d. Et a missa sancti Martini, usque ad Natale Domini feria II et IV et VI sabbati (*Var. edd. hic et infra*) jejunent : et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari. In quibus diebus canones legendos [speciali definitione] sanximus pro ignorantia populi corrigenda.

Canon Aurelianensis, æra 24 e.

[Rogationes, id est] Letanias ante Ascensionem Domini, ab omnibus ecclesiis placuit celebrari, ita **C**
ut præmissum triduanum jejunium in Dominicæ ascensionis die [festivitate] solvatur. Per quod triduum servi vel ancillæ ab omni servitio laxentur, quo magis plebs universa conveniat, et quadragesimalibus cibis utantur [quo triduo omnes abstineant].

Æra 25 f.

Clerici vero qui ad hoc opus sanctum venire contempserint, vel adesse : ecclesiasticam (*Add. et var.*) suscipiant disciplinam.

^g *Canon Lugdunensis, æra 6.*

In prima hebdomada novi mensis, hoc est ante diem Dominicum, qui primus in ipso mense illuxerit, litanie, sicut ante Ascensionem Domini, [sancti Patres fieri decreverunt, deinceps] ab omnibus Ecclesiis [seu parochiis] celebrentur.

^h *Canon Gangensis, æra 19.*

ⁱ Si quis eorum, qui continentie studere possunt, absque necessitate corporea tradita in commune jejunia, et ab omni Ecclesia custodita superbiendo dissolvit, anathema sit.

^a Conc. Carthag. IV, c. 64 ; sed potius juxta Statuta Eccl. antiqua in cod. Barb. c. 77.

^b Conc. Carthag. IV, c. 64 ; sed potius juxta Statuta Eccl. antiqua in cod. Barb. c. 78.

^c Concil. Aurel. I, c. 24.

^d Edd. om. *De canone..... Domini.*

^e Conc. Aurel. I, c. 27.

^f Conc. Aurel. I, c. 28.

^g Conc. Lugd. anno Christi 567 celebratum.

^h Conc. Gangrens.

DE JEJUNIO FERIE SEPTIÆ.

In decretali Innocentii papæ, æra 3 i.

Sabbato jejunandum esse, ratio evidentissima demonstrat. Nam (*Add. et var. inedd.*) si resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, per singulos circulos hebdomadarum, ipsius diei imagine frequentamus, et sexta feria jejunatur [jejunamus] propter passionem Domini, sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam et lætitiâ illius temporis videtur inclusum. Nam utique constat, biduo isto vel apostolos, (*Dees*) vel majores in macore fuisse : (*Var.*) et in tantum eos jejunasse, ut nec sacramenta penitus celebrarent.

CAPUT XXIX.

DE HOC QUOD OFFERTUR AD ALTARE, VEL QUOD OFFERTUR AD DOMUM SACERDOTIS : VEL DE OBLATIONE.

^k *Canon Maticensis, æra 4.*

(*Multa præced. in edd.*) Omnibus Dominicis diebus oblatio (*Var.*) tam panis quam vini ab omnibus viris ac mulieribus in Ecclesia offeratur. Qui vero per inobedientiam hoc contempsit anathema sit [evacuare contendunt... sint].

Canon Gangensis de oblationibus diebus Dominicis, æra 8 l.

^m Si quis oblationes, fructus vel primitias ecclesiæ debitas voluerit extra ecclesiam accipere vel dare sine conscientia episcopi, anathema sit.

Canon Hipponiensis, æra 58 n.

Nec amplius de primitivis in altare [sacrificiis] offeratur, quam de uvis et frumentis. (*Mult. var. in edd.*) Alia omnia ad domum sacerdotis deferantur ad benedicendum.

CAPUT XXX.

DE COMMUNIONE, ET UT POPULUS MISSAS PERSPECTET.

Canon Antiochensis, æra 2.

^o Omnes qui ingrediuntur ecclesiam, nec communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia sese a perceptione sanctæ communionis avertunt : tandiu de ecclesia removeantur quam diu per confessionem ac poenitentiam indulgentiam consequantur.

Canon Agathensis, æra 14 [can. 18].

De communione sæcularium.— Sæculares vero, qui Natale Domini, Pascha, Pentecostem non commiserint, inter catholicos non habeantur [catholici non credantur]. **D**

Canon Maticensis, æra 6 p.

Nullus presbyter confertus cibo, aut crapulatus vino, sacrificia contrectare, aut missas facere [privatis festisque diebus concelebrare] præsumat. (*Var. et add. in edd.*) Quod si præsumperit, amittat honorem.

ⁱ Interp. nec Dionys. nec Isid.

^j Ep. Inn. I, ad Decentium, cap. 4.

^k Conc. Matisconensis I, c. 4.

^l Conc. Gangrens. c. 7.

^m Interp. nec Dionys. nec Isid.

ⁿ Conc. in Carth. c. 24, in integro cod. Eccl. Afr. c. 37.

^o Interp. nec Dionys. nec Isid.

^p Concil. Matisconen. II.

Canon Laodicensis, æra 13^a.

♣ Solis autem ministerio deditis, ad altare ingredi, et ibidem communicare licebit.

Æra 44.

• Mulieres ad altare ingredi non oportet.

Æra 57^d.

Non oportet in domibus oblationes a sacerdotibus consecrari.

Canon Nicænus, æra 14^e.

Generaliter autem cuilibet in exitu posito poscenti communionem tribui ab episcopo probabiliter ex oblatione decebit.

CAPUT XXXI.

DE PRÆDICATIONE.

Canon Arelatensis, æra 2^f.

Hoc etiam pro ædificatione omnium ecclesiarum, et pro utilitate totius populi placuit, ut non solum in civitatibus, sed etiam in omnibus parœchiis verbum faciendi daremus presbyteris potestatem: ita ut si presbyter pro infirmitate non potuerit prædicare, sanctorum Patrum homiliæ a diacono recitentur. Si enim digni sunt diaconi, quod Christus in Evangelio locutus est, legere; quare indigni videantur sanctorum expositiones publice recitare?

Canon Africanus, æra 30^e.

Sacerdote in ecclesia verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicatur.

Æra 33^b.

Qui die solemnî prætermissio ecclesiæ conventu ad spectacula vadit, excommunicatur.

Æra 34ⁱ.

Mulier, quamvis docta et sancta, viros in conventu docere non præsumat

Æra 38ⁱ.

Laicus, præsentibus clericis, nisi ipsis jubentibus, docere non præsumat.

CAPUT XXXII.

DE HOSPITALITATE.

Canon Africanus, æra 56^k.

Episcopi vel presbyteri, si causa visitandæ ecclesiæ alterius episcopi (*Var.*) veniant, in gradu suo suscipiantur: et tam ad verbum faciendum quam ad oblationem consecrandam invitentur.

Canon Nicænus, æra 20^l.

Si aliquis vim perpressus est, et inique expulsus, et venerit ad aliam civitatem, non prohibeatur immo-

A rari; quandiu aut redire possit, aut injuria ejus remedium acceperit, etiam larga benevolentia et humanitas exhibenda est ei.

Canon Maticensis, æra 41^m.

(*Multa præced. in edd.*) Hospitalitate (*Var.*) reconciliari si quis nostrum non admonuerit, aut exemplo [exemplum] exhortationis suæ, aut ipse se prius operari non [opere non] comprobaverit, indignationem procul dubio incurrit Domini majestatis. Prædicetur hoc juxta (*Var.*) possibilitatem nostræ mediocritatis in auribus omnium Christianorum.

CAPUT XXXIII.

Canon Maticensis, æra 42ⁿ.

(*Multa præced. in edd.*) Decernimus ut mos antiquus a fidelibus reparetur, et decimas ecclesiasticis famulantibus cæremoniis populus omnis inferat. Quas sacerdotes, aut in pauperum usum, aut in captivorum redemptionem prorogantes, suis orationibus populo pacem ac salutem impetrent. Si quis autem contumax nostris statutis saluberrimis fuerit, a membris Ecclesiæ [*Edd. add. omni tempore*] separetur.

CAPUT XXXIV.

DE VIDUIS, PUPILLIS ET PAUPERIBUS, INFIRMIS ET CARCERARIIS, ET DE LEPROSIS.

Pauperes et senes ecclesiæ plus cæteris honorandos. P Viduæ quæ corpore debiles sunt, sumptu ecclesiæ, cujus viduæ sunt, sustententur.

Æra 58^q.

Ad reatum episcopi vel presbyteri pertinet, qui parœchiæ præest, si sustentandæ vitæ causa adolescentiores viduæ vel sanctimonialia clericorum familiaritatibus subjiciantur.

Æra 19^r.

Eorum qui pauperes opprimunt, dona a sacerdotibus refutanda.

Canon Maticensis, æra 7^s.

Decernimus ut judices non prius viduas et pupillos convenient, nisi [quam] episcopo nuntiaverint cujus sub velamine degunt. Quod si episcopus præsens non fuerit, archidiacono vel presbytero cuidam [*Edd. om. cuidam*] denuntietur, ut pariter [sedentes] causas eorum communi deliberatione terminent [causis eorum terminos figant] ita juste ac recte, ut deinceps de talibus antedictæ personæ non quassentur¹. Quod si is qui iudex est, aut impetitor eis injuriam gesserit, aut definitionem tanti concilii transgressus fuerit, a communione suspendatur.

¹ Conc. Sard. c. 17; in Gr., c. 21 in interp. Dionys. et Isid., a quibus differt hæc interp.

^m Conc. Matiscon. II, c. 41.

ⁿ Eiusdem conc. c. 5.

^o Statuta Eccl. antiqua; in cod. Barb. c. 32; conc. Carth. IV, c. 83.

^p In cod. Barb. c. 36; conc. Carth. IV, c. 101.

^q Stat. Eccl. ant. c. 68; conc. IV Carth., 102.

^r In cod. Barb. 69; conc. IV Carth., c. 94.

^s Conc. Matiscon. II, c. 12.

^t V. cl. J. Sirmondus: « Divion., non quassentur; Andegav., non causentur. » Ex quo liquet collectionem Andegavensem quam vidit J. Sirmondus, aliam esse a nostra, de qua J. Morinus locutus est. Vid. nostram præfationem.

^a Conc. Laodiceni c. 19.

^b Paululum differt ab interp. Dionys.

^c Interpret. nec Dionys. nec Isid.

^d C. 58. Interpret. nec Dionys. nec Isid.

^e Idem num. in interpret. Ruf., a qua discrepat hoc loco sicut et a Dionys. et Isid.

^f Vide aliquid hujus canonis antiqui in concilio Arelatensi VI, c. 10.

^g In cod. Barb. Statut. Eccles. antiq., c. 51; concil. Carth. IV, c. 24.

^h Stat. Eccl. antiq., c. 33; conc. Carth. IV, c. 88.

ⁱ Stat. Eccl. ant., c. 57; conc. Carth. IV, c. 99.

^j Stat. Eccl. ant., c. 58; conc. IV Carth., c. 98.

^k Stat. Eccl. ant.; in cod. Barb. 56; conc. Carth. IV, c. 33.

Canon Aurelianensis, æra 12^a.

Episcopi (*Var.*) pauperibus vel infirmis, qui debilitate faciente non possunt suis manibus laborare, victum et vestitum, in quantum possibilitas est [habuerit], largiantur.

Canon Lugdunensis, æra 6^b.

Placuit [etiam universo concilio] ut uniuscujusque civitatis leprosis, qui intra territorium civitatis ipsius sunt [nascuntur aut videntur consistere], ab episcopo Ecclesie ipsius alimenta et vestitus (*Var.*) sufficienter administrarentur; ut illis per alias civitates vagandi licentia denegetur. (*Seq. desid. in edd.*) Ut episcopus gubernet nationem viduarum, et pupillorum, ac peregrinorum non per seipsum, sed per archidiaconem vel per archipresbyterum agat.

Canon Aurelianensis, æra 17^c.

Hi qui [pro quibuscunque culpis] in carceribus deputantur, ab archidiacono seu preposito ecclesie singulis diebus Dominicis requirantur, ut necessitas vincitorum secundum preceptum divinum misericorditer sublevetur; atque a pontifice ^d instituta fidei et diligenti persona, quæ necessaria sunt provideat: ut competens victus de domo ecclesie tribuatur.

Æra 20^e.

Hoc (*Add. et var. in edd.*) per omnia provideatur, ut non his desit misericordia [misericordie cura], quos per duram infirmitatem intolerabilis constringit inopia.

CAPUT XXXV.

QUALITER RES ECCLESIE EPISCOPUS DISPENSET VEL REGAT: ET DE HIS QUÆ IN ALTARI DANTUR: ET DE BASILICIS PER PAROECIAS

Canon Aurelianensis, æra 10^f.

De his quæ in altario [oblatione fidelium] conferuntur medietatem sibi episcopus vindicet, et medietatem (*Var.*) clerus accipiat secundum gradum uniuscujusque dispensandam, prædiis de omni commoditate in episcoporum potestate durantibus.

Æra 11^g.

De his quæ in parochiis, in terris, vineis, mancipiis, atque pecullis (*Var.*) quæcunque fideles obtulerint, antiquorum canonum statuta serventur, ut omnia in episcopi potestate consistent. De his tamen quæ in altario accesserint, tertia fideliter [episcopis] deferatur.

Æra 14.

Omnes basilicæ quæ per diversa constructæ sunt loca [vel quotidie construuntur, placuit, secundum priorum canonum regulam] in ejus episcopi, in cujus territorio sitæ sunt, potestate consistent.

Canon Africanus, æra 4^b.

Ut episcopus vilem supellectilem, et mensam, ac victum pauperem habeat, et dignitatem suam aucto-

^a Conc. Aurel. 1, c. 16.

^b Conc. Lugdun. III.

^c Conc. Aurel. v, c. 20.

^d Var. in cod. Lugdunensi. Vid. not. v. cl. J. Sirm.

^e Ejusd. conc. c. 21.

^f Conc. Aurel. 1, c. 14.

^g Ejusd. conc., c. 15.

A ritate [dignitatis suæ auctoritatem] fidei et vite moritis quærat.

Æra 15ⁱ.

Ut episcopus rebus Ecclesie, tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur.

CAPUT XXXVI.

DE REBUS QUAS SACERDOS SUIS CLERICIS DEDIT.

Canon Lugdunensis, æra 5ⁱ.

(*Quæd. in edd. præced.*) Res vel quascunque magnificentias, quas clericis aut servientibus suæ Ecclesie [sive de rebus Ecclesie in usum, aut de propriis in proprietatem] (*Var.*) sacerdos dederit, subsequentes pontifices non auferant [nullatenus auferre præsumant]. Si quid tamen culpæ extiterit, pro qualitate personarum, vel regula canonum præcedentium, in **B** persona habeatur, non in facultate districtio.

CAPUT XXXVII.

DE REBUS QUÆ ECCLESIS DANTUR.

^k *Canon Aurelianensis, æra 5.*

Si quæ oblationes in quibuslibet rebus atque corporibus collatæ fuerint, basilicis in civitatibus constitutis, ad potestatem episcopi redigantur: et in ejus sit arbitrio quod ad reparationem ecclesie aut observantium ibi substantiam deputatur. De facultatibus vero parochiarum vel basilicarum in pagis [civitatum] constitutis, (*Deest*) per omnia singulorum locorum consuetudo servetur.

Canon Agathensis, æra 6.

Pontifices vero [quibus in summo sacerdotio constitutis], cum ab extraneis duntaxat aliquid, aut cum ecclesia, aut sequestratim, aut dimittitur, aut donatur (quia hoc ille qui donat, pro redemptione anime non pro commodo sacerdotis offert [probatur offerre]), non quasi suum proprium, sed quasi dimissum ecclesie inter facultates ecclesie computabunt. Quia justum est ut sicut sacerdotes habent quod ecclesie donatum [dimissum] est, ita et ecclesia habeat quod relinquitur sacerdoti.

Canon Epannensis, æra 14.

Quisquis Clericus aliquid de munificentia ecclesie cui servierat adeptus, et ad summum sacerdotium alterius civitatis [est aut] fuerit ordinatus, quod dono accepit, reddat: quod usu vel proprietate secundum instrumenti seriem probatur habuisse [emisse] possideat.

CAPUT XXXVIII.

DE REBUS ECCLESIE ABSTRACTIS ET CONTRADICTIONIBUS

Canon Africanus, æra 50¹.

Irrita erit episcopi vel donatio, vel venditio, vel commutatio ecclesiasticæ rei absque conventu [conventiva] et subscriptione clericorum.

Æra 86^m.

Qui oblationes defunctorum negant ecclesiis, aut

^h In cod. Barb., c. 4; concil. Carthag., IV, c. 15.

ⁱ In cod. Barb., 15; conc. Carthag., IV, c. 51.

^j Concil. Lugdunensis II.

^k Conc. Aurel. III.

^l In cod. Barb., c. 50; conc. Carthag., c. 32.

^m In cod. Barb., c. 86; conc. IV Carthag., c. 95.

sum difficultate reddunt, tanquam egentium necato-
res excommunicantur.

Canon Aurelianensis, æra 26^a.

Abbatibus, presbyteris cæterisque ministris, de rebus ecclesiasticis vel sacro ministerio ^b deputatis, vel alienare vel obligare absque subscriptione episcopi sui non liceat. Quod quicumque præsumpserit, degradetur communionem concessa, et quod temere alienatum [præsumptum] est, ordinatione episcopi revocetur.

Æra 13^e.

Rebus ecclesiæ quibuscunque modis alienatis dispendio ecclesiæ [instrumentis inutiliter in dispendium ecclesiæ obligata noscuntur], si intra tricennaria tempora repetitio suppetit [quæ acta sunt], suffragante justitia per publicum [aut electorum] iudicium ^B revocentur. Quod si is, qui res (*Var.*) Ecclesiæ tenet, admonitus iudicium declinaverit, quousque ad discussionem veniat, aut res ecclesiæ restituat, communionem privetur.

Æra 25^d.

Si quis res ecclesiæ debitas, vel proprias [sacerdotis horrendæ cupiditatis instinctu] occupaverit, vel retinuerit (*Multa add. et var. in edd. passim*) aut per hoc in iudicium electorum venire distulerit, usque ad restitutas ipsas res communionem privetur. Similiter ille [similis etiam his... retinuerint... præsumpserint] qui oblationes defunctorum juste [legaliter] dimissas retinuerit vel assignare præsumpserit. Simili etiam sententiæ subiacebit ille qui hoc quod [pro devotione sua] ecclesiæ dedit, revocare præsumpserit. ^C

Canon Lugdunensis, æra 2.

Id convenit inviolabiliter observari, ut testamenta quæ clerici [episcopi, presbyteri, seu inferioris ordinis clerici] propria voluntate confecerint, vel donationes, aut quæcunque instrumenta, omni [propria voluntate confecerint, *et alia quæ add.*] possibilitate [stabilitate] subsistant. Id præcipue statuentes, ut si quorumcunque [religiosorum] voluntas, aut necessitate, aut simplicitate, a legum sæcularium ordiue discrepaverit [visa fuit discrepare], voluntas tamen defunctorum debeat inconcussa manere. (*Quæd. add. in edd.*) De quibus rebus si quis aliquid alienare præsumpserit, usque ad restitutionem [usque ad emendationis suæ, vel restitutionis tempus] rei oblatae a consortio ecclesiastico et omnium Christianorum ^D [convivio] habeatur extraneus [alienus].

Canon Aurelianensis, æra 19.

Qui pro devotione sua [oblationis studio] in campis, vel vineis aliquid, etiam sine scripto [absque scriptura] probatur dedisse [contulisse]; si ipsemet (*Add. et var.*) vel quilibet ea alienaverit, quoadusque talia pervasa [*Edit. ult. male, perversa*] restituerit, communionem privetur.

^a Conc. Aurel. III, c. 23.

^b Decret. Vid. not. v. cl. J. Sirm.

^c Eiusd. conc. c. 12.

^d Eiusd. conc. c. 22.

^e Conc. Lugd. II, c. 11.

Canon Epaunensis, æra 7 [Can. 8].

Presbyter dum diocæsim tenet, de his quæ emerit, aut ecclesiæ nomine scripturam faciat, aut ab ejus quam tenet [tenuit] ecclesiæ ordinatione discedat.

Æra 17.

Si episcopus per testamentum de rebus ecclesiæ [condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate] delegaverit, aliter non valebit, nisi tantum [vel] de juris proprii facultate suppleverit.

Æra 18.

Clerici qui etiam sine precatoriis quibuslibet, diurnitate [qualibet diurnitate temporis] res de ecclesiæ remuneratione possederint [cum auctoritate domini gloriosissimi principis nostri], in jus proprietarium præscriptione temporis non vocentur, dummodo pateat res ecclesiæ fuisse.

Canon Agathensis, æra 4.

Nullus [clerici etiam, vel sæculares qui] oblationes parentum, aut donatas, aut testamentis relictas, aut quod ipse donavit [retinere perstiterint], auferat [ecclesiis vel monasteriis crediderint auferendum]. Qui fecerint (*Add. et var.*) quoadusque ea reddant, ab ecclesia excludantur.

Æra c. 32. [Can. 33].

Episcopus qui filios aut nepotes non habet (*Var.*), non alium quam ecclesiam relinquat hæredem. Quod de ecclesia absque ipsius causa distrahit [si quid de ecclesia non in ecclesiæ causa aut in necessitate præsumpsit], irritum habeatur. Qui vero filios habet, et de bonis quæ reliquit, ab hæredibus ejus indemnitates ecclesiæ consolentur [indemnitatibus ecclesiæ consulatur].

Canon apostolorum, æra 38.

Omnium negotiorum ecclesiasticorum jura episcopus habeat, et ea velut Deo contemplante dispenset: nec liceat aliquid ex his præsumere, aut parentibus propriis condonare. Quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministret, ne parentum occasione ecclesiæ deprædentur.

In epistola^b Symmachi papæ.

Possessiones ecclesiæ [quas unusquisque ecclesiæ proprio dedit aut reliquit arbitrio] episcopi (*Var.*) alienare quibuslibet titulis aut contractibus non præsumant [vel sub quocunque argumento non patimur]: nisi forsitan clericis (*Var.*), quorum meritis aut monasterii, religionis intuitu, aut in peregrinos necessitas largiri suaserit. Sic tamen hæc ipsa non perpetuo, sed donec vixerint, teneant.

Canon Ancyritanus, æra 16.

¹ Si res ecclesiæ presbyter vendiderit, rescisso contractu ad jus ecclesiasticum revocentur. In iudicio autem episcopi erit, si pretium debeat recipere em-

¹ Conc. Ancr. IV.

² Can. 39 interp. Dionys. a qua paululum differt.

^b Ad Caesarium episc. Arelatensem cap. 1.

ⁱ Interp. nec. Dionys. nec. Isid.

ptor; quia sæpe contingit distractarum redditus A ampliore summa pro accepto pretio reddidisse.

Canon Agathensis, æra 6.

Quidquid per fidei commissum dimittitur ecclesiæ [aut sacerdotis nomine aut ecclesiæ] aut custodi, inter facultates ecclesiæ non computabitur [ecclesia computare aut retinere non poterit].

Æra 7.

Casellas vero, vel mancipia [mancipiola ecclesiæ], (Mult. add. et Var. et in cæteris quæ sequuntur) aut vasa ministerii ecclesiæ nullo modo possunt alienare. Quod si necessitas compellit certa pro utilitate ecclesiæ, ut aliquid distrahatur, apud duos vel tres provinciales episcopos causa necessitatis comprobetur, ut ab ipsis venditio roboretur; aliter, non valebit.

Canon Aurellanensis, æra 15 a.

Si clericus aut laicus sub potentum patrocínio [nomine] res ecclesiæ [ad jus ecclesiæ pertinentes] contemplo pontifice petierit vel possederit [petere seu possidere præsumperit], [primum] admoneatur quæ abstulit civiliter reformare. (*Quædam. add.*) Si contempserit (*Var.*) a liminibus ecclesiæ coerceatur, donec ea cum satisfactione restituat.

In epistola Siricii papæ, æra 2.

b Si per simplicem episcopum res ecclesiæ amissæ fuerint, successori ejus suggerendi aditus non negetur; et juxta sententiam canonum ecclesiæ præjudicium nullo tempore fiat, quia una est toto orbe diffusa.

Canon Milituensis, æra 15.

c Si quis munuscula cujuscunque qualibet scriptura collata ecclesiæ fraudaverit, invaserit, retinuerit, subreperit, et a sacerdote commonitus statim collata non reddiderit, communione pellatur.

Canon Agathensis, æra 26.

Si clericus [quis de clericis] documenta, quibus ecclesiam possederit [ecclesiæ possessio firmatur], (*Var.*) suppresserit, negaverit, aut adversariis traderit, quidquid per abstinentiam [absentiam] documentorum damnum ecclesiæ illatum fuerit, de propriis facultatibus reddat, et communione privetur. Is etiam, qui in damno ecclesiæ instrumenta sollicitaverit [impie sollicitatis traditoribus], vel susceperit, pari sententia feriat.

Canon Aurellanensis, æra 33 d.

Quisquis agellum ecclesiæ a sacerdote ceperit possidendum [in die vitæ suæ pro quacunque misericordia a sacerdote, cui potestas est], quodcunque ibidem profecerit, alienandi nullam habeat potestatem: nec [sibi] parentes ipsius aliquid exinde ex ea re testamenti vindicandum.

a Conc. Aurel. iv, c. 25.

b Desideratur in ed.

c Vide concilium Arvermenense, c. 14.

d Conc. Aurel. iv, c. 24.

e Conc. iii Carthag. c. 49.

f Stat. Eccl. antiq. in cod. Barb. c. 14; conc. iv Carth. c. 22.

Canon Carthaginiensis, æra 3. e.

Clerici qui aliquid comparant nomine suo, tanquam rerum Dominicarum invasores teneantur [invasionis crimine teneantur obnoxii], nisi in ecclesia sua eadem intulerint [Admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint]. Si autem [ipsis proprie aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis] ex propria successione eis aliquid obvenerit, faciant exinde quod eorum proposito congruit. Quod si a suo proposito [retrosum] exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni, tanquam reprobi judicentur.

CAPUT XXXIX.

DE CAUSANTIBUS ET JUDICIIBUS.

Canon Africanus, æra 3 f.

B Ut episcopus nullius causam audiat absque presentia clericorum suorum, quia irrita erit sententia episcopi, nisi clericorum presentia confirmetur.

Æra 10 g.

Ut episcopus accusatores fratrum excommunicet. Et si emendaverint vitium, recipiantur ad communionem, et non ad clerum.

Æra 30 h.

Catholicus qui causam suam [sive justam sive injustam] ad iudicium alterius fidei iudicis provocat, excommunicatur.

Æra 42 i.

Quærendum in iudicio, cujusnam sit rationis, cujus fidei is qui accusat, et qui accusatur. Falsus accusator extra Ecclesiam fiat, donec poenitendo se emendet.

Æra 52 j.

Caveant iudices ecclesiæ, ne absente eo cujus causa ventilatur, sententiam proferant; quia irrita erit, imo et causam in synodo profecto dabunt.

Æra 53 k.

Episcopus (*Var.*) dissidentes homines, ad pacem magis quam ad iudicium cohortetur.

Canon Chalcedonensis, æra 4 [Can. 9].

l Non oportet clericos habentes invicem adversum se negotia relinquere proprium episcopum, et ad sæcularia iudicia convolare: sed magis apud synodum judicentur.

DE CLERICIS QUI AD SÆCULARE JUDICIUM CONVOLANT.

Canon Agathensis, æra 31 [Can. 32]

D Clericus ne quemquam præsumat apud sæcularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare: si pulsatus fuerit, respondeat, non proponat: nec audeat criminale negotium ad sæculare iudicium perferre [in iudicio sæculari proponere]. Si quis sæcularium per calumniam ecclesiam aut clericum fatigaverit [fatigare tentaverit, et victus fuerit], ab ecclesiæ liminibus, et a communione [catholicorum] areatur

g In cod. Barb. c. 17; conc. iv Carth. c. 55.

h In cod. Barb. c. 30; conc. iv Carth. c. 87.

i In cod. Barb. c. 53; conc. iv Carth. c. 96.

j In cod. Barb. c. 53; conc. iv Carth. c. 31.

k In cod. Barb. c. 54; conc. iv Carth. c. 26.

l Interp. nec Dionys. nec Isid.

usque ad dignam poenitentiam [nisi digne poeni- A ipsi dirimant quaestiones, et firmum probetur iudicium].

Canon Aurelianensis, æra 35^a.

Clericus [cujuslibet gradus] sine pontificis sui permissu, nullum ad sæculare iudicium præsumat at- trahere : neque laico [inconsulto sacerdote] liceat clericum in sæculare iudicium exhibere.

Canon Maticensis, æra 10^b.

Et ne clericus in scio episcopo de ecclesia abstra- hatur, aut injuriam aliquam patiat : sed si quis adversus clericos aliquid habuerit, in notitiam epi- scopi producat, et ipse iustitia præeunte discutat causas.

Æra 22^c.

Neque (*Var.*) iudex clericum absque causa crimi- nali, hoc est, homicidio, furto aut maleficio, ad iudi- cium pertrahat. Quod si fecerit, quandiu episcopo [loci illius] visum fuerit : ab ecclesia [ecclesie limi- nibus] arceatur, et communione privetur.

Æra 18^d.

Qui innocentes^e ad principes vel ad iudices accu- sant, si clericus [honorator] est, degradetur [ab of- ficii sui ordine regradetur] : si vero laicus, commu- nione privetur.

Canon Carthaginensis, æra 12.

^f Si inter episcopos de rebus terrenis contentio orta fuerit, inter anni spatium per epistolas fratrum communiti aut inter se aut in præsentia electorum negotium sanare festinent. Quod qui distulerit, do- nec ipsa causatio abrogetur, a charitate fratrum ha- beatur extraneus;

In epistola Siricij papæ, æra 52.

De rebus ecclesie orta contentio ad metropolita- num deducatur. Nihil liceat ante principem ulla ra- tione suspendi, sed episcoporum iudicio terminetur.

CAPUT XL.

DE EPISCOPO, VEL CLERICIS ACCUSATIS ET ACCUSATO- RIBUS EORUM.

Canon Nicænus, æra 14^g.

^h Si episcopus iudicatus fuerit in alia causa, et ipse voluerit, renovetur concilium : et scribatur ab episcopis qui causam examinaverunt Romano epi- scopo, et ut in se iudicaverit impleatur.

Æra 3ⁱ.

ⁱ Alius vero episcopus in loco ejus, qui Romanum D episcopum appellavit, non ordinetur ante examina- tionis causam.

Canon Antiochenus, æra 16 [Can. 14].

^k Si contigerit ut episcopus de criminali causa ac- cusetur, et diversæ sententiæ contra eum apud epi- scopos proferantur; placuit metropolitanum alterius provincie revocari, et aliquot cum eo eviscosos; ut

^a Conc. Aurel. III, c. 32.

^b Conc. Matiscon. I, c. 7, et II c. 10.

^c Conc. Matiscon. I, c. 7.

^d Eiusd. conc. c. 18.

^e Var. Vide not. viri cl. J. Sirmondii.

^f Vid. conc. IV Carth. c. 59.

^g Conc. Sardicens. c. 3.

^h Var. apud Dionys. et Isid.

Æra 14 [Can. 15].

¹ Qui ab omnibus episcopis comprovincialibus consonam recepit sententiam, ab aliis ulterius iudi- cari non poterit, nisi episcopum Romanæ Ecclesie appellaverit, ut renovetur examen.

Canon Carthaginensis, æra 2^m.

Quisquis episcoporum accusatur, ad primatem provincie ipsius causam deferat accusator, nec a communione suspendatur, cui crimen intenditur, nisi ad causam dicendam [electorum iudicium die sta- tuta] primatis litteris convocatus minime occurrerit, hoc est inter [infra] spatium mensis ex die qua eum litteras accepisse constiterit. Quod si [aliquas] veras causas necessitatis probaverit (*Add. et var.*), pro quibus non occurrerit, intra alium mensem causæ suæ dicendæ [integram] habeat facultatem; verum post mensem secundum tandiu non communicet, do- nec purgetur. Si autem nec ad concilium anniver- sarium (*Var.*) occurrerit, ut vel ibi causæ suæ ter- minentur, ipse in se damnationis sententiam dixisse iudicetur. Tempore sane quo non communicat, nec in sua plebe [ecclesia vel parocchia] communicet. Ac- cusator autem ejus, si nunquam diebus dicendæ causæ defuerit, a communione non removeatur. Si vero aliquando defuerit, [subtrahens se] restituta (*Var.*) communione episcopo, ipse removeatur [a communione accusator]; ita tamen, ut ipsi donetur [ipsi non adimatur] facultas causæ peragendæ, si se ad diem occurrere (*Var.*) voluisse, sed non potuisse probaverit. (*Mult. var. et quædam add.*) Ad accusan- dum tamen vel arguendum ne quis admittatur, nisi qui proprias causas, non tamen ecclesiasticas dicere voluerit. ⁿ Si presbyter aut diaconus fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis [cum proprio episcopo] legitimo numero collegarum [quos ab eodem accu- sati petierint,] in presbyteri nomine sex, in diaconi tres episcopi ipsorum causas discutiant, eadem die- rum vel dilationum, et a communione remotionum, et discussione personarum, inter accusatores et eos qui accusantur, forma servata. Reliquorum [clerico- rum] autem causas solus etiam episcopus loci cog- noscat et finiat.

Æra 79.

Si episcopus clerico vel laico crimen injunxerit, deducatur ad probationem.

Canon Hipponiensis, æra 67°.

Clerici (*Quædam add.*) accusati pro crimine, si innocentiam suam voluerint asserere, intra annum excommunicationis hoc faciant. Si vero intra annum causam suam non purgaverint [purgare contmqe-

¹ Conc. Sard. c. 4.

^j Var. apud Dionys. et Isid.

^k Interp. nec Dionys. nec Isid.

^l Interp. nec Dionys. nec Isid.

^m Conc. III Carthag. c. 7; cod. can. Eccl. Afric. c. 19.

ⁿ Conc. III Carth. c. 8; cod. can. c. 20.

^o Conc. Carth. V, c. 12; conc. Africanum, c. 46.

rint], nulla eorum vox (*Deest*). de hac causa postea A [penitus] audiatur.

Canon Carthaginensis, æra 1^a.

Si quis episcoporum vel clericorum (*Quædam add. et var.*), relicto ecclesiastico iudicio, publicis se purgare voluerit iudicis, etiamsi pro illo fuerit prolata sententia, locum suum amittat; hoc in criminali causa. In titulis vero perdat quod evicit, ut [cui enim ad eligendos iudices] undique Ecclesiæ (*Var.*) pateat auctoritas. Ipse se indignum fraterno consortio iudicat, qui de universali Ecclesia male sentiendo, de sæculari iudicio poscit auxilium; cum Apostolus privatorum Christianorum causas ad Ecclesiam deferri [atque ibi determinari] præcipiat. (*Can. 10.*) Si a quibuscunque iudicibus ecclesiasticis, ubi est major causa, fuerit provocatum, non eis obsit, quorum fuerit soluta sententia; si convinci non potuerint, vel inimico animo iudicasse, vel aliqua cupiditatis gratia [vel aliqua cupiditate vel gratia] depravati. Sane si ex consensu partium iudices electi fuerint, etiamsi hic minus habeatur [etiam a pauciore numero, quam constitutum est, non liceat provocari], recte ad accusationem non admittitur qui excommunicatus est.

Æra 2^b.

Liberti non admittantur, ut dominos suos accusent, nec omnes quos ad accusanda crimina publicæ leges non admittunt, et omnes etiam quos infamis macula aspersit, id est [histriones] turpitudinibus subjecti [subjectæ personæ]; nec hæretici, sive pagani, aut Judæi. Sed tamen (*Var.*) in causis propriis omnibus permittitur accusare, etiam illis quibus aliunde denegatur accusandi facultas. (*Can. 3.*) Quotiescunque clericis [ab accusatoribus] multa obijciuntur crimina, et unum [et unum ex his de quo prius egerit], quod primum accusatores proproserint, probare non potuerint, ad cætera nullatenus [jam non] admittantur. Testes autem illi non recipiantur, qui ad accusationem admitti prohibentur [nec ad accusationem præcepti sunt]; nec ii quos accusator de domo sua ad testimonium adduxerit, neque (*Var.*) illi qui infra annos quatuordecim sunt.

Æra 3^c.

Accusatus vel accusator, si in eo loco (*Var.*) ubi causa agitur, metuit aliquam vim [temerariæ multitudinis], locum sibi eligat proximum, quo non sit difficile testes producere; et ibi causa finiatur.

Æra 30^d.

Catholicus qui causam suam [*Add.*, sive justam sive injustam] ad iudicium iudicis [alterius fidei] non catholici provocat, excommunicetur.

^a Conc. Carth. III, c. 2; cod. can. c. 15.

^b Conc. Carth. VII, c. 2; conc. Afric. c. 96; cod. Eccl. Afric. c. 119.

^c Cod. can. Eccles. African. c. 50.

^d Id. in cod. Barb. Conc. IV Carthag. c. 87.

^e Id. in cod. Barb. Conc. IV Carth. c. 58.

^f Vid. Cap. Adriani I Ingelramno data cap. 17 paululum var.

^g Hic locus citatur quoque ab Egherto Eboracensi

Æra 46^e.

Qui frequenter litigat, et ad accusandum [causandum] facilis est, ejus testimonium nemo absque grandi examinatione [examine] recipiat.

Æra 8.

^f Qui majoribus sceleribus irretitus est, vocem adversum majorem natu non habeat accusandi.

In epistola^g Silvestri pape.

Silvester papa in gremio synodi constitutus dixit: Presbyter adversus episcopum, diaconus adversus presbyterum, vel alii inferiores ordines adversus superiores non dent accusationem. (*Paululum var.*) Et non damnetur summus præsul nisi a 72 testibus; non damnetur presbyter nisi a 45 testibus; diaconus cardine constitutus urbis Romæ non damnetur nisi in 36 testibus; subdiaconus vel alii minores ordines non damnentur, nisi in 7 testimonia.

Canon Chalcedonensis, æra 32.

^h Clericos aut laicos accusantes episcopos vel clericos, passim et sine probatione ad accusationem recipi non debere, nisi prius discutatur estimationis opinio. ⁱ Placuit, ut semper in accusatione clericorum fides et vita blasphemantium perscrutetur. Nam fideles omnes actus hominis debet præcedere, quia dubius in fide infidelis. Nec eis omnino est credendum qui aut veritatis fidem ignorant, aut non recte conversationis ducunt, quoniam tales facile et indifferenter lacerant et criminantur recte pieque viventes.

Æra 33.

^j Ut nullus iudex neque presbyterum, neque diaconum vel clericum, ac juniores ecclesiæ sine conscientia pontificis per se distringat, aut damnare præsumat. Quod si fecerit, ab ecclesia cui irrogare injuriam dignoscitur, tandiu sit sequestratus, quandiu reatus sui temeritatem corrigat et emendet.

CAPUT XLI.

DE CLERICIS USURARIIS, ET EBRIOSIS, ET FIDEIUSIONIBUS: CONTRA CONVIVIA, VEL CANTICA TURPIA, ET ALIA PLURA HIS SIMILIA.

Canon Nicænus, æra 19.

^k Et ne quis clericus usuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem, [quod solet] in novo datum sexcuplum vel duplum recipi. Quod si fecerit, tantam turpis lucri reum abijciendum.

Canon Arelatensis, æra 19^l.

Ministros [De ministris] qui fenerant, placuit juxta formam divinitus datam a communione abstineri.

arch. in excerpt. 142, et in cod. ms. capitulorum Theodori. Vid. supra. Capitul. I, v, c. 159, et in c. I Adriani I, Ingelramno datis, cap. 72. Vid. Hincmarum.

^h Paululum differt ab interpret. Diqyus.

ⁱ Cætera desunt.

^j Vide conc. Arel. v, c. 14.

^k Interpret. Ruf.

^l Conc. Arel. I, c. 12.

^a *Canon Cæsariensis, æra 9.*

^b Nullus clericorum amplius recipiat, quam quod commendaverit, sive pecuniam sive quamlibet speciem.

Canon Sardicensis, æra 18.

^c Clerici fenerantes et qui centesimas exigunt vel usuras ex quolibet negotio, dejiciantur ex clero.

Canon Arelatensis, æra 14^d.

Si quis clericus pecuniam dederit ad usuram, aut conductor alienæ rei fuerit [voluerit esse], aut turpis lucri gratia genus aliquod negotiationis exercuerit, et officio et communione privetur [depositus a communione alienus fiat].

Canon Agathensis, æra 59^e.

Clericum quem ebriosum fuisse constiterit, ut ordo pandit [patitur], aut xxx dies a communione [Var. edd.] suspendatur, aut corporali subdatur supplicio.

Canon Laodicensis, æra 24.

^f Presbyteros, monachos, vel continentes non oportet ingredi tabernas.

Æra 52^g.

Non oportet sacerdotes vel clericos, ex collatis vel comensationibus convivia celebrare: hoc autem nec laicis potest congruere.

Canon Agathensis, æra 59.

Presbyteri vel [diacones vel subdiacones, vel deinceps] cæteri ministri, quibus licentia non est uxores habere, aliorum [alienorum] convivia nuptiarum evitent [Quæd. add. in edd.], ne auditus aut visus sacris mysteriis deputatus polluat turpium spectaculorum, atque verborum amagibus [contagione].

Canon Cæsariensis, æra 7.

^h Presbyteros sæcularium nuptiarum conviviis interesse non debere: maxime cum competat secundis nuptiis poenitentiam tribuere.

Canon Africanorum æra 73ⁱ.

Clericum scurrilem, et verbis turpibus iocularem, ab officio retrahendum.

Æra 74^j.

Clericum per creaturas jurantem acerrime jurandum; si perseveraverit in iudicio, excommunicandum.

Æra 75^k.

Clericum inter epulas cantantem, supradicta sententia [supradictæ sententiæ severitate] coercendum.

^a Desideratur in ed.

^b Vid. conc. Carth. III, can. 16.

^c Vid. conc. Nicæn., c. 18, ex prisca interpretatione quæ legitur apud Isidorum Mercat.

^d Conc. Arelat. II.

^e C. 41. Quædam præcedunt in edd.

^f Interp. nec Dionys. nec Isid.

^g Can. 55 interp. Dionys., a qua differt, sicut ab Isid.

^h Interp. nec Dionys. nec Isid.

ⁱ Stat. Eccl. antiq., c. 73; conc. IV Carth. c. 60.

^j Statut. Eccles. antiq. In cod. Barb. c. 74. concil. IV Carthag. c. 61.

^k Id in cod. Barb., conc. IV Carth. c. 62.

A

Æra 79^l.

Clericus, quamvis verbo Dei eruditus [Var. edd.] artificio suo victum quærat.

Æra 70^m.

Clericus hæreticorum et schismaticorum convivia et sodalitates devitet.

CAPUT XLII.

UT CLERICI NON NEGLIGANT OFFICIUM SUUM, ET NON SINT CONDUCTORES, ET CONTUMACES, ET A SÆCULARIBUS ABSTINEANT.

ⁿ Nulli liceat episcopo, vel clericorum, neque monachorum possessiones conducere, aut negotiis sæcularibus se miscere. Propter pupillorum, si forte leges imponant, inexcusabilem curam, aut civitatis episcopus ecclesiasticarum rerum sollicitudinem habere præcipiat, aut corporum et viduarum, quæ sine ullo provitore sunt: et propter timorem Domini causa deposcat.

Canon Aurelianensis, æra 13°.

^p Episcopus, presbyter, vel diaconus ad tutelæ curam non implicentur.

Canon Africanus, æra 27^q.

Nullus clericorum, vel alia quæcunque persona alterius cujusque ecclesiæ res aut petat, aut præsumat accipere. Quod si fecerit, tandiu habeatur communione suspensus quousque res restituantur suæ ecclesiæ.

Æra 11^r.

Clericus per plateas et andronas [Var. edd.], sine certa necessitate sui officii non ambulet.

Æra 9^s.

Clericus victum et vestitum sibi artificio vel agricultura, absque officii sui duntaxat detrimento præparet.

^t Clericus qui non pro emendo aliquid in nundinis vel in foro deambulat, ab officio degradetur.

Æra 25^u.

Clericus qui absque corpusculi inæqualitate vigiliis deest, stipendio privetur.

Æra 21^v.

Clericum in tentationibus ab officio suo declinantem, vel negligentius agentem ab officio removendum.

Canon Carthaginensis, æra 71^x.

Clericum inter tentationes officio suo incubantem, gradibus sublimandum.

^l In cod. Barb. id., conc. IV Carth. c. 51.

^m In cod. Barb. 80; conc. IV Carth. c. 70.

ⁿ Conc. Chalced. c. 5. Interp. paululum differt ab interp. Dionys.

^o Conc. Aurel. IV, c. 13.

^p Fusius in ed.

^q V. conc. V Aurelianens. c. 14.

^r In cod. Barb. c. 28; conc. IV Carth. c. 48.

^s In cod. Barb. c. 52; conc. IV Carth. c. 29.

^t In cod. Barb. c. 29; concil. IV Carthag. c. 48.

^u In cod. Barb. c. 35; conc. IV Carth. c. 49.

^v Conc. IV Carthag. can. 50.

^x Id. in cod. Barb. conc. IV Carth. c. 42.

Canon Agathensis, æra 8.

[Item placuit ut] Clericus, si relicto officio suo propter distractionem, ad sæcularem [judicem] confugerit, et [is ad quem confugerit] ille solatium ei defensionis impenderit, cum eodem a communione Ecclesiæ pellatur.

^a *Canon Maticensis, æra 10.*

Ut ordines ecclesiastici [presbyteri, diaconi, vel quolibet ordine clerici] ^b ita episcopo suo devotione obedientiæ subjaceant, ut non alibi dies feriatos, nisi in ejus obsequio, liceat tenere. Et qui hoc facere distulerit degradetur.

Æra 11.

Omnes clerici [Episcopi presbyteri, vel universi honoratiores clerici] qui sublimes sapientiæ dignitate sublimantur, actibus omnino renuntient sæculi, et ^c sacro electi ministerio repudient carnale consortium.

CAPUT XLIII.

UT NON HABITET CLERICUS CUM EXTRANEIS MULIERIBUS :
ET DE RELICTA SACERDOTIS.

Canon Nicanus, æra 3

^d Ne quis episcoporum, vel cæterorum clericorum, cum mulieribus habitet (*Edd. var. et add.*) præter matrem, vel si quæ sunt hujusmodi personæ

Canon Africanorum, æra 27^e.

Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

Canon Arelatensis, æra 4.

Nullus episcopus, vel presbyter, aut diaconus, ad cellarii secretum intromittat feminam [puellam, vel ingenuam vel ancillam].

Canon Agathensis, æra 11.

Feminas [ancillas vel libertas] a cellario, vel secreto ministerio, vel ab ea mansione in qua clericus manet, placuit removeri.

Canon Maticensis, æra 4^t.

Ut nulla mulier in cubiculum episcopi absque duobus presbyteris, aut certe diaconibus [diaconis], ingredi permittatur.

Canon Aurelianensis, æra 4^s

Statuimus ut ne quis antistitum clericorumque omnium licentiam habeat intra domum suam ullam mulierem habere, præter eas quas superiores canones eloquuntur. Si quis clericorum suspicionem [suspicionem] adversam, obtreccionem de muliere quacunque [fortassis] incurrerit : statim (*Quæd. in edd. add.*) eam abiciat [si certe extranea et sui juris est] : et ita eam omnibus conditionibus studeat evitare, ut infamia quæ excitata est abrogetur. Qui vero hæc non vitaverit, pro inobedientia sua triennii excommunicatione mulctetur.

^a Conc. Matisconens. 1, c. 10.

^b Var. edd. Vide notas viri cl. J. Sirmondi.

^c Var. edd. Vide notas ejusdem.

^d Interp. Rufini.

^e Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth. c. 46.

^f Concil. Matiscon. 1, c. 3.

^g Conc. Aurel. III, c. 4.

^h Var. edd. Vide not. cl. Sirmondi.

ⁱ Conc. Aurel. 1, c. 15.

^j Quædam Var. et add. in edd.

A ^h In quibus commonitionibus metropolitanus a comprovincialibus, comprovinciales a metropolitano cum reliquis comprovincialibus dstringantur.

Canon Epauensis, æra 32.

Relictam presbyteri sive diaconi quicumque [Relicta, etc., si cuicumque] renupserit, [catenus] cum eadem ab Ecclesia pellatur : donec a conjunctione illicita separentur.

Canon Aurelianensis, æra 9ⁱ.

ⁱ Presbyteri vel diaconi relicta, si se cuicumque conjunxerit, pari excommunicatione plectatur.

Canon Apostolorum, æra 6.

Ut episcopus, presbyter, vel diaconus, uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiciat : et si rejecerit, excommunicetur; si perseveraverit, **B** dejiciatur.

CAPUT XLIV.

DE EPISCOPIS, VEL REGULIS CLERICORUM, ET VESTIBUS
EORUM, ETC.

Canon Africanus, æra 1

Ut episcopus non longe ab ecclesia hospitium habeat.

Æra 2^m.

Ut episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorum sublimior sedeat : intra domum vero, collegam se presbyterorum esse cognoscat.

Æra 3ⁿ.

C Ut episcopus nullam rei familiaris curam ad se revocet : sed ut lectioni et orationi, verbo Dei (*Var. edd.*) et prædicationi tantummodo vacet.

Æra 4°.

Ut episcopus vilem supellectilem et mensam (*Var. edd.*) habeat, et victum pauperem : et dignitatis suæ auctoritatem fidei [fide] et vitæ meritis acquirat [querat].

Æra 5^p.

Ut episcopus gentilibus libros non legat, hæreticorum autem pro necessitate et tempore [*Al., temporis om. et*].

Æra 6^q.

Ut episcopus tuitionem testamentorum non suscipiat.

Æra 7

D Ut episcopus gubernationem viduarum, et pupillorum, ac peregrinorum, non per se, sed per archipresbyterum vel archidiaconum agat.

Æra 8^r.

Ut episcopus (*Var. edd.*) nec provocatus pro rebus transitoriis litiget.

^k Paululum differt ab interp. Dionys.

^l Idem in cod. Barb.; conc. iv Carth. c. 14.

^m Id. in cod. Barb., conc. iv Carth. c. 34.

ⁿ Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth. c. 20.

^o Id. in c. B.; conc. iv Carth. c. 15.

^p Id. in c. B.; conc. iv Carth. c. 16.

^q Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth. c. 18.

^r Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth. c. 17.

^s Id. in cod. B. conc. iv Carth. c. 19.

Æra 12 a.

Ut episcopus quolibet loco sedens, stare presbyteros non patiatur.

Canon Nicænus, æra 36 b.

c Si episcopus, quod esse non debet, fuerit iracundus, et commotus adversus clericum suum, cito aut aspere eum de Ecclesia exterminare voluerit; habeat potestatem ille clericus, ut finitimos episcopos interpellat: ut causa ejus diligenter tractetur et negotium discutiatur: ut aut probetur, aut emendetur eius sententia.

Canon Vasensis d.

Si episcopus tantum alicujus scelera novit [alieni sceleris conscius], (*Add. et var. in edd.*) secretis correptionibus eum corrigat. Quod si castigatus pertinacior fuerit, et se communioni [publicæ] ingesserit; etiamsi episcopus in redarguendo illum quem reum judicat, probationibus deficiat: indemnatus licet, ab his qui nihil sciunt secedere ad tempus pro persona majoris auctoritatis jubeatur, illo, quandiu probare episcopus nihil potest, in communionem omnium, præterquam ejus qui eum reum judicat, permanente.

Canon Aurelianensis e 2, æra 36.

Si episcopus ad clerum alterius Ecclesiæ de facultatibus suæ Ecclesiæ donaverit, non valebit.

Canon Chalcedonensis, æra 23 [Can. 26].

f Placuit, omnem Ecclesiam habentem episcopum, et œconomum habere de suo clero dispensantem Ecclesiæ res secundum ordinationem sui episcopi, ut ne sine testimonio sit dispensatio Ecclesiæ: Si episcopus hæc neglexerit habere, subjacere eum divinis institutis.

Canon Romanorum, æra 3 e.

Paschæ temporibus presbyteri et diaconi, per parochias dare remissionem (*Edd., male, repromissionem*) peccatorum, et ministerium implere consueverunt. Etiam præsentem episcopo in fontem descendere. Sed episcopi (*Edd. var., non recte*) nomini facti summa conceditur. Reliquis vero temporibus (*Add. et var. in edd.*), in necessitate ægritudinis licet presbytero per salutaris aquæ gratiam dare indulgentiam peccatorum: cum et munus ipsi licet causa emundationis offerre. Diaconibus vero nulla licentia invenitur concessa. Sed quod semel forte contigit usurpari, pro necessitate [per necessitatem] dicitur excusatum (*Var. edd.*), ne postea securitate sit commissum.

a Id in c. B.; conc. iv Carth. c. 34.

b Conc. Sard. c. 17.

c Lectio nec Dionys. nec Isid.

d Conc. i Valens. c. 8.

e Vide conc. iv Aurel. c. 36, in quo iste canon referri videtur.

f Interp. nec Dionys. nec Isid.

g Can. 7. Vide supra.

h Epist. Cœl. I ad episcopos Apuliæ et Calabriæ, cap. 1.

i Conc. Aurel. iv c. 23.

j Conc. Laodic. c. 13.

A *In epistola Cælestini papæ, b æra 1.*

Nulli sacerdotum suos liceat canones ignorare, nec quidquam facere quod Patrum possit regulis obviare. (*Add. in edd.*)

Canon Agathensis, cap. 10.

Nullus clericorum, extraneorum mulierum [extraneæ mulieri] familiaritate jungatur pro [qualibet consolatione et] quacunquē causa.

Canon Aurelianensis, cap. 13 i.

Servis ecclesiæ et sacerdotum prædas et captivitates exercere non liceat. (*Add. et var. in edd.*) Sed justum est, ut eorum domini redemptionis præbeant suffragium.

Canon Laodicensis, æra 10 j.

k Non est populis concedendum electionem facere eorum qui altaris ministerio sunt applicandi. (*Can. 15.*) Non liceat præter canonicos psaltes, qui in pulpitu ascendunt et de codice legunt, alium quemlibet psallere. (*Can. 25.*) Non oportet ministros panem dare, nec calicem benedicere.

Æra 21 [Can. 54].

l Non oportet clericos spectaculis interesse: sed antequam themelici ingrediantur, surgere eos et abire.

Canon apostolorum, æra 24 m.

n Clericus semetipsum abscidens omnino damnatur.

Æra 26 o.

Laicus semetipsum abscidens, annos iii communionem privetur.

C . . . . .
p Clericis tantum, et lectoribus, atque cantoribus liceat habere uxores.

Canon 42.

q Subdiaconi, lectores, vel cantores ebrietati servientes, aut desinant, aut communionem priventur; similiter et laici.

r Canon Carthaginensis, æra 2.

Lectores usque ad annos pubertatis legant. Deinceps autem, nisi aut custodita pudicitia, aut uxores duxerint, legere non sinantur. Clericorum autem nomen etiam lectores retinebunt.

Canon Laodicensis, æra 12 s.

t Solis ministris altaris liceat ingredi ad altare, et ibidem communicare.

Canon Arelatensis, æra 13 u.

Si clericum de quacunquē ope [de quolibet corpore] venientem (*Quædam add. in edd.*) aliquis publicis actionibus applicare præsumperit, et a sacer-

k Interp. nec Dionys. nec Isid.

l Interp. nec Dionys. nec Isid.

m In gr. c. 22; Dionys. c. 23.

n Interp. non Dionys.

o C. 25 in Gr.; 24 interp. Dionys.

p In Græco can. 25, interp. Dionys. can. 27, i qua differt.

q Interp. non Dionys.

r Vid. Similem canonem paulo infra.

s Conc. Laod. c. 19.

t Interp. nec Dionys. nec Isid.

u Concil. Aurelian. iv.

dote commonitus (*Var. edd.*) non emendaverit, A
cognoscat se pacem Ecclesiæ non habere.

Canon Carthaginensis, æra 16^a.

[Piacuit ut] Lectores, cum ad annos pubertatis
pervenerint, cogantur aut uxores ducere, aut continen-
tiam profiteri.

Canon Hipponensis, æra 9^b

Ut clerici de iudicii sui cognitione (*Var. edd.*)
non cogantur in publico dicere testimonium, nec ad
testimonium dicendum ecclesiastici cujuslibet per-
sona pulsetur.

Canon Lugdunensis, æra 19^c

Ad locum examinationis reorum nullus clericorum
accadat neque intersit. Quod si adfuerit defrau-
datus honestiori stola, illis gregibus examinatum
societur quos divinis prætulit mysteriis.

Canon Agathensis, æra 55^d.

Omnes clerici qui ad operandum validi sunt [vali-
diores sunt], artificiola et litteras discant.

Æra 58^e.

Ut diaconus, præsentate presbytero, eucharistiam
corporis Christi populo, si necessitas cogit, jussus
eroget. † Ut diaconus quolibet loco jubente presby-
tero sedeat.

Æra 60^f

Ut diaconus tempore tantum oblationis et lectionis
alba utatur.

Æra 61^g.

Ut diaconus in conventu presbyterorum interro-
gatus loquatur.

Canon Laodicensis, æra 25.

† Quod non oporteat subdiaconos panem dare, vel
calicem benedicere.

Æra 26.

‡ Quod hi qui non sunt ab episcopo ordinati, exor-
cizare non possunt.

Canon Africanus, æra 25^k.

Clericus nec comam nutriat, nec † barbam.

Æra 26^m.

Clericus professionem suam etiam habitu et in-
cessu probet: et ideo nec (*Var. edd.*) vestium, nec
calceamentorum decorem querat.

Canon Agathensis, æra 20.

Clerici qui comam nutriunt, inviti tondantur [ab
archidiacono, etiamsi noluerint, inviti detondeantur]. D
Vestimenta, vel calceamenta, nisi quæ ad (*Edd. om.*
ad) religionem deceant, eis habere non liceat.

Canon Maticensis, æra 5ⁿ.

Ut nullus clericus sagum aut vestimenta sæcula-

Conc. Carth. III, c. 19; cod. can. c. 16. Vide
supra.

^b Conc. Carth. v, c. 1.

^c V. Conc. Matiscon. II, c. 19.

^d Id. in cod. Barb. Stat. Eccles.; concil. IV Car-
thag. c. 55.

^e Id. cod. B.; concil. Carthag. c. 38.

^f C. B. c. 50; concil. IV Carthag. c. 39.

^g Id. cod. Barb.; conc. IV Carthag. c. 41

^h Id. cod. Barb.; conc. IV Carthag. c. 1.

ⁱ Eadem interp. Dionys.

^j Interp. nec Dionys. nec Isid.

ria, nisi quæ ad religionem deceant, induere præsu-
mat. Quod si post hanc definitionem clericus, aut
cum indecenti veste, aut cum armis inventus fuerit
[a seniore ita coerceatur, ut], 30 dierum inclusionem
detentus, aqua tantum et o modici panis edulio die-
bus singulis sustentetur.

Canon Laodicensis, æra 20.

‡ Ut diaconus jussus a presbytero sedeat: simili-
ter autem et diaconibus honor exhibeatur, et subse-
quentibus gradibus.

Æra 21.

¶ Quod non oporteat subdiaconos, et reliquos in-
fra ordines, Dominica vasa contingere.

Æra 22.

‡ Quod non oporteat, nisi subdiaconos uti orario,
B et ostium derelinquere.

Æra 23.

Quod non oporteat lectores, et cantores, orariis
uti.

Canon Cæsariensis, æra 14

• Diaconi 7 esse debent, quamvis magna sit civi-
tas, secundum regulam Actuum apostolorum.

Canon Nicænus, æra 20.

† Et ne diaconi presbyteris præferantur, neque
sedeant in consessu presbyterorum, aut illis præsen-
tibus Eucharistiam dividant, sed [illis agentibus] so-
lummodo ministrent. Si vero presbyter nullus sit in
præsenti, tunc demum etiam ipsis licere. Aliter [di-
videre] vero agentes, abjici debent [jubent].

CAPUT XLV.

DE VENATIONIBUS ET HOSPITALITATE.

Canon^m Maticensis, æra 43.

Volumus igitur episcopalem domum, quæ ob hoc
instituta est, ut sine personarum acceptione omnes
in hospitalitate recipiat, canes non habeat; ne forte
qui in eis miseriarum suarum levamen habere confi-
dunt, infestorum canum morsibus lanientur (*Add. et*
var.). Custodienda est igitur episcopalis habitatio
hymnis, non latratibus; operibus bonis, non mor-
sibus venenosis. Ubi igitur Dei est assiduitas canti-
lenæ, monstrum est et dedecoris nota, canes ibi et
accipitres habitare.

Canon Epaunensis, æra 7^v.

Episcopis, presbyteris, diaconibus, canes ad ve-
nandum et accipitres habere non liceat. Si [Quod si
quis talium personarum in hac fuerit voluntate de-
tectus, si episcopus est] episcopus hæc præsumpserit,
tribus mensibus communionem se suspendat;
presbyter, duobus absteat; uno, diaconus ab omni
officio et communionem cessabit.

^k Conc. IV Carth. c. 44.

^l Var. edd. Vid. not. in ult. ed. Conc.

^m Id. cod. Barb.; conc. IV Carth. c. 45.

ⁿ Conc. Matiscon. I.

^o Var. Vid. not. viri cl. J. Sirmondi.

^p Interp. nec Dionys. nec Isid.

^q Nec Dionys. nec Isid.

^r Nec Dionys. nec Isid.

^s Interp. nec Dionys. nec Isid.

^t Interp. Rufini.

^u Conc. Matiscon. II.

^v Conc. Epaunens. c. 4.

CAPUT XLVI.

UT PECCANTES FIDELIS NON LICEAT PASSIM VERBERARI.

Canon apostolorum, æra 28 a.

Episcopum, presbyterum, diaconem, percutientes passim fideles aut infideles, et per hujusmodi.... volentes timeri, dejici ab officio præcipimus, quia nusquam hoc nobis Dominus docuit

CAPUT XLVII.

DE PAROCHIIS ET ORATORIIS CONSTRUENDIS

Canon Toletanus, æra 29 b.

Qui ecclesiam ædificaverit contra canonum statuta, et non eam ab episcopo legitime petierit consecrari, (Mult. var.) aut destruat, aut dotem, quam eidem ecclesiæ fecerat, censeat ad episcopi ordinationem pertinere. Quod tale factum [et in præteritum] et in præsentia displicet, et in futuro prohibeatur; sed omnia (Add.) ad episcopi ordinationem [et potestatem] pertineant.

Æra 7 [Can. 20

Ne episcopi vero parochias affligant. (Mult. var.) Audiant scriptum: Forma estote gregi, neque dominantes in clero. Ideoque, excepto quod veterum institutiones a parochiis jubent habere episcopos, alia [quæ huc usque præsumpta sunt] omnia denegentur; hoc est, neque in angariis (Var.) presbyter aut diaconus fatigetur [fatigent indictionibus], ne videantur in Ecclesia Dei episcopi exactores potiusquam pontifices nominari. Hi vero clerici tam locales quam diocæsani, qui se ab episcopo gravari cognoverint, querelas suas ad metropolitanum deferant [deferre non differant]. Qui metropolitanus (Add. et var.) hujusmodi præsumptionem coerceat.

Canon Toletanus, æra 4.

Si episcopus unam de parochiis [de parochitanis ecclesiis] monasterium dedicare voluerit (Add. et var.), habeat licentiam: et res (Mult. var.) quas de Ecclesia ibidem pro stipendio monachorum monachorumve dederit, perpetuo ibi maneat: hoc est rationabiliter dare

Canon Aurasiorum, æra 8 e.

Si episcopus [in alienæ civitatis territorio] in fundo ecclesiæ suæ, et in alterius episcopi parochia ecclesiam ædificare voluerit [disponit], non prohibeatur: (Add. et var.) dedicatione vero illi omnimodis reservata episcopo, in cujus territorio ecclesia assurgit. Episcopus vero (Var.) qui ædificavit ipse, ibidem clericos suos ordinet; vel si ordinati jam sunt, ipse eos habeat. Omnis tamen ecclesiæ ipsius gubernatio ad illum episcopum pertinebit, in cujus territorio sita est [ecclesia surrexit].

Canon Aurelianensis, æra 26 d.

Si quæ parochiæ in potentum domibus constitutæ sunt (Mult. var.), clerici qui ibidem sunt, secundum

A qualitatem ordinis sui, (Add.) ab archidiacono civitatis coerceantur secundum ecclesiasticam disciplinam. Si vero de agendo officio ecclesiæ a quibuslibet [ab agentibus potentum, vel ab ipsis rei dominis] in aliquo (Add. et var.) prohibeantur, auctores nequitie usque ad emendationem communionem priventur.

Canon Toletanus, æra 15 e.

Si servus fisci [Qui ex servis fiscalibus] (Var. et add.) ecclesiam ædificaverit, eamque [de sua paupertate] dotaverit, hoc procuret episcopus prece sua, auctoritate [regia] principis confirmari.

CAPUT XLVIII.

DE NATALITIIS MARTYRUM.

Canon t Laodicensis, æra 22

B Non oportet in quadragesima martyrum natalitia celebrare: sed eorum in Sabbato et in Dominica tantum memoriam fieri.

CAPUT XLIX.

DE FICTIS MARTYRIBUS ET LOCIS QUÆ INANITER VENERANTUR.

Non concedendum cœmeteria, vel quæ martyria dicuntur hæreticorum, nec orationis gratia intrare. Si qui fecerit, incommunicabilem factum in poenitentiam usque ad aliquod tempus redigi: et si se errasse confessus fuerit, suscipi eum oportere.

Æra 16 [Can. 35].

C Qui relinquit ecclesiam Dei, et vadit ad angulos orare vel congregationes facere, quæ omnia interdicta sunt, qui huic idololatriæ vacat, anathema sit.

Æra 21 [Can. 34].

i Non oportet Christianum, relictis martyribus abire ad falsos martyres: hi enim alieni a Deo sunt, et anathemate percillantur.

Æra 22 i.

Illi qui apostatant, et nunquam ad ecclesiam veniunt [representant], nec poenitentiam quærunt, et postea in infirmitate (Var.) petunt communionem, eis non dandam ante dignam poenitentiam.

Canon Epauensis, æra 32.

D Basilicas hæreticorum (Add.) sanctis usibus applicari despiciamus; [sane] tamen quas illi per violentiam nostris tulerunt, possumus revocare.

Canon Hipponiensis, æra 82 k.

Altaria, quæ per agros et vineas [vias] tanquam memorie martyrum conduntur [constituuntur], (Add.) ab episcopis, qui locis eisdem præsent, [si fieri potes] evertantur. Si autem hoc propter motus populares non sinitur, plebs tamen admoneatur, ne illa frequent loca. (Add.) Et omnino nulla memoria martyrum

a In Gr. c. 26, c. 28. Interp. Dionys.

b Conc. Toletan. III, c. 19.

c Conc. Aurasic. I, c. 10.

d Conc. Aurel. IV.

e Conc. Tolet. III.

f Conc. Laodic. c. 51. Non differt ab. Isid. interp.

g Conc. Laod. c. 9. Interp. nec Dionys. nec Isid.

h Interp. nec Dionys. nec Isid.

i Interp. nec Dionys. nec Isid.

j Conc. Arelat. I, c. 22.

k Conc. Carth. V, c. 14; conc. Afric. L.

[probabiliter] acceptetur; nisi ubi corpus aut aliqua reliquæ sunt, (*Var.*) ibi auctore hoc alicujus habitationis vel passionis fidelissima origine tradatur. Nam quæ per somnia et per inanes quasi revelationes hominum constituuntur altaria, hæc omni modo prohibentur [reprobentur].

CAPUT L.

DE SORTIBUS ET AUGURIIS.

Canon Arelatensis, æra 24 a.

Qui faculas accendunt, aut arbores aut saxa vel fontes venerantur, si hoc (*Var.*) episcopus loci illius eruere neglexerit, sacrilegii reum se esse cognoscat. Dominus autem ordinator rei ipsius, si admonitus emendare noluerit, communionem privetur.

Canon Africanorum, æra 74 b.

Auguriis, vel incantationibus servientem, a conventu ecclesiæ separandum.

Canon Agathensis, æra 40 [Can. 42].

Si quis sortes, quas sanctorum vocant, (*Var.*) habuerit, vel divinationis scientiam profiteatur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittat: quicumque [clericus vel laicus detectus fuerit] hæc consulere vel docere præsumperit, ab ecclesia habeatur extraneus.

Canon Aurelianensis, æra 26 c.

Si quis divinationes vel auguria crediderit observanda, vel sortes, quas mentiuntur fuisse sanctorum, (*Add.*) cum his qui eis crediderint ab Ecclesiæ communione pellatur.

Canon Ancyritanus, æra 24 d.

Qui auguria vel auspicia, aut divinationes quaslibet observant, aut domos suas lustrant, confessi quinque annis poenitentiam agant.

CAPUT LI.

DE CLERICIS, MONACHIS VEL ABBATIBUS.

• Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetierunt, statuimus ut neque ad militiam neque ad aliquam dignitatem venire præsumant mundanam: aut hæc tentantes et non agentes poenitentiam, quominus redeant ad hoc quod propter Dominum primitus elegerunt, anathematizentur.

Canon Aurelianensis, æra 9 e.

Hi qui suscepta poenitentia religione suæ professionis obliti ad secularia relabuntur, a communione et omnium catholicorum convivio separantur [placuit, etc., suspendi]. (*Var.*) Si vero post interdictum cum eo quis præsumperit manducare, et ipse communione privetur.

Æra 15 f.

Abbatibus pro humilitate religionis in episcoporum

^a Conc. Arel. II, c. 23.^b Stat. Eccl. in cod. Barb. c. 83; Conc. IV Carth. c. 89.^c Conc. Aurel. I, c. 30.^d Id. in Gr. c. 23, in interp. Dionys. et Isid. a quibus ista discrepat.

A potestate consistant. Et si quid contra [extra] regulam fecerint, ab episcopis corripiantur, qui semel in anno, in locum ubi episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant. Monachi autem abbatibus omni se obedientia^b et devotione subiciant. Quod si quis per contumaciam extiterit non devotus, aut per aliqua loca evagari, aut peculiare habere præsumperit, omnia quæ acquisierit abbatibus auferantur, secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubicunque inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur. Et reum se ille abbas futurum esse cognoscat, qui [in] hujusmodi personas non regulari animadversione distrinxerit, vel qui monachum susceperit alienum.

B *Canon Chalcedonensis, æra 4 v.*

ⁱ Monachos vero per unamquamque provinciam aut civitatem subjectos esse episcopo: et quietem diligere; et intentos esse tantummodo jejuniis et orationi; permanentes in locis, in quibus renuntiaverunt sæculo; nec ecclesiasticis neque secularibus negotiis communicare, vel in aliquo esse molestos, propria monasteria deserentes: nisi forte eis præcipiatur propter opus necessarium ab episcopo civitatis. Nullum vero monasterio servum obtentu monachi propter sui domini conscientiam recipi. Transgredientem vero hanc definitionem nostram excommunicatum esse decrevimus, ne nomen Domini blasphemetur. Verumtamen episcopum conveniunt competenter monasteriorum providentiam gerere.

C *Canon Agathensis, æra 19 [Can. 27].*

Monasterium vero novum, nisi episcopo permittente [aut probante] incipere aut fundare nemo præsumat. Monachi autem vagantes ad officium clericatus, nisi eis testimonium abbas suus dederit, neque in civitatibus, neque in parochiis ordinentur. Monachum vero, nisi abbatis sui permissu [aut voluntate], ad alterum monasterium migrantem nullus abbas suscipere aut retinere præsumat: sed ubicunque fuerit, abbati suo auctoritate canonum revocetur. Si necesse fuerit ad officium clericatus [clericum de monachis ordinari], cum consensu et voluntate abbatis monachum præsumat episcopus. (*Can. 28.*) Monasteria puellarum, longius a monasteriis monachorum collocentur propter insidias diaboli, vel obtruncationes [oblocutiones] hominum.

Æra 38.

Servandum quoque de monachis, ne eis per [ad] solitarias cellulas liceat a congregatione discedere; nisi forte probatis post meritos labores, aut infirmitatis necessitate, asperior ab abbatibus regula remittatur. (*Add. et var.*) Tamen intra eadem septa monasterii, sub abbatis potestate separatas habere cellulas permittantur.

^e Conc. Chalced. c. 7. Interp. nec Dionys. nec Isid. Vide conc. Andegav. c. 7.^f Conc. Aurel. I, c. 11.^g Ejusd. conc. c. 19.^h Var. Vide not. cl. J. Sirmondi.ⁱ Paululum differt ab interpret. Dionys.

Canon Aurelianensis, æra 18 a.

Monacho uti orario, [in monasterio] vel ^b ciangas habere non liceat.

Canon Arelatensis, æra 2 c.

Ut monasteria et monachorum disciplina ad eum pertineant episcopum in cuius sunt territorio constituta.

Canon Chalcedonensis, æra 24.

^a Quæ semel dedicata sunt monasteria consilio episcoporum, maneant perpetuo monasteria : et res quæ ad ea pertinent loca monasteriis reservare oportet, nec posse ultra fieri sæcularia habitacula. Qui vero hoc fieri permiserint, canonum sententiis subiacent.

Canon Augustoaunensis, æra 1.

^e Abbatibus, vel monachis peculiares res habere non liceat ; et monachi ab abbate victum et vestitum consuetum accipiant.

Æra 8.

Ut monachi abbati suo, vel proposito sint obedientes.

Æra 6.

Ut in civitatibus errari non inveniatur, (*Var.*) nisi casu pro humilitate mittantur : et tunc cum litteris abbatis sui ad archidiaconum dirigantur.

Æra 5 [Can. 10].

Ut compatres nullus monachorum audeat habere ; nec familiaritatem extraneorum mulierum. Et qui inventus fuerit, severius corrigatur.

Æra 10.

Ut mulieribus in monasterium virorum nullatenus liceat ingredi. Statuimus, ut nullus monachum alterius absque permisso abbatis sui præsumat retinere ; sed cum inventus fuerit vagans, ad cellam propriam revocetur, ibi juxta culpam meriti coercendus.

Æra 15.

De abbatibus vero, vel monachis, ita observare convenit ut quicquid canonicus ordo, et regula sancti Benedicti edocet, custodire [et implere et] in omnibus debeant. Si enim hæc omnia legitime fuerint (*Var.*) custodita ab abbatibus vel monachis in monasteriis omnibus, et numerus monachorum Deo propitio augebitur, et mundus omnis per eorum orationes assiduas omnibus malis carebit contagiis.

^f Si quis autem hæc, quæ a nobis propitio Deo instituta sunt, tentaverit aliqua transgressione cassare, si abbas est, annis tribus communio ei suspendatur ; si præpositus, annis duobus ; si monachus, aut verberetur, aut communione, et mensæ participatione tribus annis privetur.

Canon Agathensis, æra 36 [Can. 38].

Monachis [clericis], sine commendatitiis litteris episcopi, vel abbatis sui licentia non pateat evagandi.

^a Conc. Aurel. 1, c. 20.

^b Var. Vide not. cl. J. Sirmon.

^c Concil. Arel. v, c. 2.

^d Interpret. nec Dionys. nec Isid.

^e Add. et var.

^f Mult. add. et var. De his canonibus vide not. viri cl. J. Sirmondi.

^A (*Add. et var.*) Quod si verborum increpationibus non emendaverint, verberibus coercentur.

In epistola Siricii papæ ^g.

Monachos quoque, quos morum gravitas et vita sancta [et vitæ ac fidei institutio sancta] commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus ; ita ut (*Var.*) si qui intra tricesimum ætatis annum sunt, per gradus singulos crescenti tempore promoveantur ordinibus singulis : et sic ad diaconatus vel presbyteri ordines [insignia] maturi [maturæ ætatis consecratione] perveniant, ne saltu ad episcopatus culmen ascendant, nisi (*Var.*) singulis gradibus et ordo et tempora fuerint custodita.

In epistola Innocentii papæ ^h, æra 11.

^B Monachi (*Add. et var.*) ad clericatus ordinem pervenientes, non debent a priori proposito deviare : et quod diu servaverunt, in meliori gradu positi amittere non debent. Qui ante baptismum corruptus fuit, si post baptismum nubat, [*Add. et var.*] nullo modo potest ad clericatum admitti.

In synodo Nicæna ⁱ.

Si quis in monasterio nutritus usque ad summum studium, et postmodum discesserit, nisi revertatur, desertoris discrimine damnetur. Si quis susceperit monachum alienum, ambo excommunicandi sunt, ⁱ Puer usque ad 12 annos sit in potestate patris. Tunc et deinceps potest semetipsum monachum facere. (*Cap. 13.*) Infans pro infante potest dari in monasterio, quamvis alium vovisset : tamen melius est votum implere, ne reus in voto inveniatis. ^C ^E quod semel egressum est de labiis tuis observa, sicut promisisti Domino Deo tuo.

CAPUT LII.

DE DEO SACRATIS PUELLIS, ET MONASTERIIS EARUM.

Canon Africanus, æra 38 ^k.

Vir qui religiosis feminis præponendus est, ab episcopo loci probetur.

Canon Aurelianensis, æra 6 .

Ut episcopus curam gerat de puellarum monasteriis [quæ in sua civitate constituta sunt] : nec abbatissa aliquid liceat contra regulam facere.

Canon Agathensis, æra 9 [Can. 19].

Sanctimoniales quamvis vita probatæ [quamlibet vita eorum et mores probati sint] ante annum ætatis suæ xl non velentur.

Canon Epauensis, æra 20.

[Episcopo, presbytero, et diacono vel cæteris clericis.] Viris ad feminas, horis præteritis, id est, meridianis vel vespertinis, prohibemus accessum. Quæ tamen, si causa fuerit, ut ab episcopo videantur, cum testimonio presbyterorum et clericorum videantur.

^g Ad Himerium Tarracon. cap. 13.

^h Ad Victricium episcopum Rotnomagensis, cap. 10.

ⁱ Vide conc. Nicæn. II, c. 21.

^j Vide Vet. cod. pœnitent. Theod. cap. 11.

^k Id. in cod. Barb. 39. Conc. IV Carth. c. 97.

^l Conc. Arelat. v, c. 5.

Æra 35. [Can 38]

Monasteria puellarum nonnisi probatæ vitæ, ^a ætatisque provecatæ ad quascunque earum necessitates [vel ministraciones] permittantur intrare. Ad faciendas vero missas, qui ingressi fuerint, exacto ministerio statim exeant festinanter. Alias autem, nec clericus nec monachus juvenis, [ullum] ad puellarum congregationes habeat accessum, nisi aut [paterna] materna, aut germana necessitudo probetur admittere.

Canon Maticensis, æra 2^b

Ut nullus (*Quædam add.*) clericus neque laicus, in monasteriis puellarum, nisi probatæ vitæ et ætatis provecatæ, (*Var.*) pro quacunque utilitate vel reparatione, habitare aut secretas colloquutiones habere præsumat: nec ^c intra salutatorium aut in oratorio intrare permittantur.

Æra 11 [Can. 12].

Decrevimus, ut si quæ puella voluntarie aut rogantibus [parentibus] suis religionem professa, vel benedictionem fuerit consecuta, et postea ad conjugium vel illecebras sæculi (*Add.*) transierit, usque in exitu cum eo (*Var.*) cui se miscuit communionem privetur. Quod si pœnitentia ducti se sequestraverint, quandiu episcopo visum fuerit, communionem [a communionis gratia] suspendantur; et si ægritudinis periculum (*Add. et var.*) incurrerint, viaticum eis non negetur.

Canon Chalcedonensis, æra 16.

^d Virgo quæ se Deo consecravit; si nuptialia jura contraxerit, excommunicetur.

Canon Aurelianensis, æra 18.

^e Tam puellæ, quam viduæ, quæ in domibus propriis commutatis vestibus convertuntur, cum his qui conjugio copulantur usque ad sequestrationem et pœnitentiam ecclesiæ communionem priventur.

Æra 19^f.

Si quis virgini consecratæ. [vel devotæ, id est religionem professæ] seu in proposito sub devotione viventium inferre præsumperit, usque ad extremum [exitum] communionem pellatur. Si rapta cum raptore [habitare] consenserit, (*Var.*) similiter excommunicetur. Quæ forma et de pœnitentibus ac viduis in proposito manentibus [sub districtione ecclesiastica] servetur. Quod si quis sacerdos [sciens] hujusmodi personis communicaverit, annum integrum pacem Ecclesiæ non habeat.

Canon Ancyritanus, æra 19.

^g Quod quidem virginitatem pollicitam prævaricantes inter digamos qui secundas nuptias transierunt habitare debent. Virgines autem puellas, quæ tanquam sorores cum viris habitare volunt, ab eorum consortio prohibemus.

^a Var. Vide not. viri cl. J. Sirm.

^b Conc. Matic. 1, c. 2.

^c Var. *extra.* Vide not. viri cl. J. Sirmoudi

^d Interp. nec Dionys. nec Isid.

^e Vid. Conc. Aurel. II, c. 17.

^f Conc. Aurel. III, c. 16.

^g Interp. nec Dionys. nec Isid.

^h Id. in cod. Barb. Conc. Carth. IV, c. 102.

ⁱ Conc. Auras. 1, c. 27.

A

Canon Carthaginensis, æra 68^b.

Ad reatum episcopi vel presbyteri pertinebit qui parœchiæ præest, si sustentandi [sustentandæ vitæ presentis] victus causa, adolescentiores viduæ vel sanctimonialia clericorum familiaritati subiciantur.

Canon Aurasicorum, æra 26ⁱ.

Viduitatis servandæ professione (*Add. et var.*) coram episcopo in secretario habita, ab episcopo veste viduali induta, velut professionis desertricem merito damnandam.

Canon Aurelianensis I, æra 16 [Can. 19].

Puellæ quæ sua propria voluntate monasterium expetunt, seu a parentibus ibidem offeruntur, anno uno in ipsa qua intraverunt veste permaneant. In his vero monasteriis, ubi non perpetuo tenentur inclusæ, B triennio (*Add.*) permaneant.

Canon Carthaginensis, æra 3^t.

Virgines sacræ cum parentum custodia privantur, episcopi vel presbyteri [ubi episcopus absens est] providentiæ gravioribus feminis commendantur, ut simul habitantes invicem se custodiant.

Canon Romanorum, æra 1

Puella nec dum velata, (*Var.*) sed tamen si proposuerit sic manere, si nupserit, hæc furtivæ nuptiæ appellatur (*Add.*) His pœnitentiæ agendæ tempus constituendum est.

Canon Arelatenis, æra 26^m.

Puella quæ se vovit Deo, (*Add.*) si post xv [viginti et quinque] annos ætatis ad nuptias transierit, cum ipso cui se alligaverit, communionem privetur.

C

In epistola Symmachii papæⁿ.

Viduas, (*Var.*) quæ religioso proposito diuturna observatione permanserint, ad nuptias transire non patimur. Similiter virgines nubere prohibemus, quamvis annis plurimis in monasteriis [ætatem] peregisse constiterit.

Canon Lugdunensis, æra 12°.

Puellæ quæ convenientia [conniventia] parentum se voluntarie in monasterio dedicaverint, (*Quædam add.*) et se postea ex ipso monasterio (*Add. et var.*) subtraxerint, quousque ibidem se restituant, communionem priventur; viaticum tamen illis non negetur.

Canon Epauensis, æra 16 [Can. 21]

D Viduarum consecrationem, quas diaconas vocant, P penitus abrogamus. Solam eis pœnitentiæ benedictionem, si converti cupiunt, imponendam.

CAPUT LIII.

DE RAPTIS.

Canon Chalcedonensis, æra 27.

^q Decrevit sancta synodus, ut qui rapiunt mulie-

^j Conc. Aurel. v.

^k Conc. Afric. c. 2. Cod. can. Eccl. Afric. c. 44

^l C. 2. Vid. Innocent. I ep. ad Victricium, c. 15.

^m Conc. Aurel. II, c. 52.

ⁿ Ad Cæsarium episc. Arel. cap. 5.

^o Conc. Lugd. III, c. 3.

^p Ab omni regione nostra. *Al.* religione. Vid. not. viri cl. J. Sirm.

^q Inter. nec Dionys. nec Isid.

res, si clerici sunt, decidant gradu proprio; si vero A laici, anathematizentur.

Canon Ancyritanus, æra 12.

Desponsatas puellas et ab aliis raptas, placuit erui, et his reddi a quibus fuerant desponsatæ: etiamsi eas contigerit a raptoribus florem pudoris amisisse.

n epistola Siricti papæ a, æra 4.

Desponsatam ne alius accipiat, (Add. et var.) modis omnibus inhihemus, quia nec benedici possunt, et instar sacrilegii est conjunctio sine benedictione sacerdotali.

Canon Aurelianensis, æra 11.

Si ad ecclesiam raptor cum rapta confugerit, etiamsi feminam ipsam violentiam pertulisse contigerit, statim liberetur de potestate raptoris: et raptor, mortis vel pœnarum impunitate concessa, ad serviendi conditionem subjectus, aut redimendi se [liberam] habeat potestatem. Si vero (Var.) rapta patrem habet, ei [potestati patris] excusata reddatur.

Æra 25 b.

Mancipia quæ sub specie conjugii ad ecclesiam [ecclesie septa] confugerint, a dominis accepta fide excusationis, sub reparationis [separationis] promissione reddantur (Mult. add. et var.) libertate dominorum, si eos postea voluerint sociare.

CAPUT LIV.

DE INCESTIS. ADULTERIS, VEL QUI UXORES SUAS DIMITTUNT.

Canon Aurelianensis, æra 11 c.

Qui conjuges suas in adulterio deprehendunt, et non prohibentur nubere, quantum potest consillum eis detur, ne alias uxores viventibus illis accipiant licet adulteris.

In epistola Innocentii papæ e, æra 6.

Qui, uxore vivente (Var.) quamvis dissociata aliam duxerit, mœchatur, et adulter est, iste communiōne privetur cum ea quam accepit: similiter parentes eorum, qui talibus consenserunt.

Canon Agathensis f, æra 17.

Si mulier viro derelicto discedere voluerit nuptias condemnando, anathema sit.

a Ad Himerium Tarraconensem.

b Conc. iv Carth. c. 24.

c Conc. Arel. I, c. 10.

d Hanc negativam particulam, quæ desideratur in editis, recte quidem supplet codex Herovallianus. Nam si prohibentur nubere, cur postea consilium datur non nubendi? e Ubi consilium datur, inquit, Hieronymus lib. I adversus Jovinianum, offerentis arbitrium est; ubi præceptum, necessitas est servientis. Præceptum, inquit, Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino. f Et Augustinus: e Aliud est consilium, aliud præceptum. Consilium datur ut virginitas conservetur, etc. Præceptum vero datur ut justitia custodiatur, etc. Consilium qui libenter audierit et fecerit, majorem habet gloriam. Præceptum qui non impleverit, nisi pœnitentia subvenierit, evadere pœnam non poterit. g Atqui Patres hujus concilii celeberrimi nullam pœnam infligunt, consilium tantum dant. Ergo dieunt Patres rem non prohibitam esse, quam deinceps cum pluribus aliis Patribus permisit

Canon Neocæsariensis, æra 2.

i Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen ad exitum si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vinculum solvat, fructum pœnitentiæ consequatur. Quod si defecerit mulier in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

Canon Agathensis, æra 19 [Can. 25]

Qui conjugale consortium, (Quæd. add.) nullas causas discidii probabiliter proponentes, dimiserunt, ut illicita vel aliena appetant; si antequam apud episcopos provinciæ discidii causas dixerint, et uxores antequam in judicio damnentur abjecerint, a communionē sanctæ Ecclesiæ et a sancto populo i excludantur.

Canon Aurelianensis k, æra 12.

l Si quis relictam fratris sororem, uxoris privignam, id est, filiastram, consobrinam, sobrinamve relictam, id est patris atque avunculi carnali contagione maculaverit, apostolicæ institutionis sententiæ feriat: et quoad in tanto versatur scelere, Christiano cœtu et communiōne sanctæ privetur Ecclesiæ.

Canon Epaunensis, æra 16 m.

Incestis conjunctionibus nihil prorsus veniæ reservari, nisi eas (Var.) adulterii separatione sanaverint. (Quæd. add.) Si quis relictam fratris quæ penitus soror exstiterat, carnaliter [carnali conjunctione] violaverit: si quis fratris (Var.) germanam, si quis germanam uxoris, si quis novercam, si quis consobrinam, si quis relictam avunculi aut patris, vel privignam, vel concubitu polluerit. (Add.) Sane qui- bus conjunctio illicita interdicitur, habebunt [ineundi] melioris conjugii libertatem. n Si quis de propria cognatione, vel, quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit.

Item Gregorius in libro Pastorum o.

p Incestum committit, qui se consanguineæ suæ, vel quam consanguineus habuit, infra affinitatis lineam jungit. Nullus enim fidelium usque ad affinitatis lineam, id est, usque in septimam progeniem consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quæ aliquo modo incesti macula polluat. Nam incesti Theodoros in suo Pœnitentiali.

e Ep. Innoc. I ad Exuperium episcopum Tolosanum.

f Mult. var. et add. Vid. R. V. Steph. II ad inter. monach. Brit.

g Desideratur in concil. Agathensi.

h Sed vide conc. Gangrense c. 14, paucis mutatis.

i Paululum differt ab interp. Dionys.

j Add., pro eo quod fidem et conjugia maculant.

k Vid. Conc. Aurel. II, c. 10; conc. Aurel. III, c. 10.

l Mult. Var. nam. sensus tantum, non verba deprehenduntur.

m Conc. Epaun. c. 30.

n Vide conc. Agath. c. 61.

o Vide Greg. Mag. i epist. 32 ad Felicem episcopum lib. XII; Excerpt. Egbert. Elorac. c. 137, et Isaac. Lingon. episcopi canones titul. IV, de incestis cap. 19.

p Plura ad. in ep. Greg. ad Fel. ep. quæ desunt in citatis testimonis ab auctoribus, sicut in collect. cod. Her.

quandiu in scelere manent, non fidelium Christianorum, sed tantum aut gentilium, aut catechumenorum, vel enargumenorum locum teneant. Et si a nefandissimo scelere se segregare, atque ad publicam pœnitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo; vel etiam inter eos, de quibus ipsa veritas dicit: *Si Ecclesiam non audierit, sicut tibi sicut ethnicus et publicanus.*

Canon Ancyritanus, æra 6.

^a Qui cum pecudibus coitu misti sunt, aut more pecudum incesta cum consanguineis commiserunt, aut cum masculis concubuerunt qui ante 20 annos ætatis suæ tale crimen admiserint, 15 annis in pœnitentia exactis, orationi tantum incipiant participare. Post hæc quinquennio in communione simplici perdurantes, post 20 annos cum oblatione ad communionem suscipiantur. Discutiatur et vita eorum, qualis fuit in pœnitentia, et ita hanc humanitatem consequantur. Qui vero perseverantius hoc crimine abusi sunt, 20 annis pœnitentiam solam suscipiant. Qui vero post 20 annorum ætatem, vel etiam uxores habentes in hoc crimen inciderint, 31 annis pœnitentia acta ad communionem tantum admittantur: in qua communionem quinquennio perdurantes, plenam communionem cum oblatione recipiant. Quod si et uxores habentes, et post 50 annos ætatis in hoc prolapsi sunt crimen, ad exitum tantum communicent. Hos, qui sicut muta vixerunt animalia, qui et se et alios hujusmodi peccato contaminaverunt, inter eos orare debent, qui tempestate jactantur, qui a nobis energumini intelliguntur.

Æra 19.

^b Qui adulterium commiserint, 7 annos oportet perfectionem consequi secundum pristinos gradus.

Æra 20.

^c Mulieres quæ fornicantur, et partus suos necant, vel conceptos excutiunt, usque ad exitum ab Ecclesia removeantur secundum pristinos gradus. Humanius autem nunc definimus, ut 10 annis pœnitentia eis tribuatur.

Æra 24.

^d Si quis sponsam habens, sorori ejus intulerit vitium, et postea uxorem duxerit eam quam desponsaverat, et illa quæ vitium pertulerit laqueo se peremerit: omnes qui facti hujus consilii sunt 10 annis in pœnitentia redigantur.

Canon Aurelianensis e, æra 2.

Si quæ mulieres fuerint in adulterio cum clericis deprehensæ, clericis districtione adhibita ^f etiam et mulieribus, et a civitatibus ipsæ mulieres expellantur.

^a Interp. nec Dionys. nec Isid.

^b Nec Dionys. nec Isid

^c Nec Dionys. nec Isid

^d Paululum differt ab Isid. interp.

^e Concil. Aurel. iv, c. 29.

^f Hæc desunt, sed alia add. et var.

^g Ista et quæ sequuntur in ed. desiderantur. Vide tamen Responsa Stephani papæ II ad consulta Britannicenses monachorum, cap. 4 ex eadem epistola

A *In epistola Leonis papæ ad Rusticum, æra 10 [c. 6].*

Ancillam oportet a toro abjicere, et uxorem ingenuam [certæ ingenuitatis] accipere. Hæc non duplicatio conjugii est, sed profectus honestatis.

Ibid. cap. 2.

^h Si pater aut mater proprium a filium sacro baptismo susceperit, hi omnino a conjugio separentur.

Ibid. cap. 3.

ⁱ Si quis vir aut mulier filiastrum aut filiastram a sacro fonte exceperit, aut ad confirmationem tenuerit: tales omnimodo a conjugio disjungi.

Ibid. cap. 4.

^j Si quis in captivitatem ductus ancillam ibidem acceperit uxorem, et postmodum ad proprium reversus ingenuam ducat: et iterum in predicto loco ubi

B ancillam habuit ducatur, et invenerit ipsam ancillam alium virum habentem: huic licebit alii se conjungere mulieri, defuncta tamen illa ingenua, quam postea acceperat.

Ibid. cap. 6.

^k Si ex conjugio unusquilibet graviter infirmetur, ut non possit ab illo debitum persolvere, ob hoc nunquam licebit eos dividi.

In epistola Innocentii papæ ad Exuperium episcopum Tolosanum, cap. 6.

^l Qui interveniente repudio etiam pro adulterio dimissa alii se copulaverit, eos in utraque parte adulteros esse manifestum est secundum illud: *Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mæchatur. Similiter, qui dimissam duxerit, mæchatur: et ideo tales omnes communionem privandos.*

Ibid. cap. 10.

^m Si unus ex conjugio filium aut filiam alterius de sacro fonte susceperit, aut ad chrisma tenuerit, vel ad Christianitatis mysterium: ambo et uxor et vir compadres existunt parentibus infantis, quia vir et mulier caro una effecti sunt.

In epistola Siricii papæ ad Genesium episcopum cap. 12.

ⁿ Si sanus vir leprosam duxerit uxorem, aut postmodum ei supervenerit lepra, separentur, ne concepti filii lepra maculentur. Fas namque est, ut mundus ad mundam jungatur.

In epistola Leonis papæ ad Nicetium episcopum, cap. 1.

D Cum per bellicam cladem dividantur conjugia. (*Mult. var.*) et mulieres quæ remanserint viris suis destitutæ, aut interemptos putent, aut nunquam reversuros: et [sollicitudine] solitudine cogente ad aliquod conjugium transierunt: et illi qui putabantur perisse, revertantur; (*Add.*) tunc remotis malis quæ hostilitas intulit, unicuique quod legitime habuit

Leonis I.

^h Capitulum I, v, c. 5.

ⁱ Vid. R. Steph. II, cap. 3.

^j Vid. R. Steph. II, cap. 2.

^k Mult. var. in ed. Vid. potius. R. Steph. II, cap. 5.

^l Desideratur.

^m Vid. R. Steph. II, cap. 9, ex epist. Siricii papæ ad Himerium episcopum.

ⁿ Ad Nicetam episcopum Aquileiensem.

reformetur (*Cap. 2.*) Nec tamen culpabilis iudicetur ille, [et tanquam alieni juris pervasor] qui personam ejus mariti, qui jam non esse æstimabitur, assumpsit. ^a Si vero aliquæ mulieres malunt cum viris hic cohærere, quam ad legitimum redire conjugium, merito sunt damnandæ; ita ut communione priventur, quia ipsæ ostenduntur, non pro necessitate, sed pro incontinentia sua hoc fecisse, et non eis placuisse, quod hæc remissio potuit expiare. Redeant ergo ad suum rectum voluntaria redintegratione conjugium absque ullo opprobrio: quia sicut hæ mulieres quæ reverti ad viros suos nolunt, iuppiæ sunt habendæ, ita illæ quæ in affectum ex Deo initum redeunt, merito laudabiles iudicandæ.

In epistola Innocentii papæ.

^b Sicut mulieres, si convictæ fuerint adulterasse, iudicio sacerdotali communione privantur: similiter et viri, si detecti fuerint adulterium commisisse, omnimodis a communione submovendos esse decernimus.

CAPUT LV.

DE REVERTENTIBUS AD SÆCULA POST DEPOSITUM MILITIAE CINGULUM: ET DE HIS QUI POST BAPTISMUM ADMINISTRAYERUNT.

Canon Nicænus, æra 18 c.

^d Si qui, post depositum militiæ cingulum, ad proprium vomitum revertuntur, ut pecunias ad usuram darent et abirent rursus ad militiam, 10 annis sint inter pœnitentes, post primum triennium quo fuerunt inter audientes. Hoc præcipue observetur, ut animus eorum et fructus pœnitentiæ observetur. Et quicumque in lacrymis et operibus bonis perseverantes, et bonum opus cum veritate demonstrant; cum post tempus statutum orationi cœperint communicare, licet episcopum humanius aliquid circa eos agere. Si qui vero indifferenter habuerint lapsum suum, et sufficere sibi quod ecclesiam intraverunt arbitrantur, isti omnia tempora statuta complebunt.

Epistola Innocentii papæ ad Exuperium episcopum
[*Cap. 3.*]

^e Qui post baptismum administraverunt, et tormenta exercuerunt, aut etiam capitalem sententiam protulerunt; de his nihil legimus a majoribus definitum. Meminerunt enim a Deo potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum et Dei ministrum vindicem in huiusmodi natum. De his ita ut hactenus servatum est sic habemus, ne aut disciplinam evertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsi autem in ratione reddenda gesta sua omnia servabuntur. (*Cap. 5.*) Hoc etiam sciscitare voluisti, (*Add.*) ut siliceat a prin-

^a Plura add. et hic incipit cap. 4. Cætera quæ sequuntur mult. var. Vid. Resp. Stephan. II, cap. 19.
^b Vid. ep. Inn. I ad Exuperium. cap. 4, ubi mult. add. et var.

^c C. 12 in Gr. c. 11 in interp. Dionys. et Isid.

^d Paululum differt interp. Isid.

^e Quædam add.

^f Conc. Arelat. I, c. 14.

^g Conc. Matiscon. I.

^h Var. Vide conc. Venet. c. 1.

cipibus post baptismum poscere mortem [vel sanguinem] alicujus de reatu. Quam rem principes nunquam sine cogitatione [cognitione] concedunt, sed ad iudices crimina ipsa semper remittunt, ut causa cognita (*Var.*) iudicetur. Quæ cum [quæsitore] secure fuerit delegata, aut absolutio aut damnatio pro negotii qualitate proferatur: et dum legum in improbos exercetur auctoritas, erit distortor [dictator] immunis.

CAPUT LVI.

DE FALSARIIS, ET PERJURIS, ET HOMICIDIS: ET DE CAPTIVITATE ET DISCORDIA.

Canon Aurelianensis, æra 15 f.

Qui falso accusant fratres suos, [placuit, etc.] usque ad exitum non communicent.

Canon Maticensis g æra 17.

B Si quis alios ad falsum testimonium vel perjurium (*Var.*) attraxerit, vel [quacunque corruptione] sollicitaverit, ipse quidem neque ad exitum communicet: et illi (*Add et var.*) qui eum secuti sunt, ab omni sunt testimonio prohibendi, et infamia notabuntur

Canon Agathensis, æra 36. [Can. 37].

Homicidas et falsos testes ^h communione privandos usque ad pœnitentiam et satisfactionem.

Canon Lugdunensis i, æra 3.

ⁱ Si quis hominem in captivitatem duxerit, aut transierit, usquequo eum in loco suo revocaverit, communione privetur.

Canon Ancyritanus, æra 21.

C ^k Si quis voluntarie homicidium fecerit, submitat se ad pœnitentiam, et ad exitum tantum communicet.

Æra 22 l.

^m Qui vero casu homicidium fecerit, post 7 annorum pœnitentiam communicet secundum gradus constitutos. Hæc vero humanior definitio, quinquennii temporis spatio continetur.

Canon Epauensis, æra 24 [Can. 24]

Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, biennii temporis excommunicatione placatur [effusionem sanguinis expiabit].

Canon Arelatensis n æra 53.

D Si quis famulorum, [cujuslibet conditionis aut generis] quasi ad exacerbendam domini distractionem, se [diabolico repletus furore] percusserit, (*Add. et var.*) nequidquam ad dominum sceleris alieni pertinebit injuria.

In epistola papæ Leonis o.

Captivi, qui immolatiis cibis fuerint polluti, (*var. et add.*) pœnitentiæ satisfactione purgentur; quæ non tam temporis longitudine, quam cordis contritione

ⁱ Conc. Lugdun. II, c. 3.

^j Mult. var. et add.

^k Interpret. nec Dionys. nec Isid. Vid. conc. Epauensis. c. 31.

^l Interp. Isid. non distinguit. a præcedenti. Sed Gr. et Dionys.

^m Interp. nec Dionys. nec Isid.

ⁿ Conc. Arel. II.

^o Ad Nicetam episcop. Aquileiensem.

pensanda est, sive hoc fames extorserit, sive terror A (Add.).

Canon Africanorum, æra 47^a.

Dissidentes episcopos, si non timor Dei, synodus reconciliet.

Æra 48^b

Discordantes clericos, episcopus vel ratione, vel potestate ad concordiam trahat inobedientes: synodus per audaciam [audientiam] damnet.

Æra 49^c.

Oblationes dissidentium fratrum, neque in sacratio neque in gazophilaco recipiantur.

Canon Arelatensis, æra 80^d.

Hi qui publicis inter se odiis exardescunt, ab ecclesia removeantur [ab ecclesiasticis conventibus removendi], donec ad pacem redeant [recurrant].

Canon Agathensis, æra 30.

Quicumque odio, aut longinqua inter se lite dissenserint (Add.), a sacerdotibus arguantur. (Add. et var.) Et si emendare noluerint, communione pellantur.

Canon Carthaginensis, æra 79^e.

Eorum dona, qui pauperes opprimunt, a sacerdotibus refutanda.

CAPUT LVII.

DE EXPOSITIS.

Canon Aurelianensis, æra 31^f.

Si expositus ante ecclesiam cujuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam. Et si is qui collectus est, intra decem dies quæsitus agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. ^g Si vero post prædictum tempus aliquis calumniator extiterit, ut homicida judicetur.

CAPUT LVIII.

DE LIBERTIS.

Canon Toletanus, æra 7^h.

Liberti, qui ex mancipiis ecclesiæ ab episcopo facti sunt, (Add. et var.) in libertate permaneant; et tamen a patrocinio Ecclesiæ [tam ipsi, quam ab eis progeniti] non recedant. Ab aliis quoque liberti traditi ecclesiis, vel commendati, patrocinio episcopali regantur (Add.).

Canon Agathensis, æra 27 [Can. 29].

Libertos legitime factos [Si necessitas exegerit] Ecclesia tueatur. Quod [Quos] si quis ante audientiam eos [aut] pervadere, aut exspoliare præsumperit, ab ecclesia repellatur.

Canon Aurasiorum, æra 6ⁱ.

In ecclesia manumissos, vel per testamentum ecclesiæ commendatos, si quis in servitutem vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coerceatur.

^a Id. in cod. Barb. Conc. iv Carth. c. 25.

^b Id. in cod. Barb. Conc. Carthag. c. 59.

^c Id. in cod. Barb. 69. Concil. Carthag. c. 99.

^d Conc. Arel. ii, c. 50.

^e In cod. Barb. id. Conc. iv. Carth. c. 94.

^f Conc. Arel. ii, c. 51.

^g Vid. conc. Vasense i, c. 10.

Canon Epauensis, æra 8.

Mancipia monachis data ab abbate non liceat manumitti. Injustum putamus, ut monachis ruralia opera [quotidianum rurale opus] facientibus, servi eorum libertatis otio potiantur.

Canon Agathensis, æra 6 [Can. 7].

Quos de servis ecclesiæ (Var. et add.) episcopus libertati dedit, a successoribus placuit custodiri cum hoc quod eis manumissos in libertate contulerit. Quod tamen jubemus 20 solidorum [numerum et] modum in terris, vel vineis, vel hospitiolo tenere, non amplius; (Add. et var.) quia minusculas res aut ecclesiæ minus utiles, peregrinis vel clericis, salvo jure ecclesiæ, in usum præstari permittimus.

Canon Aurelianensis ii, i æra 32.

B Cineres (Var. et add.) vero servi, seu et posteritas eorum in loco, in quo auctor eorum ^k depositas, in ea quæ constituta est a defunctis studio sacerdotis conditione permaneant. Ille [Cui præcepto si quis sæcularium humanæ cupiditatis impulsu] vero qui hoc crediderit obviandum, (Var.) usque ad veram emendationem ab ecclesia suspendatur.

Canon Aurellanensis iv, æra 6^l.

Quicumque liberti facti sunt, (Var. et add.) si a quocunque pulsati fuerint, ab ecclesia defendantur præter eas culpas, quibus leges collatam servis revocare jusserunt libertatem.

Canon Arelatensis m, æra 34.

C Si quis in ecclesia manumissum crediderit ingraticulum [ingrati titulo] revocandum, non aliter liceat, nisi eum gestis apud acta municipum reum esse.

Canon Lugdunensis, æra 7.

Quicumque contra libertos Ecclesiæ commendatos actionem habet, non audeat magistratui eos tradere, sed in episcopi judicio, quæ sunt veritatis audiantur: quia justum est, ut contra calumniatorum versutias defendantur, qui immortalis ecclesiæ patrocinium concupiscunt: et qui hoc, quod a nobis decretum est, prævaricare tentaverit, irreparabili damnationis suæ sententia feriat.

DE HIS QUI AD ECCLESIAM CONFUGIUNT.

Canon Aurelianensis n, æra 1.

D Homicidæ, adulteri, fures, si ad ecclesiam confugerint, (Var.) juxta priores canones et quod lex Romana constituit observetur, ut ab ecclesiæ atris vel domo episcopi non trahantur; sed in evangelia [nec aliter consignari, nisi ad evangelia] datis sacramentis, de morte, de debilitate et de omni pœnarum genere sint securi: ita ut cui reus fuerit criminosus, de satisfactione conveniat. Quod si sacramenta sua quis violaverit [quis convictus fuerit violasse, reus perjuri], (Add. et var.) ab omni Chri-

^h Conc. Tolet. iii, c. 6.

ⁱ Conc. Araisie. i, c. 7.

^j Conc. Aurel. iv.

^k Var. Vid. not. vir. cl. J. Sirm.

^l Conc. Aurel. v, c. 7.

^m Conc. Arel. ii.

ⁿ Conc. Aurel. i.

stianorum convivio et communione separaretur. Quod **A** cum ea quæ Apostolo permittente nos sumimus, ab illis iudicentur indigna [immunda].

Æra 34.

Judæi [quorum perfidia frequenter ad vomitum redit] si ad legem catholicam venire voluerint, septem [octo] mensibus inter catechumenos (*Var.*) sint. Et si puram fidem confiteri noscuntur, baptismatis gratiam mereantur. Quod si periculosam infirmitatem intra præscriptum tempus incurrerint, baptizentur.

Canon Aurelianensis, æra 30.

Judæi a Cæna [a die Cænæ] Domini usque ad secundam sabbati in Pascha [hoc est ipso quadriduo], procedere inter Christianos non audeant, (*Var. et add.*) nec qualicumque occasione faciente.

Canon Maticensis, æra 14 1.

Judæi a Cæna Domini usque ad secundam sabbati in Pascha [primum Pascha], (*Add.*) per plateas, et foros deambulandi licentia denegetur: et ut reverentiam cunctis [sacerdotibus Domini, vel] clericis impendant. (*Add. et var.*) Sin aliud, a iudicibus locorum, prout persona fuerit, dstringatur.

CAPUT LX.

DE CLERICIS QUI CARNE ABSTINENT.

Canon Ancyritanus, æra 13.

B i Hi qui in clero sunt, si a carnibus abstinent, placuit eas quidem contingere: et ita, si voluerint, continere. Quod si tantum eas abominantur, ut nec olera, quæ cum eis coquantur, existiment comedenda, tanquam non consentientes regulæ, ab ordine cessare debebunt.

CAPUT LXI.

DE HERETICIS ET GENTILIBUS

Canon Nicænus, æra 21.

C k Ut Paulianistæ, et qui sunt Photiniani, rebaptizentur.

Æra 22.

l Sed diaconissas, quoniam quidem manus impositionem non accipiunt, etiam ipsas inter laicas esse debere.

Canon Arelatensis, æra 9 m.

Si ad ecclesiam aliquis de hæresibus venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint eum in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum baptizatum, manus ei tantum imponatur, et accipiat Spiritum sanctum. Quod si [interrogatus] non responderit hanc Trinitatem, baptizetur.

Canon Africanorum, æra 16 n.

Ut episcopus nullum prohibeat ingredi (*Edd. om.*) in ecclesiam, et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad misas catechumenorum.

^a Add. sed vid. not. cl. J. Sirmondi.

^b Vide not. v. cl. Jacobi Sirmondi.

ⁱ Conc. Maticoniens. 1.

^j Parum differt ab interp. Dionys.

^k Interpret. Rufini. Vid. conc. Arel. II c. 16 et not.

v. cl. J. Sirmondi ad hunc canonem.

^l Interpret. Rufin.

^m Conc. Arelat. I, c. 8.

ⁿ Id. in cod. conc. IV Carth., c. 84.

Æra 3 a.

Si vero pro servo sacramento (*Mult. var.*) a Domino dato de impunitate, exire noluerit, liceat eum a Domino occupari.

Canon Epauensis, æra 39.

Si servus reatu atrocis [atrociore] culpabilis ad ecclesiam confugerit, a corporalibus tantum supplicii excusatur. De capillis ^b vero, vel quocunque opere a domino placuit juramentum non exigi.

Canon Aurelianensis, æra 39 c.

Eos qui ad ecclesiam confugerint, tradi non oportere: sed loci (*Var.*) reverentia et intercessione defendi. ^d Si quis autem mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus crediderit occupanda, [per omnes ecclesias] districtissima damnatione feriatur.

CAPUT LIX.

DE JUDÆIS.

Canon Laodicensis, æra 39 e.

^f Hi qui Christiani facti sunt ex Judæis, si postmodum inventi sunt judaizare, vel sabbatizare, anathema sint a Christo.

Canon Maticensis, æra 16 e.

Ne Judæi Christianis [populis] iudices deputentur, aut telonarii; (*Add. et var.*) ne Christiani, quod absit, eis videantur esse subjecti.

Æra 15.

Nullus Christianus Judæorum convivii participet [participare præsumat]. Quod (*Var. et add.*) si fecerit, ab omni Christianorum consortio separaretur [se noverit compestendum], quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus.

Æra 16.

Nullus Christianus Judæo (*Quædam præced.*) deserviat, sed datis pro quolibet bono mancipio 12 solidis, quicumque voluerit Christianus (*Var.*) ipsum licentiam habeat redimendi, sive ad ingenuitatem, seu ad servitium: quia nefas est, ut quos Christus suo sanguine [sanguinis sui effusione] redemit, persecutorum vinculis teneantur [mancant] irretiti. Quod si huic acquiescere Judæus noluerit, liceat **D** mancipium ipsum ad Christianos reverti, et ubicunque voluerit habitare ^h.

Canon Agathensis, æra 40.

Omnes deinceps Christiani [clerici sive laici] Judæorum convivia evitent, quia cum (*Var.*) illi Christianis cibus [communibus] non utantur, indignum est atque sacrilegum eorum cibos a Christianis sumi;

^a Conc. Aurel. 1.

^b Vide not. v. cl. Jacobi Sirmondi.

^c Vid. conc. Arausic. 1, c. 5: conc. Arelat. II, c. 30.

^d Hic incipit. c. 6 in c. Araus. et c. 32 in c. Arel.

^e Conc. Laodic., c. 29.

^f Interp. nec Dionys. nec Isid.

^g Conc. Maticoniens. 1, c. 13.

Æra 82 ^a.

Cum hæreticis neque orandum, neque psallendum est.

Canon Arelatenis, æra 11 ^b.

Puellæ (*Var.*) fideles quæ se gentilibus jungunt, placuit ut aliquanto tempore a communione separantur.

Canon Militianus, æra 5.

Si quis mulieri, si quis Judaicæ pravitati conjugali societate conjungitur, a Christiano cœtu et communione separetur.

Canon Gangensis, æra 14 ^c.

^d Si qua mulier ad hoc virili veste utitur, ut virilem habitum immutet, anathema sit.

Æra 15.

^e Si quis dereliquerit proprios filios, ut virilem habitum immutet, anathema sit.

Æra 16.

^f Si qui filii parentes, maxime fideles despexerint, aut occasione religionis non eis debitum honorem reddiderint, anathema sit.

Æra 17.

^g Mulier, quæ quasi religionem cogitans, comam sibi amputaverit, anathema sit.

Canon Laodicensis, æra 17 ^h.

ⁱ Nullum Christianum lavacra cum mulieribus habere communia, quia est et apud gentiles reprehensio.

Æra 51 ^j.

Non oportet mulieres ingredi ad altare.

CAPUT LXII.

DE CATECHUMENIS.

Æra 18 ^k.

Ad baptisterium catechumeni nunquam frequentent.

Canon Aurasicorum, æra 19 [can. 20].

A fidelium benedictione, etiam inter domesticas orationes, in quantum cavere est [caveri potest], segregandi informandique sunt, ut se revocent: et (*Desunt ista*) si grandes sunt liberi, benedicendi sunt, (*Var.*) senoti offerantur.

Canon Carthaginensis, æra 24 ^l.

Baptismum percipiant neophyti, et aliquandiu a laetioribus epulis et spectaculis liberi [*Edd. om. liberi*], et a conjugibus abstineant.

CAPUT LXIII.

DE CONJURATIONIBUS.

Canon Chalcedonensis, æra 18.

^m Si clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes aut conspirantes aut insidias ponentes episcopis, aut clericis, de gradu proprio abiciantur.

^a Id. in cod. Barb. conc. iv Cathag., c. 72.

^b Conc. Arelat. 1.

^c Conc. Gangrens.

^d Interp. nec Dionys. nec Isid.

^e Nec Dionys. nec Isid.

^f Nec Dionys. nec Isid.

^g Nec Dionys. nec Isid.

^h Conc. Laodiceni c. 30.

ⁱ Interpret. nec. Dionys. nec Isid.

^j C. 44 Interp. Isid.

^k Conc. Arausic. 1, c. 19

^l In cod. Barb. id.; conc. iv Carth., c. 86.

A

Canon Aurelianensis ⁿ, æra 21.

Si qui clericorum (*Add. et var. in edd.*) rebelles inter se sacramenta dederint, aut chartulam conscripserint; cum hoc ad synodum ventum fuerit, juxta ordinem et personarum qualitatem vindicetur [a pontificibus qui tunc in unum collecti fuerint].

CAPUT LXIV.

DE ENERGUMENIS.

Canon Africanorum, æra 62 ^o.

Omni die exorcistæ energumenis manus imponant.

Æra 63 ^p.

Pavimenta domorum Dei energumeni scopis mudent [verrant].

Æra 64 ^q.

Energumenis in domo Dei assistentibus [assidentibus], vicius quotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur.

Canon Aurasicorum, æra 13 ^r.

Energumeni baptizati, si [de purgatione sua curant et] sollicitudini clericorum se tradunt, monitisque obtemperant, omnimodis communicent, (*Add. et var. in edd.*) vel muniendi ab incursu dæmonum vel purgandi.

Æra 14 ^s.

Energumenis et catechumenis, in quantum opportunitas permiserit [vel necessitas exegerit], de baptismo consulendum.

Æra 19 [can. 18].

Placuit, (*Var. et add.*) ut Evangelia catechumenis legantur.

C

CAPUT LXV.

DE CHRISMATE.

Canon Africanorum, æra 87 ^t.

Presbyteri qui per dioceses sunt [ecclesias regunt], non a quibuslibet episcopis, sed a suis; nec per viciniorem [junioem] clericum, sed aut per seipsum, aut per illum qui sacrarium tenet, ante Paschæ solemnitatem chrisma petant.

CAPUT LXVI.

DE EXSEQUIIS MORTUORUM ET SEPULCRIS: ET NE PALLÆ SUPER CORPORA PONANTUR.

Canon Toletanus, æra 21 ^u.

Religiosorum corpora (*Add. et var. in edd.*) cum psalmis tantummodo, et psallentium vocibus ad sepulcra deferri. Nam fœnebre carmen [quod vulgo defunctis cantari solet], vel pectora (*Var.*) cedere omnino prohibemus.

Canon Arvernensis, æra 4 ^v.

Observandum de palliis [ne pallis], vel ministeriis divinis, ne defunctorum ^x corpora obvolvantur.

^m Parum differt ab interp. Dionys.

ⁿ Concil. Aurel. iii.

^o Id. in cod. Barb.; conc. iv Carthag., c. 90.

^p Id. in cod. Barb.; conc. iv Carthag., c. 91.

^q Id. in cod. Barb.; conc. Carthag., c. 92.

^r Concil. Arausic. 1, c. 14.

^s Conc. Arausican., c. 15.

^t Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth., c. 56.

^u Concil. Tolet. iii, c. 22.

^v Conc. Arvernens. celeb. anno 835, c. 3.

^x Var. edd. Viil. not. cl. J. Sirm.

Æra 8.

Ne ad nuptiarum ornatum ministeria divina præstentur (*Add. in edd.*).

Canon Maticensis, æra 18 a.

Comperimus, necdum (*Var. edd.*) marcidis mortuorum corporibus, sepulcra reserari, vel (*Add. et var.*) alia corpora superponi. Ideoque statuimus ut nullus deinceps hoc agere præsumat.

CAPUT LXVII.

DE LECTIOE AD MENSAM.

Canon Toletanus b, æra 7.

Quia solent credere in mensis otiosæ fabulæ interponi, (*Var. et add. in edd.*) ideo statuimus ut in omni sacerdotali vel religiosorum convivio hoc lectio sancta [Scripturarum divinarum] prohibeat.

CAPUT LXVIII.

DE LAPSIS ET PŒNITENTIBUS.

• Ut sacerdos pœnitentiam implorantibus, absque personarum acceptione pœnitentiam [pœnitentiæ leges] injungat : d et ut negligentiores pœnitentes tardius recipiantur.

Cap. 19 e.

Ei qui pœnitentiam in infirmitate petit, dum [si casu] ad eum sacerdos invitatus venit, si [oppressus infirmitate] obmutuerit, aut in phrenesim versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur in os [ori] ejus eucharistia. Si supervixerit, admoneatur a supradictis testibus, petitioni suæ satisfactum; et subdatur statuto pœnitentiæ tempori [legibus], quandiu sacerdos qui pœnitentiam dederit, probaverit.

Cap. 20 f.

Pœnitentes qui in infirmitate eucharistiæ viaticum acceperunt, non se credant absolutos, si supervixerint, sine manus impositione.

Æra 21 g.

Pœnitentes, qui ante legitimam pœnitentiam excedunt [attente leges pœnitentiæ exsequuntur], si casu [in itinere vel in mari] ibi moriantur ubi eis sacerdos (*Var. edd.*) subvenire non potuit, memoria eorum orationibus et oblationibus commendetur.

Canon Hipponiensis, æra 42 h.

Secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur. i Et ut presbyter sine consultu episcopi [inconsulto episcopo] non reconciliet pœnitentem, nisi absentia [absente episcopo, et] pro necessitate cogente. Cujuscunque crimen vulgatissimum est, ad publicam pœni-

A tentiam agendam ante apsidam [absidem] manus ei imponatur, ne Ecclesia commoveatur (*Var. edd.*).

In decretali Innocentii papæ i, æra 6.

Pœnitentibus, sive ex gravibus, sive ex levioribus peccatis, si nulla intervenit ægritudo, quinta feria ante pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere [æstimando] delictorum, sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletum [atque lacrymas] corrigentis; et tunc dimittat, cum viderit congruam satisfactionem. Si vero in ægritudinem (*Var. et add. in edd.*) incurrerit, [ante tempus Paschæ] erit relaxandum, ne [de sæculo] absque communione discedat. k Chrismatis (*Var.*) unctio pœnitentibus infundi non potest, quia genus est sacramentorum. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?

Canon Nicænus, cap. 13 l.

Morituris et desiderantibus non negetur eucharistia, ea tamen conditione ut, si supervixerint, non communicent ante statutum tempus pœnitentiæ, vel probationem episcopi.

Canon Aurasicorum, æra 3.

Qui recedunt de corpore, (*Var.*) post pœnitentiam acceptam, placuit sine reconciliatoria manus impositione communicari: quod morientis sufficit consolationi. m Si vero supervixerint, stent in ordine (*Var. et add. in edd.*) pœnitentiæ, ut legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.

Æra 4.

Pœnitentiam desiderantibus etiam [*Edd. om. etiam*] clericis non negandam.

Canon Arelatensis, æra 12 n.

Si hi, qui in pœnitentia positi, vita excesserint, placuit nullum absque communione dimitti [communione vacuum debere dimitti]; sed pro eo quod honoravit pœnitentiam, oblatio illius suscipiatur.

In epistola Innocentii papæ, cap. 15 o.

Pœnitentes, tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum et cilicium super caput a sacerdote [sicut ubique constitutum est] consequantur. Et si aut comas non deposuerint, aut vestem non mutaverint, [abjiciantur: et nisi digne pœnituerint] non recipiantur. Juvenibus autem pœnitentia non facile committatur propter ætatis fragilitatem. Viaticum tamen in morte [positis] omnibus tribuatur.

Canon Epaunensis, æra 23.

(*Add. et var. in edd.*) Qui post acceptam pœnitentiam rursus ad sæcularia relabuntur communicare

a Conc. Maticen. ii, c. 17.

b Conc. Tolet. iii.

c Statut. Eccl. antiq.; in cod. Barb. c. 18; conc. iv Carth., c. 85.

d Hic incipit in c. Barb. c. 19; conc. iv Carthag., c. 75.

e In cod. B. c. 20; conc. iv Carth., c. 76.

f In cod. B. c. 21; conc. iv Carth. c. 78.

g Id. in cod. Barb.; conc. iv Carth., c. 79.

h Conc. Afric. c. 10; ex cod. can. Eccl. Afric. c.

45; conc. iii Carth., c. 31.

i Can. 32.

j Ad Decentium, c. 7.

k Cap. 8.

l Idem in Gr. et Dionys. interp. Ruf., c. 14, et interp. Isid. c. 12., quibus omnibus ista discrepat.

m Quod add. glossema sapit.

n Conc. Arel. ii.

o Vid. conc. Agathens., c. 15.

non potest nisi professione firmata [nisi professioni quam illicite prætermiserat, reformetur].

Æra 35 [can. 36].

Nullus sine remedio ac spe vitæ ab Ecclesia repellatur; (*Var.*) quia nulli si pœnituerit, aut correxerit, ad veniam redeundi aditus obstruitur. Quod si (*Add. et var.*) periculo mortis constituto, tempora pœnitentiæ relaxentur, et accepto viatico convalescat, statuta tempora pœnitentiæ observentur.

Statuta Ecclesiæ antiqua, cap. 65^a.

Omni tempore jejunii, manus pœnitentibus a sacerdotibus imponatur.

Ibid., cap. 68^b.

Pœnitentes etiam dies remissionis genua flectant.

Canon Carthaginensis, æra 23^c.

Si presbyter vel diaconus (*Add. et var. in edd.*) degradentur, non eis manus tanquam pœnitentibus [vel tanquam fidelibus laicis] imponatur.

Canon Arelatensis, æra 22^d.

Pœnitens [quæcunque] mulier, (*Var.*) sive defuncto viro alii nupserit, vel [suspecta, vel] interdicta familiaritate cum extraneo vixerit, ab ecclesiæ liminibus arceatur: similiter (*Add. et var.*) de viris observetur.

Cap. 23^e.

Pœnitentiæ conjugatis non nisi ex consensu dandam.

Canon Aurelianensis, æra 23^f.

Ut ne quis benedictionem pœnitentiæ juvenibus [personis] vel conjugatis; nisi ex consensu [partium], et ætate jam plena dare audeat.

Canon Aurasiorum, æra 11^g.

Subito obmutescens [prout status ejus est] baptizari aut pœnitentiæ accipere potest, (*Add. et var. in edd.*) si voluntatis præteritæ testimonia adfuerint.

Æra 12^h.

Amentibus quæcunque pietatis sunt conferenda.

Decreta pœnitentiæ in epistola Leonis papæⁱ.

(*Add. et var. in edd.*) Pœnitentiæ quæ a fidelibus postulatur, ne de singulorum peccatorum genere in libello scripta confessio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter Domini timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium hujusmodi sunt peccata, ut ea, qui pœnitentiæ postulant, non timeant publicare, removeatur [tam] improbabilis consuetudo: ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur, dum aut erubescunt aut metuunt inimicis suis sua facta reserari, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit enim illa confessio quæ primum Deo offertur, et [*Al.*, tunc; *al.*, tum] etiam

sacerdoti, qui pro delictis confitentium et [*Ead. om. confitentium et*] pœnitentium precator accedat. Turbæ enim demum ad pœnitentiæ plures poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

In epistola Innocentii papæ^j.

Qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptati dediti, extremo [fine] vitæ suæ pœnitentiæ simul et reconciliationem [communioris] exposcunt. (*Add. et var. in edd.*) Consuetudine prior tenuit, ut concederetur [eis] pœnitentiæ, sed communio negaretur. Nam cum illius temporis [illis temporibus] creberrimæ persecutiones essent, (*Var.*) nec communionis facultas homines de reconciliatione securos revocaverit a lapsu, merito negata communione, est concessa pœnitentiæ, ne totum penitus negaretur: et duriolem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiis reddidit, [jam terrore depulso] communionem dari abeuntibus placuit, et [et] propter Domini misericordiam] quasi viaticum profecturis. (*Add.*) Tribuetur ergo cum pœnitentiæ extrema communio, ut homines hujusmodi in supremis suis, permittente [pœnitentes, miserante] Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.

Canon Toletanus, cap. 8^k.

Sacerdos cuicumque pœnitentiæ tribuit, id observet (*Mult. add. et var. in edd.*) ut prius eum tondeat: aut si mulier est, vestem mutet, ne ad lamentanda rursus post pœnitentiæ relabatur.

In epistola Leonis papæ^l, cap. 8.

(*Var. et add. in edd.*) Qui jam deficientes pœnitentiæ accipiunt, et ante communionem moriuntur, horum causa Dei iudicio reservanda est. Nos autem, quibus non communicamus vivis, communicare mortuis non possumus.

Ibid., cap. 10.

(*Mult. add. et var. in edd.*) Pœnitentiæ professis non licet in foro litigare. Si tamen habent quod negligere non debent, ecclesiasticum iudicium, non forense, debent expetere.

Ibid., cap. 11.

(*Var.*) Pœnitens, sive post pœnitentiæ negotiator. — Qualitas lucri aut excusat negotiantem, aut arguit, quia est honestus quæstus, et turpis: verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati quam periculis negotiationis obstringi, quia difficile est inter vendentes et ementes [ementis vendentisque commercium] non intervenire peccatum.

Ibid., cap. 15.

Qui (*Add. et var. in edd.*) ob pœnitentiæ timorem lapsus incontinentiæ juvenilis, copulam uxoris præelegerit, [ne crimen fornicationis incurreret] videtur rem fecisse venialem, si præter conjugem nullam

^a Id. in cod. Barb.; conc. iv. Carth., c. 80.

^b C. 66 in c. Barb.; conc. iv. Carth., c. 82.

^c Conc. v Carth., c. 11; cod. can. cau. 27.

^d Conc. Arel. ii, c. 21.

^e Ejsd. conc. c. 22.

^f Conc. Arel. iii, c. 24.

^g Conc. Aurasic. i, c. 12.

^h Ejsa. conc. c. 15.

ⁱ Al., Leon I ad universos episcopos per Campaniam, Samnium et Picenum constitutos.

^j Ad Exuperium episc., cap. 2.

^k Conc. Tolet. iii, c. 12.

^l Ad inquisitiones Rustici Narbon.

[aliam] omnino cognoverit. In quo tamen non regulam constituimus, sed quod sit tolerabilius æstimamus, quia nihil ei aliud congruit, qui pœnitentiam gessit, quam castitatis perseverantia [castitas perseverans et mentis et corporis]

Ibid., cap. 19.

Hi qui a gentibus capti sunt, si convivio solo gentiliū escis immolatis usi sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari (*Add. et var.*) et communicare. Si autem idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per pœnitentiam [publicam] non admitti.

In libro sancti Pomerii.

De his qui occulte peccant et pœnitentiam occulte agunt. — Hi vero qui in aliquo gradu constituti sunt, et occulte crimen admittunt, (*Mult. add. et var.*) facilius sibi Dominum placabunt, qui non humano iudicio convicti crimen agnoscunt : qui aut propriis illud confessionibus produnt, aut nescientibus aliis quales ipsi in occultis suis sint, in se voluntariæ excommunicationis sententiam ferunt : et ab altari cui ministrabant, non animo, sed officio separati, vitam suam quasi mortuam plangunt ; certi quod, reconciliato sibi Deo, efficacis pœnitentiæ fructibus, non solum amissa recipient, sed etiam cives supernæ civitatis effecti, ad gaudia sempiterna pervenient.

In concilio Cœlestini papæ b, cap. ....

Agnovimus (*Var. in edd.*) quosdam pœnitentiam morientibus denegare, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animæ suæ cupiunt remedio subvenire. (*Var.*) Horrendum, fateor, nec debere tantæ impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate, quod absit [*Edd. om. quod absit*], desperet : quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere, et periclitantem sub onere peccatorum hominem pondere, quo se ille expediri desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? cum Deus ad subveniendum paratissimus (*Var.*) invitat ad pœnitentiam, et sic promittit peccatori : *In quacunque die peccator conversus fuerit, [peccata ejus] non imputabuntur ei. Et, Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat.* Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore [speratam] pœnitentiam denegavit : et desperavit de clementia Dei, qui eum ad subveniendum morienti sufficere, vel [in momento] posse non credidit. Perdidisset latro præmium in cruce ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ pœnitentia

^a Lib. II de Vita contemplativa, cap. 7. — Libri tres de Vita contemplativa in Decreto Gratiani et in Operibus D. Prosperi vulgo sed falso ipsi tribuuntur. Testatur enim Isidorus Hispalensis cap. 12 libri de Scriptoribus ecclesiasticis, horum librorum auctorem esse Julianum Pomerium, quem quoque præferunt codices mss. antiquissimi, inter quos recensemus optimum codicem capituli Bellovacensis, sicut ad me scripsit Ludovicus Hasle: facultatis Parisiensis doctor

A non juvisset. Cum esset in pœna, pœnituit : et per unius sermonis promissionem, habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Dominum conversio in ultimis positorum, mente potius est æstimanda, quam tempore, Propheta hoc attestante [taliter asserente] : *Cum conversus fueris, et ingemueris, [tunc] salvus eris.* Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia pœnitenti [postulanti], cum illi se obliget [ille se obliquet] Judici, cui occulta omnia noverit revelari.

CAPUT LXIX.

DE HIS QUI CONTRA CANONES FACIUNT.

Canon Chalcedonensis, æra 1.

^b Regulas sanctorum Patrum per singula nunc usque concilia constitutas, proprium robur obtinere decrevimus.

Æra 10.

^d Qui ausi fuerint post definitionem magnæ et universalis lujus synodi, quidquam ex his quæ sunt prohibita perpetrare, a proprio gradu recedant.

Canon Epauensis, æra 40.

Quocirca hæc quæ superna inspiratione communi sensu [consensu] placuerunt, si quis sanctorum antistitum qui statuta præsentia subscriptionibus propriis firmaverunt, nec non et quos eorum Deus esse voluerit successores, relicta integritate observationis excesserit, reum se divinitatis pariter et fraternitatis iudicio futurum esse cognoscat

Canon Aurelianensis, æra 26.

Qui circa hæc quæ Deo inspirante statuta sunt, relicta observationis integritate, custodire [et implere] neglexerit, (*Var.*) reum se divino iudicio esse cognoscat : quia canones suos. nec ignorare cuiquam [quemquam] nec dissimulare permittitur.

Canon Maticensis f, æra 4.

Omnes [autem] qui definitiones nostras per inobedientiam evacuare contendunt, anathemate percellantur.

Æra 5.

Si quis autem contumax nostris statutis saluberrimis fuerit, a membris Ecclesiæ omni tempore separetur.

Canon Lugdunensis, æra 50.

Hæc vero quæ a nobis inspiratione divina definita sunt [tractata vel finita sunt], quisquis excesserit, (*Add. et var.*) reum se divinitatis examini quasi divinorum transgressor mandatorum, reum se concilio fraternitatis futurum esse cognoscat.

doctissimus et socius Sorbonicus.

^b Ep. Cœlest. I ad episcopos provinciæ Viennensis et Narbonensis, cap. 2.

^c Interp. Dionys.

^d Parum differt ab interp. Dionys.

^e Conc. Aurel. III, c. 33.

^f Conc. Maticonensis. II.

^g Eiusd. conc. id. c.

^h Conc. Lugdunensis I, c. 5.

CAPUT LXX.

DE EPISCOPIS QUI CANONES ^a SUPRADICTOS SUBTERFIRMAVERUNT ^b.

i. Ecclesiasticæ regulæ sauctorum apostolorum : prolatae per Clementem papam, quæ in Græciâ exemplaribus in ordine primæ ponuntur.

ii. Canones Nicæni episcoporum cccxviii.

iii. Canones Chalcedonenses episcoporum ccxxx.

iv. Canones Ancyritani ^c, quibus consenserunt Osius episcopus, et alii xii cum cæteris episcopis.

v. Canones Sardienses episcoporum xx : Oslus, Gaudentius, Januarius, Ethius, etc.

vi. Canones Antiocheni episcoporum xxii : Eusebius Palæstinus, Theodotus, etc.

vii. Canones Laodicenses episcoporum xxiii : Theodosius, Nicetas, Anatolius, etc.

viii. Canones Neocæsarienses episcoporum xvii : Basilius, Gregorius, Lupus, Justus, etc.

ix. Canones Aurasiorum episcoporum xvi : Hilarius, Eucherius, etc.

x. Canones Arelatenses episcoporum cc : Silvester papa, Marinus Arelatensis, Reticius Æduorum vocatus Lugdunensis, temporibus Constantini, Volusiano et Aniano consulibus. — Item canones Arelatenses episcoporum xix : Cæsarius Arelatensis, Cyprianus. — Item canones Arelatenses in Vasensi vico episcoporum xi : Cæsarius, Cyprianus, Prosper, Eucherius.

xi. Canones Epaunenses episcoporum xxiv : Avitus, Viventiolus, etc.

xii. Canones Africanorum episcoporum xxiv.

^a Horum conc. varias lectiones et numeros, quales leguntur in conc. ultimæ Edit. sæpius supra notavimus.

^b Hic est titulus Dionys., licet ipse fateatur in epistola ad Stephanum episcopum, sive in præfatione ad codicem canonum ecclesiasticorum, plurimos ipsis consensum non præbuisse facilem, his scilicet verbis : « In principio itaque canones qui dicuntur apostolorum, de Græco transtulimus ; quibus quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum vestram nolimus ignorare sanctitatem : quamvis postea quædam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videantur. » Hoc idem indicat synodorum index qui legitur initio collect. Et cum illud caput aut illustret aut exponat, apte hic referri posse videtur.

In nomine Domini incipiunt capitula canonum Græcorum.

Canones Nicæni episcoporum cccxviii.
Canones Ancilitani episcoporum xii. Hos canones Nicænos fuisse tradunt.

Canones Ephesiani primæ synodi episcoporum cc.

Canones Neocæsarienses episcoporum xviii.

Canones Gangenses episcoporum xv.

Canones Antiocheni episcoporum xxxii.

Canones Laodicenses episcoporum xxii.

Canones Constantinopolitani episcoporum cl.

Canones Chalcedonenses episcoporum ccxxx.

Canones apostolorum, quos Dionysius episcopus

de Græco in Latinum transtulit, rogante Stephano

episcopo.
Canones Nicæni episcoporum xx. Hic canon apud Græcos non habetur, et a quibusdam Sardicensis vocatur.

Canones Hippionienses episcoporum xii.

A xiii. Canones Arelatenses episcoporum xix : Saubaudus Arelatensis, etc.

xiv. Canones Agathenses episcoporum xxxiv : Casarius, Sophronius, etc.

xv. Canones Aurelianenses episcoporum xxi : Aurelianus, Agrestarum, etc. — Item Aurelianenses episcoporum xxi : Melanius, Lupus, etc. — Item Aurelianenses episcoporum xxv : Albinus Andegavensis, Lupus Lugdunensis.

xvi. Canones Arvernenses episcoporum xx : Honoratus, Gallus, etc.

xvii. Canones Maticenses episcoporum lxiii : Priscus Lugdunensis, Siagrius Æduorum, Sulpitius Bituricensis, Eusebius Maticensis, etc.

xviii. Canones Lugdunenses episcoporum xiii : B Nicetius Lugdunensis, Siagrius Æduorum. — Item canones Lugdunenses episcoporum xx : Priscus Lugdunensis, Siagrius Æduorum.

xix. Consensio et confirmatio Leodegarii episcopi Augustodunensis.

CAPUT LXXI.

^d CANONES SANCTI GREGORII PAPÆ, CAP. XII

1. Qualiter episcopus cum suis clericis debet conversari.

2. De clericorum stipendiis, qui uxores ducunt.

3. De communi vita vel elemosynis.

4. De missa celebranda.

5. De furtis ecclesiarum.

6. De conjugio cum propinquis mixto.

7. De ordinationibus faciendis.

C 8. De episcopis Galliarum ac Britannorum.

Canones Militani episcoporum xviii.

Item canones Latinorum.

Canones Carthaginenses episcoporum cccxviii.

Canones item Carthaginenses secundæ synodi.

Canones Tholonenses episcoporum xxxiii.

Canones Romanorum. Item canones Romanorum sub sancto Sylvestro papa. Canones item Romanorum sub beato Gregorio primo, secundo, et tertio.

Canones Angenses episcoporum xxxiii.

Canones Aurelianenses episcoporum xxi. Canones item Aurelianenses episcoporum xxxv. Canones item Aurelianenses tertix et quartæ synodi.

Canones Arelatenses episcoporum cc.

Canones Arausicani episcoporum xviii.

Canones Valentinienses episcoporum xix.

Canones Ragenses episcoporum xii.

Canones Vasenses episcoporum cviii.

Canones Arelatenses episcoporum xv. Presbyterorum v, diaconorum xvi.

Canones Arvernenses episcoporum xv.

Canones Maticenses episcoporum xxi.

Canones Lugdunenses episcoporum viii.

Canones Epaunenses episcoporum xxvii.

Canones Arausicani episcoporum xxxv.

Canones Cæsarienses episcoporum xxxvi.

Canones Lumnatiani episcoporum xxxvii.

Canones Agathenses episcoporum xxii.

Canones Viennenses episcoporum xxviii.

Canones Urbanenses episcoporum xv.

Canones Toletani episcoporum x.

Canones Augustodunensium sancti Leodegarii episcopi.

^c De hac synodo vid. Epiphanium hæc. LXXIII.

^d Ista desiderantur in ed.

9. De baptismo, et periclitantibus, et partu eorum.

10. De enixa muliere, aut menstruata.

11. De coitu cum propria uxore.

12. De illusionē quæ in somnis accidit.

^a RESCRIPTA BEATI GREGORII PAPÆ AD AUGUSTINUM, QUEM PRO SE IN SAXONIAM AD PRÆDICANDUM MISIT.

^b Beati Pauli ad Timotheum testantur Epistolæ, in quibus eum erudire studuit, qualiter eum in domo Dei conversari oportuisset [debuisset]. Mos est autem sedis apostolicæ, ordinatis episcopis præcepta tradere, ut ex omni stipendio quod accidit quatuor debeant fieri portiones: una videlicet episcopo et familiæ, propter hospitalitatem [et susceptionem]; alia clero; tertia pauperibus: quarta ecclesiis reparandis. Sed tua fraternitas monasterii regulis erudita seorsum vivere non debet a clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est: hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus, (Var. in edd.) quæ possidebat eorum aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia c.

2. De clericorum stipendiis, qui uxores ducunt.

Si qui vero sunt, qui intra [extra] sacros ordines constituti se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere, quia scriptum est: *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat.* De eorum quoque stipendio [cogitandum atque] providendum est, et sub Ecclesiæ regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis cor et linguam et corpus Deo auctore conservent. (Add. in edd.)

3. De communi vita, vel elemosynis d.

^e Jam deficientibus portionibus [de faciendis portionibus], de exhibenda hospitalitate et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? Omne quod superest, in causis [necessitatibus] piis ac religiosis erogandum est, Domino et magistro omnium dicente: Quod superest, date elemosynam, et ecce omnia munda sunt.

4. (Var. in edd.) De missa celebranda.

(Add. interr.) Noverit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua (Var.) nutritus es. Sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia aliquid invenisti quod plus

omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc in fide nova est, institutione præcipua, quæ de multis ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis [Edd. om. bonis] rebus loca [nobis] amanda sunt. Ex singulis ergo quilibet ecclesiis (Var.) tua fraternitas quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt eligat. Et hæc quasi in fasciculo collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem ponat.

5. (Var. et add. in edd. passim.) De furtis ecclesiæ.

Ex persona furis pensare oportet qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui, habentes subsidia, furtum perpetrant; et sunt alii qui ex inopia perpetrant [delinquant]. Unde necesse est quosdam damnis, quosdam vero verbis, et alios levius, alios vero districtius corrigi. Et cum paululum districtius agitur, ex charitate, non ex furore agendum est: quia ipsi hoc præstat qui corrigitur, ne gehenna ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus disciplinam tenere debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt; et tamen ipsos quos doloribus affligunt habere hæredes quærent: et quæ possident illis servant quos insequi videntur. Hæc ergo charitas in mente tenenda est, ita ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Quomodo autem furtum reddi debeat? absit ut Ecclesia cum auctamento recipiat quod de terrenis rebus videtur amisisse et lucra de vanis [damnis] quærere.

6. (Var.) De conjugio cum propinquis mixto.

Et quidem quædam lex Romanorum [In Romana republica] permittit, ut sive fratris, et sororis, seu duorum germanorum, vel duarum sororum filius et filia miscerentur. Sed experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. ^f Unde necesse est, etiam tertia vel ^g quarta generatione fideles licenter conjungere. Nam secunda quam prædiximus hac se [a se] omnimodo debet abstinere. Cum noverca autem misceri, grave est facinus, quia [et in lege] scriptum est: *Turpitudinem patris tui non revelabis* (Var. et add.) Et qui turpitudinem novercæ revelat, turpitudinem patris revelat, cum qua una carodum fuit. (Add. et Var.) Cognata vero per conjunctionem fratris tui soror tua facta est. ^h Si vero in Anglorum gente, (Var.) dum esset in infidelitate, aliqui huic nefando conjugio fuerunt admixti, admonendi sunt, ut se absterneant et pœniteant: (Add.) non tamen

maximi momenti, probat lectio varia cod. Herovall.

^f In ed. quædam male interponuntur.

^g Vid. not. Petri Gussauv.

^h Hic incipit vii Resp., sed rectius in coll. cum agatur de eadem questione. Vid. not. Petri Gussauv. Alia in ed. add. scilicet ab his verbis *soror tua facta est*, usque ad *si vero*, de quibus sic vir eruditus in suis notis: ⁱ pro qua re Joannes Baptista, etc., hæc disparilia, inquit, non miscuisset sanctus Gregorius: aliud quippe est misceri uxori fratris viventis, aliud mortui, ut ex veteri lege constat, etc. Existimo totam hanc appendicem a quodam concionatore ad marginem positam fuisse, de qua postmodum in textum irrepsit. Non solet sanctus Gregorius extra chorum saltare, et res a proposito alienas admiscere tam frigide. ^j Quod absque ullius cod. auctoritate,

^a Var. edd. Vid. epistol. 31 lib. xii Regist. epist. ult. ed.

^b Quædam add. in edd. scilicet interrogat. August. et alia, etc., in Resp.

^c Petrus Gussanvillæus recte animadvertit in illa epistola aliqua esse quæ a genio S. Gregorii aliena videntur. Quare ea præsertim notanda sunt quæ non recipit collectio antiquissima et accuratissima cod. Her., cum ex ipsis pateat quænam in ed. redierint.

^d In ult. ed. non disting. a sup. cap.

^e De his ita sentit vir eruditus in suis notis: ^k In prima resp., inquit, jam de quatuor portionibus actum, et vita communis indicta: nec erat quod super his non rogatus responderet. ^l Recte quidem notatur, illud idem jam supra esse dictum; si legatur ut in ed. Sed aliam prorsus esse quæstionem et

pro hac re, quatinus ignoranter ante baptismum commiserunt, communione priventur ^a.

7. De ordinationibus faciendis.

(Quæd. præcedunt.) Episcopi non longo intervallo inter se disjungantur, ut ad ordinandum episcopum tres aut quatuor convenire possint: (Mult. add. et var.) quia aliter fieri non oportet. Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia [in mundo] celebrantur, conjugati quique vocantur ut qui in via jam conjugii præcesserunt in subsequentibus quoque gaudio misceantur. Cur non ergo nobiscum in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum mysterium homo Deo conjungitur, tales convenient, qui in profectum episcopi [in profectu ordinati] gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces pariter Deo fundant?

b 9. De baptismo, et periclitantibus, et partu earum.

• Mulier prægnans (Var.) potest baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fecunditas [carnis]. Nam cum primo parentes nostri deliquissent in paradiso, immortalitatem quam acceperant, recto Dei judicio perdidierunt. Quia itaque idem omnipotens Deus humanum genus in culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini per peccatum [pro peccato] suum abstulit, et (Var.) benignitatem suæ pietatis fecunditate sobolis eis reservavit. Quod ergo (Mult. var.) non naturæ humanæ, sed omnipotentis Dei dono reservatum est, qua ratione poterit sacri baptismatis gratia prohiberi? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde stultum est, si donum gratiæ contradicere posse videatur. Cum vero enixa fuerit, post quot debeat dies mulier ecclesiam intrare, Veteris Testamenti præceptum est [præceptione didicisti], ut pro masculino 33 diebus, pro femina autem 66 diebus debeat abstinere. (Var.) Sed hæc in mysterio accipiuntur. Nam si hora eadem qua genu-

erunt sola perspicacitate sui ingenii hic profert vir eruditus, illud idem confirmatur collect. cod. Herovall. exquisitissima, a qua longe absint, quæcumque sunt a Gregorio, aliena. Unde licet colligere non esse quoque Gregorii quamplurima alia, quæ indicant notæ ad marg.

^a Plura add. quæ glossema sapient

^b Hoc caput notatur in ed. 10, quia de reliquiis sancti Sixti præcedit aliud, quod repugnat genuinæ ac certæ epistolæ 50 lib. iv, unde istud abest a collect. cod. Her. sicut a mss. Tell. et Carn., etc., sicut observavit Gussanvillæus in suis notis.

• Ab his verbis hoc non ambigo, usque ad mulier prægnans, vir doctus innuit non esse sancti Gregorii; quia non satis sapient, inquit, genium Gregorii magni. Quod dicit nullius cod. auctoritate fretus, hoc confirmamus collectione cod. Her. in qua nihil ejusmodi legitur.

^d In ed. non disting. a præcedenti.

• Petro Gussanvillæo hæc propositio videtur suspecta « propter, inquit, verba sequentia, donec ablactetur. Quis enim virarum ista se lege teneri credat? Quis prælatorum tale audeat jugum imponere. Vide Joann. Gers. de præparatione ad missam post pollutionem nocturnam considerat. 7 et 8. » Hæc est una

rit, gratias actura intret ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas enim carnis, non dolor in culpa est. (Add.) Si enim enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei pœnam suam in culpa depuamus. Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis [sine mora] periculo urgetur, vel ipsa hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur, eadem hora qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus cum magna discretionem providenda est, ita his quibus mors imminet, sine ulla dilatione proferenda, ne dum adhuc tempus ad præhendendum mysterium redemptionis quaeritur, interveniente paululum mora [morte male] inveniri non valeat qui redimatur.

d 10. (Var.) De enixa muliere, aut menstruata.

• Ad mulierem enixam [ad ejus vero concubitum] vir suus accedere non debet, quoadusque proles quæ gignitur, ablactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit. ut mulieres infantes suos aliis mulieribus (Var. et add.) ad nutriendum tradant. Quod ex sola causa incontinentiæ videtur inventum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæc itaque quæ filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri: quia et sine partus causa, cum insuetis [consuetis] menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur; ita ut morte lex sacra feriat, si quis vir ad menstruatam [mulierem] accedat. Quæ tamen mulier, dum (Var.) consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet: quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet reputari. Et per hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque quod mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus simbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita, laudabiliter potuit

ratio viri docti, quæ quin mihi videatur vera, tria impediunt. 1° Quia nullo cujuscumque codicis testimonio utitur. 2° Quia codex Herovallianus qui veras ipsius conjecturas sæpius confirmat, hanc ut falsam revincit. 3° Quia ex hac ratione sequeretur quædam Patrum testimonia certissima expungi debere; verbi gratia cum sanctus Clemens Alexandrinus ita loquitur lib. iii Stromatum: « Unde nullum ex veteribus ex Scriptura ostenderis qui cum prægnante rem habuerit; sed postquam gestavit uterum, et postquam editum fetum a lacte depulit, rursus a viris cognitas fuisse uxores. Jam hunc scopum et institutum invenies servantem Moysis patrem, cum triennium post Aaronem editum intermisisset, genuisse Moysen. Et rursus levitica tribus servans hanc naturæ legem a Deo traditam, aliis numero minor ingressa est in terram promissam. Non enim facile multiplicatur genus, cum viri quidem seminant qui legitimum inveniunt matrimonium, expectant autem non solum uteri gestationem, sed etiam a lacte depulsionem * » Eadem commendat et præcipiunt quidam alii Patres, sanctus Ambrosius, Gregorius papa III, et quotquot

* Ἀγαμένωντων δὲ οὐ τὴν νοσοροσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν γαλακτοσύχισιν.

Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare? ^a Sanctæ autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere prohiberi non debet. Si vero illa ex magna veneratione percipere non præsumit, laudanda est: si vero percepit, non iudicanda. Bonarum mentium est, et ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est: quia sæpe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, ut esuriamus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet qui naturaliter accidit. Sed tamen quod natura ipsa ita vitiosa est, ut etiam sine voluptatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium [ex culpæ venit vitio], in quo seipsam qualis per iudicium facta sit humana natura cognoscat: et homo qui culpam sponte perpetravit, reatum culpæ portet invitus. ^b Sicut in Testamento Veteri exteriora opera observantur, ita in Testamento Novo non tam quod exterius agitur, quam id quod exterius cogitatur, sollicitè intentione attenditur, ut subtili sententia perpendatur [puniuntur].

EX CAPITE LXXV.

^c IN EPISTOLA HIERONYMI.

De eo quod ait Apostolus: Unius uxoris virum.

Nunquam, fili Oceane, fore putabam, indulgentiam principis calumniam sustinere reorum. ^d Consergi mihi Cainiana [Caina] hæresis, et emortua vipera contritum caput levat ^e dicendo esse aliqua quæ Christus purgare non possit. ^f Cartarius, Hispaniæ episcopus, unam antequam baptizaretur, alteram post baptismum priore mortua duxit uxorem: et arbitraris eum contra Apostolum fecisse? ^g Sustinui Romæ a viro eloquentissimo cornutum, ut dicitur, syllogismum, qui interrogavit me: Uxorem ducere est peccatum? Ego simpliciter respondi: Non est peccatum. Et ille dixit: In baptismo mala opera dimittuntur, non bona. Ergo quæ non dimittuntur, reservantur. Et ego inquit: Baptismus ex toto novum hominem facit? Resp. ex toto interrogavi: Nihil ergo veteris hominis in baptismo reservatur: non potest novo imputari, quod in veteri quondam fuit? Obmutuit. Sed cum loqui nesciret, tacere non potuit: cœpit sudare, pallescere, tremere labia; erupit aliquando, et ait: Non legisti unius uxoris virum debere fieri sacerdotem, et rem non tempora desiniri? ^h Dixi ego: Baptizatus episcopus eligitur in episcopatum. Quæritur enim quid sit, non quid fuit. Quia igitur non

fuit quod dimitteretur, ideo non est dimissum in baptismo; et quia peccatum non fuit, in peccatum reputabitur? Omnia scorta, parricidium, et incestum fonte purgantur: uxoris inhærentibus maculæ, et lupanaria thalamis præferentur. Audiant hoc ethnicus, catechumeni et non honesta jungant matrimonia: sed Scottorum, et Atticorum ritu promiscuas uxores, et communes liberos habeant: imo caveant qualescunque vocabulum conjugis, ne postquam in Christum crediderint, noceat eis quod uxores et non concubinas et meretrices habuerint. Imputabitur infelicitas conjugis mortuæ, et libido meretricia coronabitur; et si matrimonio copulasses, non posses aliquando clericus ordinari. Illi benedictioni Domini servientes, *Creascite, et multiplicamini*, et quod licebat, verecundo pudore celarunt: tu quod non licebat, impudenter gessisti. Illis scriptum est, *Honorabiles nuptiæ: tibi legitur, Fornicatores et adulteros perdet Dominus*. Omnia hæc in baptismo condonata sunt crimina, dicente Apostolo: *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis*. Sed quæro quomodo tuæ sordes lotæ sunt, et meæ munditiæ sordidate. Si sordes fuissent, lotæ utique essent. Si vero sordes non sunt, quomodo pro sordibus imputantur? Quæ est ista tergiversatio, et acumen omni pistillo retusius? Quia quod non est peccatum, peccatum est quod non dimittat Dominus; quia non habuit quod dimitteret; et idcirco manet quod dimissum non fuit. Sed de hoc quod dicit, *unius uxoris virum*; prima Christi Ecclesia quæ ab Apostolo docebatur, ex Israel fuit, cui consuetudo erat ex lege et exemplo patriarcharum ipsis quoque sacerdotibus in multis uxoribus liberos spargere. Præcepti ergo, ne eandem licentiam Ecclesie sibi vindicent sacerdotes, sed ut singulis uno tempore habeant. Quæram et aliud: Si quis ante baptismum habuerit concubinam, et illa mortua baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat? Respondetis posse fieri, quia concubinam habuit, non uxorem. Ergo [conjugales tabulæ et] dotalia jura ab Apostolo, non coitus condemnatur. ⁱ Unde cum unius uxoris virum dicit, unius mulieris possit intelligi coitus. Non ad tabulas dotales oportet ferre Scripturas sanctas, sed ita ut sunt intelligere: nec evacuare baptismum Salvatoris, ^j in quo omnia peccata merguntur. Et si omnia peccata merguntur, quomodo una uxor supernatat? *Beati quorum remissa sunt iniquitates*. Arbitror quod possumus et nos huic aliquid cantico jungere: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*. ^k Mirari satis nequeo, quæ hominum tanta sit cæcitas, de uxoris ante baptismum disputare, et rem in baptismo mortuam, imo cum Christo vivificatam

sunt, fere Pœnitentium auctores. Sed vide notas ad caput Pœnit. Theod. de quæstionibus coniugiorum.

^a Hic plurima interponuntur quæ glossema sapiunt.

^b Add. eadem quæ supra satis superque dicta sunt.

^c Hieronymus Oceano, num repetens matrimonium a baptismo possit fieri sacerdos.

^d Mult. redundant in ed.

^e Multa in edit. passim add. et var.

^f Multa redundant.

^g Interponitur nimis gestiens oratio et falsa. Vid. ep. Innoc. et aliorum testim. in not. ad Pœn.

^h Plura per paginam integram effutita, quæ ad rem non pertinent.

ⁱ Hic plura interjecta sunt de concubinis.

^j Hic discurrit per paginas integras sermo de aquis frigidus atque ad rem nequidquam pertinens.

^k Multa per plures paginas inseruntur, quæ a proposito prorsus sunt aliena.

ad calumniam trahere : cum omnia alia tam evidentissima Apostoli præcepta, quæ de vita sacerdotum narrat, nemo custodiat. Qui dixit, *unius uxoris virum*, ipse mandavit eum esse irreprehensibilem, et cætera quæ sequuntur : et ad omnia claudimus oculos, et

^a Tot parergis ubique turget hæc epistola in ed. ut necesse sit dicere : *Quorsum ista ?* Et post longum sermonem : *Dies me deficiet, si cuncta, etc.* Et infra : *Antequam dictandi finem faciam, jam enim intelligo*

A solas videmus uxores. Itaque cum quis nobis oppauerit uxorem ante baptismum, nos ab eo requiramus omnia quæ post baptismum præcepta sunt. Prætereunt quod non licet, et obijciunt quod concessum est ^a.

mensuram me excedere epistolæ. Quæ omnia longe absunt a coll. cod. Her. antiquissima ; cum a proposito hæc sint prorsus aliena, etsi ab ipsius tylo non omnino abhorreant.

INDEX OMNIUM CAPITUM COLLECTIONIS CODICIS HEROVALLIANI,

Ex quo licet perspicere quænam a nobis prætermissa sunt.

1. De fide catholica et symbo.o.
 2. De Scriptura canonica.
 3. Sententia papæ Leonis de apocrypha scriptura.
 4. Decretalis de recipiendis et non recipiendis libris.
 5. Ut per singulos annos synodus bis fiat : et qualiter denuntiatur.
 6. Quales ad sacros ordines venire non possant.
 7. Quales vel qualiter ad sacros ordines accedant et ubi ordinentur.
 8. Ne in una civitate duo sint episcopi, et de vicariis episcoporum.
 9. De ordinando episcopo intra tres menses.
 10. De ordinatis episcopis, nec receptis.
 11. De episcopo invito ordinato.
 12. Quod non oporteat absolute ordinare quemquam.
 13. De servo aut liberto ordinato.
 14. De presbyteris, qui diversis ecclesiis ministrant : et quod non licet clericum quemquam in duas civitates ministrare : nec abbati plura monasteria habere.
 15. Ut de uno loco ad alium non transeat episcopus, vel clericus sine jussione episcopi.
 16. De peregrinis episcopis et clericis seu ad comitatum pergentibus.
 17. De formatis peregrinorum, et clericis sine litteris ambulantiibus.
 18. Qualiter vel pro quibus culpis quisque degradatur.
 19. De expulso ab ecclesia, et de excommunicato vel damnato ab officio.
 20. De ordine ecclesiastico et officio missæ.
 21. De reliquiis sanctorum et oratoriis.
 22. Altaria non sacrandæ nisi lapidea.
 23. De baptismo.
 24. De iterato baptismo.
 25. De confirmatione : et prandia in ecclesia non fieri : et quod die Dominico genu non flectatur.
 26. De Pascha et die Dominico, et reliquis festivitatiibus.
 27. De jejuniis quadragesimæ, vel Letania.
 28. Ut festi dies in civitatibus aut in vicis publicis celebrentur.
 29. De hoc quod offertur ad altare, vel quod offertur ad domum sacerdotis : et de oblatione.
 30. De communione : et ut populus missas perspiciat.
 31. De prædicatione.
 32. De hospitalitate.
 33. De decimis.
 34. De viduis, pupillis, et pauperibus, infirmis, et carcerariis, et de leprosis.
 35. Qualiter res ecclesiæ episcopus dispenset vel regat : et de his quæ in altari dantur : et de basilicis per parochias.
 36. De rebus quas sacerdos suis clericis dedit.
 37. De rebus quæ ecclesiis dantur.
 38. De rebus ecclesiæ abstractis et contradictis.
 39. De causantibus, et iudiciis.
 40. De episcopo vel clericis accusatis et accusatoribus eorum.
 41. De clericis usurariis, et ebriosis, et fidejussoribus : carmina vel cantica turpia, et alia plura his similia sectantibus.
 42. Ut clerici non negligant officium suum : et non sint contumaces et conductores : et a secularibus abstineant.
 43. Ut non habitet clericus cum extraneis mulieribus : et de relicta sacerdotis.
 44. De episcopis, et ordinibus, vel regulis clericorum, et vestibus eorum : et cætera quamplura.

B 45. De venationibus et hospitalitate.
 46. Ut peccantes fideles non liceat passim verberari.
 47. De parochiis et oratoriis construendis.
 48. De natalitiis martyrum.
 49. De fictis martyribus, et locis quæ inaniter reservantur.
 50. De sortibus et auguriis.
 51. De clericis, monachis, vel abbatibus.
 52. De Deo sacratis sancti Gregorii, et monasteriis eorum.
 53. De raptis.
 54. De incestis et adulteris, et qui uxores suas dimittunt.
 55. De revertentibus ad sæculum post depositum militiæ cingulum : et de his qui post baptismum administraverunt.
 56. De falsariis, et perjuris, et homicidis : et de captivitate et discordia.
 57. De expositis.
 58. De libertis qui ad ecclesiam confugiunt.
 59. De iudeis.
 60. De clericis qui carne abstinent.
 61. De hæreticis et gentilibus.
 62. De catechumenis.
 63. De conjurationibus.
 64. De energumenis.
 65. De Chrisnate.
 66. De exsequiis mortuorum, et sepulcris : et de aspis super corpora ponantur.
 67. De lectione ad mensam.
 68. De lapsis et penitentibus.
 69. De his qui contra canones faciunt.
 70. De episcopis, qui hos supradictos canones subterfiverunt.
 71. Canones sancti Gregorii papæ, capitula xii.
 72. Item ejusdem sancti Gregorii papæ capitula vi.
 73. Item ejusdem capitula xiv.
 74. Epistola ejusdem sancti Gregorii papæ ad Ebernum episcopum.
 75. Item ejusdem epistola ad Brunichildem reginam pro hæresi Simoniacæ destruenda.
 76. De mulieribus quæ laneficia exercent.
 77. De his qui sibi mortem inferunt quacunque negligentia.
 78. De his qui sacramento se obligant, de ad pacem releant.
D 79. Ut oblationes dissidentium fratrum non recipiantur.
 80. De his qui intrantes ecclesiam per nimiam luxuriam suam sacramento se abstinent.
 81. De non permittendo imperare laicos religiosis.
 82. De penitentibus transgressoribus.
 83. Ut penitentes ab aliis episcopis vel presbyteris non recipiantur : nec alibi communicent, nisi in ipsis locis ubi fuerint exclusi.
 84. Ut nullus episcopus vel infra positus die Dominico causas audire præsumat.
 85. Ut episcopus nullius causam audiat absque præsentia clericorum suorum.
 86. Ut episcopus nullum ad episcopatum per se constituat promovendum.
 87. Si quis potentum quemlibet expoliaverit et admodum episcopo non reddiderit, excommunicetur.
 88. De tricenali præscriptione, ut post triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tenus exchacisit.
 89. Ut episcopus ambulet per dioccesim suam.